Alfred Käärmann

VABADUSE VAIM

Alustatud 16. okt. 1999

TARTU ÜLIKOOLI
KIRJASTUS

Toimetaja
Katrin Ruitlane-Rütli
rytli@solo.delfi.ee

Keeletoimetaja
Leelo Jago

Kaane kujundanud
KQ

Pühendatud langenud metsavendade lastele

ISBN 9985-56-519-3

Tartu Ülikooli Kirjastus
Tiigi 78, Tartu 50410
Tellimus nr. 404

Saateks

Aastaid olen ma Teda oodanud, Ta ei ole enam tulnud. Ta on kas surnud või oma elu suutnud kuidagi nii seada, et avalikkus sellest midagi ei tea.

Kommunistlik terror kogu eesti rahvuse, eriti aga alistumatute metsavendade ja nende omaste vastu on olnud nii tõhus, et nende järglased ei julge veel praegugi oma päritolu avalikustada. Selliseks varjamiseks on ka põhjust, sest kommunistlikku parteid ei ole kuulutatud kuritegelikuks — osa selle terroribande liikmeid tegutseb avalikult edasi uue nime all vanas vaimus!

NSVL õigusjärglane, praegune Venemaa, ei ole vabandanud oma eelkäija rahvusmõrvade pärast — veel hullem, ta jätkab neid Tšetseenias kogu läänemaailma vaikival nõusolekul!!! Kurjuse komissar Max van der Stoel ei tunne huvi kommunismiohvritest eesti maarahva, vaid eestivaenulike kolonistide inimõiguste pärast...

A. Käärmann

Sisukord

Kodutee

11. novembril 1967. a. avanesid Mordva ANSV-s Javase asulas oleva vangilaagri nr. 385/11 väravad kahele vangile, kes olid suutnud 15 aastat kestnud karistusaja üle elada. Üks neist oli ukraina rahvuslane, teine eesti metsavend. Kuigi olime olnud koos samas laagris, ei tundnud me üksteist lähemalt selle mitmetuhandelise vangide massi seas.

Juba hommikul oli nõutud meie maine vara vangilaagri värava *vahta`sse*, et oleks piisavalt aega see läbi otsida. Pärast lõunat kutsuti sinna ka meid, *na svobodu* minejaid, ning otsiti formaalselt läbi. See oli nii pealiskaudne toiming, kuna teati ju väga hästi, et poliitilised ei riski midagi keelatut kaasa võtta.

Need, kes sinna jäid, vaatasid meile niiskete silmadega järele, nagu olime teinud isegi, kui saatusekaaslased lahkusid enne meid, kas siis omil jalul, v *derevjannom bušlate* reel või härjavankril veetuna.

Meid saadeti kohe väljuvale rongile ikka *bõstro-bõstro,* ei antud aega vaadata väljastpoolt kohta, kus olime pidanud olema nii pikki aastaid ...

Potjmasse väljunud rongil ei olnud rohkem ruumi, kui vaguni keskel meie jalge ja vineerkohvri all. Ja siis tuli püsti-seisjate vahelt läbi trügides pikka kasvu erariides mees, kellel olid käes umbes passisuurused kaaned. Ta vaatas ikka reisija-tele näkku ja siis nende kaante vahele ning jõudnud meieni, silmitses teravalt, vaatas veel korra kaante vahele, sulges need, pistis rinnatasku ja läks sõnagi lausumata mööda. Saime niigi aru, et inimene, see kõige kallim vara, ei tohi kaduma minna.

Kui väljusime vagunist Potjma jaamas, oli "Issanda ingel" jälle ootamas, juhatas lahkelt kätte eriosakonna madala baraki sealsamas raudtee ääres.

Passid olid meile juba aegsasti valmis tehtud ja seda kolmes kohalikus — vene, ersa ja mokša keeles. Kontrolliti vaid meie vabastusetõendeid ja võeti allkirjad mitmele paberile.

Sisenenud Potjma jaama ooteruumi, vaatasin nõutult ringi. Hulk reisijaid koos laste ja kompsudega täitis ruumi. Juba kolmas "Issanda ingel" otsis meid üles ja viis ilma järjekorrata piletikassa juurde. Saime tasuta piletid, platskaardi eest tuli meil endil natuke juurde maksta.

Kaasani-Moskva reisirong saabus alles pimeduses. Astusime meile määratud vagunisse ja otsisime üles oma kohad. Need olid aga juba hõivatud ja alles vagunisaatja nõudmisel saime istuma. Reisiseltskond oli tõeline rahvaste rosolje nii nägude, riietuse kui ka keele ja kommete poolest ning vagun oli täis kiilutud nende lastest ja kompsudest.

Kesköö paiku sain kuidagi pingile pikali heita. Teised pingikaaslased ronisid lae alla riiulitele. Silma kinni aga ei saanud, sest minu pikad jalad ulatusid üle pingiotsa vahekäiku, möödujad pidasid aga heaks kombeks minu jalgu puusaga müksata.

Hommikul vara saabusime Moskva Kaasani vaksalisse. Seal siis lahkusime teadmises, et me enam iial ei kohtu. *"Štšastlivo,"* sõnas ukraina rahvuslane, *"Hai živee,"* vastas eesti metsavend. Läksime metroosse, lahkusime teadmises, et me iial enam ei kohtu, tema sõitis Kiievi, mina Leningradi vaksalisse, kus panin oma kohvri hoiule. Mul oli nüüd nüüd terve päev aega tutvuda selle kurjuse pealinnaga.

Kusagil kioskis sain hommikueineks klaasi kohvi ja kaks saiakest — 65 kopikat.

Leidsin üles metroo sissekäigu, liikuv trepp viis mind alla. Vahetasin automaadis rubla viiekopikalisteks, ühe viielise pistsin tõkkepuu avasse ja lipsasin läbi. Maa-alune rong tuli sujuvalt ette, uksed avanesid ja läksin vagunisse, istusin pingile. Uksed sulgusid ja algas sõit, mis läks üle ulgumiseks, seda tekitas õhk, mis suure surve all voolas vaguniseina ja tunneliseina vahel. Väljusin Punase väljaku jaamas. Tahtsin näha kohta, kus Peeter I ise raius maha mässuliste streletside päid! Väljakule suunduva tänava ääres oli suur silt- "Pakkidega viibimine Punasel väljakul keelatud. Pakid anda hoiuruumi" ja nool näitas, kus *kaptjorka* asub! Mul pakke ei olnudki Nägin suurt põllukividega sillutatud väljakut, Lenini mausoleumi ja keerdus sibulatornidega kirikut. Parajasti, kui seda uudistasin, palus keegi erariides mees luba pildistada mind selle kiriku ees. Nähes minu kõhklust, lubas saata tasuta pildid, kui oma aadressi annan. Keeldusin, kartes mingit alatust. Tuli meelde laagris kuuldud anekdoot sellest, kuidas kaks vabanenud kriminaalvangi vaidlesid Lenini mausoleumi sissekäigu ees. Üks neist teatas valjult, et ta tahab näha *faraona,* keda on orjanud. Miilits võttis ta kohe kinni. Teine krimka aga parastas: *"Vasja, blätj, ja tebe skazal, nahui etot Lenin tebe nužen!"* Miilits vahistas ka tema.

Mausoleumi ees oli järjekord, mina hoidusin sealt eemale.

Kuigi suurtest revolutsioonipühadest oli möödunud juba mitu päeva, oli osa pühapilte veel üleval. Just mausoleumi vastas üle väljaku asuvate majade ees olid võimsad tellingud üleval. Kolmanda korruse akende kohal olid paksudest laudadest põrandad, mida väljaku poolt küljest katsid punased eesriided— loosungid. *"Partija i narod — jedinõ'"* jäi mulle eriti meelde. Nendel tugevatest laudadest tellingutel olid "püha" rongkäigu ajal seisnud julgeolekuväelased, "igaks juhuks".

Tahtsin vaadata relvapaleed, see oli aga suletud. Suletud oli ka kuulus kaubamaja GUM. Punaselt väljakult läksin Kremlit vaatama. Lähenesin sellele kurikuulsale punastest tellistest kõrgele müürile Aleksandri pargi poolsest küljest. Rööbiti müüriga kulges paari meetri laiune jalgtee, mille ääres olid hoiatavad sildid: "Müürile läheneda alla 6 m keelatud". Sama lai hoolitsetud muru jäigi jalgtee ja müüri vahele. Nii ei saanud keegi müürile kirjutada *"Pašol tõ..."* või muid rahvalikke väljendeid. Aleksandri pargis oli ka Igavese tule altar. Parajasti marssis selle püha tule juurde rood sõjakooli kursante vannet andma. Vaatasin seda räuskavate kõnedega vürtsitatud "püha talitust" ohutust kaugusest pealt ... ja läksin ära. Seejärel suundusin Moskva ülikooli tornide poole, kuid hindasin kaugust valesti ning seetõttu kulus tükk aega, enne kui kohale jõudsin. Tee ääres möödusin pikkadest sepistatud raudaedadest, mille taga paistsid puude varjus ilusad vanaaegsed eramud. Kes seal küll nüüd elasid?

Ülikool oli tohutu suur hall ehitis, mis jättis masendava mulje. Hooneesisel väljakul oli suur nelinurkne bassein, mis oli veest tühjaks lastud. Õhtueelse päikese paistel istus pingil üks keskealine mees ja luges raamatut. Temalt küsides leidsin üles Universitetskaja metroojaama ja sõitsin kohe Leningradi vaksalisse. Moskva-Leningradi rongist ei ole mulle midagi meelde jäänud. Minu reisisuund oli üle Pihkva ja Petseri Valka. Petseris tegin vahepeatuse, et külastada oma laagrikaaslast Oskar Vooglat, Järvamaa metsavenda Änari külast.

Petserimaa oli Vabadussõja järel kuulunud Eestile, nüüd oli ta Pihkva oblasti rajoon ja kuulus Venemaale. Ühtlasi oli Petseri saanud Eesti metsavendade sundasumiskohaks pärast vangilaagrist vabastamist, sest tulla tagasi Eestisse koju meil ei lubatud. Peale Oskar Voogla olid Petseris leidnud "poliitilist varjupaika" veel mitmed "vennad": Raidalu, Jalasto, Haavastik ja teised.

15. novembril 1967. a. asusin Petseri-Valga rongile. See jõudis Valga jaama enne südaööd. Kõik oli mulle siin võõras. Vana jaamahoone olid taganevad Saksa sõdurid õhku lasknud. Saksa sõjavangid olid aga uue ja toredama asemele ehitanud.

Selgus, et omavolilise vahemaandumisega Petseris olin Vene võimu silmist kadunud. Vaevalt jõudsin ooteruumis pingile istuda, kui ligines raudteemiilits ja nõudis dokumentide esitamist ainult minu käest — teised Pihkva poolt tulnud teda ei huvitanud. Sain aru, et mind oodati! Mulle öeldi, et sõitke sihtkohta, ööseks jaamahoonesse jääda ei tohi. Minu pilet lõppes Valga jaamaga, ostsin siis kassast pileti Valga-Mõnistc kitsarööpmelisele rongile Hargla jaama. Rong väljus tund pärast kesköödd. Ka minu hästi tuntud kodurong oli muutunud. Auruveduri asemel oli diiselvedur, ka vagunid olid võõrad, rongimeeskonna moodustasid lätlased, rongi nimi oli nüüd Valga-Gulbene. Ei olnud enam valgustatud jaamahooneid, ootavat jaamaülemat, sooje ooteruume — kõikjal vaid mahajäetus. Varem nii koduses jaamahoones ei elanud enam pr. Hertzit. Ooteruum oli külm ja pime, haises roppuse järele, siin istuda ja mõelda ei saanud. Kell oli kolm öösel, oli pime, vaikne ja soe. Läksin siis üle maantee Paasi maja taha metsa, panin kohvri maha ja istusin sellele. Siin oli koht mõtlemisekseks, mida teha edasi. Ühes asjas olin kindel: nüüd on karistusus kantud, olen Vene võimuga tasa — keegi mind enam ei tülita. Ei oodanud pidulikku vastuvõttu, vaid vaikust ja rahu! Oi, kuidas ma küll eksisin!

Kus on mu kodu?

16. novembri öösel kella nelja paiku koputasin Niidu talumaja uksele. See oli mu isa ja vend Elmari ühiselt 1935-1940 ehitatud maja. Ukse avas vend Elmar, temale ulatasin siis ka esimesena käe. Haleda vanginaeratusega võttis ta mind vastu. Ei olnud enam seda sirget eestiaegset kaitseliitlast, kellega koos läksime 9. veebruaril 1944. a. sõtta. Venna selja taga oli mind vastu võtmas tema seaduslik naine Lilli, kes oli loobunud oma seaduslikust mehest Lätis ja leidnud minu venna olevat parema. Minu vanemaid, kes kadunud poja tulekust rõõmu oleksid tundnud, ei olnud enam. Ema oli surnud juba 1947. a. minu metsavenna päevil, isa 1962. a. Ta ei jõudnud mind ära oodata. Varsti sain aru, et ma ei olnud oma isamajas oodatud külaline, vaid keegi, kes tuli tagasi sealt, kuhu paljud igaveseks jäid. Minu vennanaine oli oma esimese mehe juurest ära tulnud kogu vallasvaraga ja käis kohut, et esimene mees maksaks oma pensionist talle veel elatisraha!

Minu kadunud vanemad olid olnud sõjapäevil ettenägelikud inimesed. Kogu meie pere küllaldane riidekraam oli jagatud, igale lapsele eraldi pakitud ning Mälgi talu peremehe kätte hoiule viidud. Peremehele oli jäetud korraldus, et kes lastest pärast sõda koju tuleb, saab oma osa kätte. Minu vend Elmar tuli esimesena ja tõi oma osa ära. Pärast abiellumist Lilliga käis naine peale, et ka teistele lastele määratud osad peab "koju tooma" ja nii ka sündis. Minu ja õde Annile kuuluv riidekraam oli viidud vennanaise esimesest abielust laste kätte Riiga "hoiule". Mulle oli jäetud minu leeriülikond, mis oli aga kitsaks jäänud ja mida enam ümber teha ei saanud. Kümme aastat

Venemaa vangilaagrites kõige raskemal ajal ja kaevanduse varingus murtud luud olid murdnud mu venna nii kehaliselt kui ka vaimselt. Ta ei olnud enam oma majas peremees.

* * *

Kolme päeva jooksul pidin end sisse kirjutama külanõukogus, mis asus Laanemetsas eestiaegses vallamajas. Taheva külanõukogu *pretsedatelj* oli partei poolt kohale pandud võõras inimene, keskeas daam Marta Uusallik. Ta suhtus "ellujäänud bandiidisse" ilmse vaenulikkusega. Ta nõudis minult töökohta, mille peale kostsin, et minust ei ole praegu töökoha pidajat, pean enne kohanema ja tervist parandama. Selline vastus talle ei meeldinud, kuid siiski kirjutati mind sisse vend Elmar Kalmeti nimel olevasse majja ja leibkonda ülalpeetavana. Tegelikult elasin kahel pool — oma kodutütrest abikaasa juures Udumäel ja ka venna pool, kui seal mind tööle vajati. Sel kombel elasin üle aastavahetuse 1967/1968.

Minu abikaasa ja ta ema ostsid mulle 60-rublase Bulgaaria ülikonna ja presentriidega kasuka — rohkemaks raha ei jätkunud. Vend andis ka oma kantud palitu ja vene papaaha. Nüüd olin siis väliselt Nõukogude kodanik, kuid poliililiselt vihatud *"že-kaa"*, keda igal pool ametiasutustes vastavalt ka koheldi, niipea, kui oma dokumente näitasin!

Võrreldes vangilaagriga oli minu olukord hea, süüa sain ja jõukohast tööd ka. Viina, suitsu ja pidusid ma ei vajanud.

Endised abistajad metsavenna päevilt olid rõõmsad mind kohates ja omavahel öeldi ikka: "Küll meil oli hirm, kui sind kinni võeti, hea, et vastu pidasid ja eluga tagasi tulid

Kusta ja Eeri panid minu "vabastusefondi" kokku üle viiekümne rubla. See oli suur raha ja ma ei aimanudki. kui ruttu mul seda vaja läheb. "Seltsimeeste" juuresolekul ei julgenud aga keegi minuga rääkida. Mina pidin aga vaikides taluma solvanguid nii otse kui ka seljataga.

Kui kallist kodust läksin ma kurvalt kaugele ...

Eesti Vabariigi 50. aastapäevaks oli mulle valmistatud ootamatu ja hävitav löök. 22. veebruaril 1968 kutsuti mind Taheva külanõukokku. Marta Uusallik end ei näidanud. Kohalik miilits Laatsarus küsis mu passi, tõmbas sissekirjutusetemplile risti peale, lisas: "Annulleeritud" ja sõnas: "72 tunni jooksul peate lahkuma ENSV territooriumilt". Olin hämmastunud ja hakkasin õiendama: "Kuu aega enne vabastamist küsiti, kuhu ma tahan elama asuda. Mingeid vastuväiteid ei olnud, ka sõidupilet anti mulle kodukohta!" Kohtuotsuses ei ole mind karistatud elamiskeeluga. Mis seaduse alusel Teie seda teete?" — "Selline on korraldus ja Teie peate seda täitma." Lahkusin selgust saamata ja taipamata, mida selline pagendamine mulle kaasa toob.

Alles pikkamööda sain oma olukorrast aru. Oli kesktalv, lumi ja külm. Olin veel haige, kohanemata, mul ei olnud raha ega kohta, kuhu minna, lahkuma aga pidin. Vend andis mulle kuus rubla sõiduraha, kallim Kodutütar pani kaasa leivakoti ja nii ma siis sõitsin üle läti piiri Hopa (It. Ape) linna. Kohalikus *viesnica`s* võeti mind küll ööbima, küsiti minu pass ja viidi see miilitsasse. Järgmisel hommikul sain passi tagasi ja hakkasin Hopa linnas elavate eestlaste juures korterit otsima. Neid oli seal mitukümmend majaomanikku, pooled üksinda majas. Niipea, kui olin selgitanud olukorda, leiti kohe vabandus, miks mind ei saa üürnikuks võtta. Ei aidanud mingi selgitus, et ega ma siin elama hakka, mul on vajavaid sissekirjutust. Umbusk ja hirm võimu ees olid ikka suuremad kui rahvustunne. Ka öömaja ei juletud anda. Õhtul läksin siis bussiga tagasi Udumäele ja järgmisel hommikul Karisööti, sealt jala neli km üle piiri Leppura Lindenbergi tallu, kus veel elas perenaine Anna, kadunud Juliuse lesk. Ta võttis mind hästi vastu, ööbisin seal ja ta oli nõus mind ka korterisse

võtma. Järgmisel hommikul andis kaasa majaraamatu ja ruttasin Noodikõltsi |uurdc Riia bussile et sõita Bormannažasse kus asus Irapene külanõukogu. Niipea, kui olin avaldanud oma soovi ja esitanud passi, tõstsid kaks naist kisa: Vangilaagri pass! Kutsuge miilits! Lindenberg, Annal ci ole mingit õigust teiesugust korterisse võtta, maja kuulub kolhoosile, tema ise oli väljasaadetu." Lahkusin ilma miilitsa abita tagasi Leppura perenaise juurde, sest majaraamat tuli tagasi viia. Aeg oli õhtune ja ööbisin jälle seal. Järgmisel hommikul uuesti Riia bussiga Cepli peatusse kivitee ääres. Cepli tellisetehas oli kunagi läti ajal kuulunud vanale Zvaigsnele. Nüüd oli seal väike aedviljakonservitehas ja tema poeg Martin seal tööl.

Martin oli minu relvavend. Läti leegionär ja kaasvõitleja metsavenna päevilt. Ta võttis mind hästi vastu ja õhtul oli meil aega asja arutada. Temal oli juba perekond. Ööbisin seal ja me jõudsime otsusele, et terroriga on ka selle kandi lätlased nii ära hirmutatud, et keegi ei julge võimude viha all olevat metsavenda oma katuse alla võtta. Järgmisel hommikul siis jälle Hopa kaudu tagasi Eestisse Udumäe tallu.

Petserisse asumisele!

Viimaseks lootuseks jäi Petseri. Seal olid teised varem juba ees. Oskari abil hakkasin otsima kohta, kuhu end hingekirja panna. Sealsed eestlased olid ise juba põlu all ja meiesugustesse suhtumine leebem, linnas oli mitu perenaist kes oleksid mind oma varju alla võtnud, kuid ma ei kavatsenud ju sinna elama asuda. Minu mõtted olid ikka selle juures kes oli mind viisteist aastat oodanud.

Oskar elas Petscri linna ääres Riia tänavas ja oli tööl kolhoosi töökojas. Teda tunti ja usaldati. Linna lähedal Ilaltsevo külas elas Linamaa pere suures majas. Nemad olid| nõus mind oma majja sisse kirjutama. Petseri oli teine maa ja teised kombed. Kuigi maja oli oma, oli majaraamat külanõukogus hoiul ja maainimestel ei olnud passi. Niisiis oli maarahvas sunnismaine ehk *krepostnõj.*

Kui läksin oma avalduse ja majaperemehe kirjaliku nõusolekuga Pihkva teed välja kaks kilomeetrit eemal asuvasse külanõukokku, võeti mind seal üpris tõrjuvalt vastu. Minu pass võeti sinna ja kästi tulla kolme päeva pärast.

Vahepeal oli Linamaa külanõukokku kutsutud ja temale öeldud: "Kas teate ka, keda oma majasse tahate võtta? See on ju kurjategija, kes omalt maalt pagendatud" ja lisatud veel rida *prilagateljnõh,* milline ma olevat!

Linamaal jäi aga rahvustunne peale. 'Tema kaaslast ma tunnen, see on aus mees. Kui minu üürnikuks tahtja vangist vabastati, siis ta ei ole ju enam kurjategija."

Sellega sai siis minust Petseri rajooni Tšaltsevo küla elanik. Aitasin järgmisel päeval Linamaal "imemasinaga" küttepuid saagida. See oli traktori käivitusmoolorist tehtud jõumasin, mis vedas ketassaagi, vajas suurt jahutust ja palju bensiini ning tegi põrgulärmi. Kuigi majas oli elekter, ei tohtinud olla elektrimootorit!

Puud said lõigatud, külluslik õhtusöök söödud ja peale joodud õuntest pruulitud kalvadost, mis oli väga hea maitsega, kuid järgmisel päeval ei julgenud enam pead parandada, nii halb oli olla. Mõtlesime kõik, et nüüd on siis asi korras — hing on kirjas, ela kus tahes.

Suure rahuldustundega sõitsin Eestisse Udumäele tagasi, kus raagus kase kõrval mind "ootas hella neiuke".

Hakkasin Udumäel oma elu seadma, sest isamajast — Niidu talust — olin ju välja löödud. Ei möödunud nädalatki, kui sain Oskarilt kirja: "Sõida kohe siia, sind kutsuti kolmapäeval Petseri miilitsaosakonda." Tuli jälle pikk tee ette võtta, teadmata, kas tagasi tulen ...

Hingepüüdja Pihkvast

Jõudnud Petserisse, teadis Oskar mulle lisada vaid kellaaja, millal mind turu ääres miilitsamajas oodatakse. Olin täpselt kohal ja mind juhatati ülema kabinetti. "Saabusin Teie käsu kohaselt," kandsin ette. "Mulle ei ole Teid vaja, Teid ootab seltsimees Pihkvast." Mind juhatati kabinetti, mille uks oli nii seest kui ka väljast pruuni dermatiiniga üle löödud. "Seltsimees Pihkvast" oli erariides, täiesti ilmetu keskealine mees. Pakkus: *"Sadiitesj* ja päris minu eluloolisi andmeid, kas olen ikka see, keda kutsutud. "Kas tõesti olen ma nii tähtis isik, et te minu pärast pidite Pihkvast siia sõitma?" — "Ei, mul on ka muud tegemist," vastas "seltsimees". "Tahtsin vaid öelda, et Petseri ei hakka enam kunagi Eestile kuuluma, ärge seda lootke." — "Milleks selline jutt, ma pole midagi niisugust kuskil väljendanud," sõnasin vastu.

Selle peale pakkus seltsimees mulle oma abi elumurede lahendamisel ja lubas mind aidata telefoniosadc vabrikusse tööle. "Mul pole enam kätt, millega tööd teha." vastasin. "Küllap leiame midagi sobivat, kui ka Teie meid abistate," öeldi välja kutsumise põhjus. See oli mulle juba liig. "Ma olen kaotanud käe ja viisteist aastat oma elust. Seda ainsat kätt ma vajan enda eest hoolitsemiseks. Ma ei taha teada teie saladusi, tahan vaid, et mind rahule jäetaks." — "Nii, *padumaite, jesli nada. pomogajem."* Meie jutuajamisest vaikige, kirjutage siia alla!" *"Moltšaju, ne podpissu"* vastasin. Lahkusime kätt andmata ja "nägemiseni" ütlemata.

"Pihkva seltsimees mind enam kohtuma ei kutsunud, kuid kahe aasta pärast löödi mind Petserist välja.

Petseri polikliinikus

Keegi andis mulle nõu, et läheksin polikliinikusse ja taotleksin invaliidsusgruppi. Petseri polikliinik asus kloostriväravatest vasakul, õige lähedal. Kui olin pika ootamise järel jõudnud polikliiniku juhataja, keskealise naise karmi palge ette, kuulsin tema suust järgmist: "Teid peab siia saatma asutus, kus te tööl olete. Siis saame esitada Teid komisjonile tervisliku seisundi määramiseks." Püüdsin veel selgitada, et vajan vaid tõendit, et mul puudub käsi. Siis sain teada julma tõe: "Invaliidsustõendiga käib kaasas pension ja meie seda oma vaenlastele ei maksa. "*Vot, i vsjo Ijubov"* — sandiks küll tehti, kuid sandipabereid ei anta. Niisiis jälle Eestisse tagasi, kus mind oodati.

Kohtukulud ja vaesuseakt

Möödus mitu nädalat, kevad hakkas juba lähenema. Siis saabus jälle kiri Oskarilt: "Sõida siia, sind on jälle vaja."

Petserisse jõudes selgus, et mind olevat otsitud Linamaa poolt ja kutsutud Petseri kohtumajja. Määratud ajal olin kohal. Mind juhatati kohtutäituri kabinetti, kus sain teada tõe: "Valga rahvakohtust on Teie nimele tulnud täiteleht nõudega üle 2000 rubla riigile tekitatud kahju ja teie kohtukulude katteks." — "Mul ei ole raha, millega maksta." — "Kui ei ole raha, millega maksta, siis olge homme kodus, me tuleme ja kirjutame üles Teie vara võlgade katteks." — "Mul ei ole mingit vara," vastasin. "Tuleme kohale, vaatame üle." Järgmisel päeval tulid kaks naist Linamaa poole, koostasid akti vara puudumise kohta ja ütlesid: "See ei ole lõplik, nõue ei aegu."

Sellise uudisega sõitsin tagasi koju. Mida nüüd küll teha? Kust ma võtan niisuguse summa? Kogu mu suguvõsa ei oleks suutnud sellist summat kokku panna, sest kuupalk oli 60-80 rubla.

Nõude peale esitasin Valga rahvakohtule palve vabastada mind nõutud summa tasumisest, põhjendades seda invaliidsuse ja igasuguse vara puudumisega. Vastus tuli õige pea: "Kohtukulude ja riigile tekitatud kahju tasumisest võidakse teid vabastada vaid töökollektiivi eestkostel, kui olele pikemat aega eeskujulikult töötanud ja avalikult hukka mõistnud oma kuritegelikku minevikku.'"

Alles nüüd sain aru, milles asi! Ega "seltsimehed" ju ei lootnudki mingit raha kätte saada! Mind taheti vaid põlvili suruda ja kogu rahvale näidata, kuidas ohver suudleb mõrvari kätt, kes teda sandiks on teinud ja viisteist aastat vangis vaevanud. Töökohta mul ju ei olnud, palka ei saanud, invaliidiks mind ei tunnistatud, kuskilt midagi "kinni pidada" ei olnud.

Minu ainsateks ülalpidajateks olid Udumäe Kodutütar ja tema ema. Nende juures ma siis elama ja tööd tegema hakkasin, nii palju, kui mul seda tööjõudu alles oli. Lagunev talumaja ja kõrvalhooned olid nagu lekkiv laev. mille praod vajasid kinnitoppimist. Oli vaja varuda kütet — tegin kahemehesae lühemaks ja läksin riigimetsa kraavitrassidele langetatud puid ära koristama. Kuutsi metsavaht Saare Volli lubas lahkesti. Kui ta minu tehtud "eestiaegseid" puuriitu nägi, ütles ta: "Nüüd ei tee enam keegi nii!" Kui talle tänuks kõvad liigud tegin, ütles ta usaldavalt: "Ma olin ju ka Heidelaagri poiss *bei Waffen SS.*

Uue elu algus

Kunagisest Udumäe suurtalu võimsast kivilaudast oli Mõniste sovhoos teinud noorkarjafarmi. Iga päev põrisesid kunagisel taluõuel traktorid, röökisid mullikad, sagisid sovhoosi karjakasvatajad, traktoristid, autojuhid ja muud ülemad. Ikka midagi

veeti õuele või viidi ära. Õppisin nüüd tundma nende nägusid, kelle tegusid teadsin metsavenna päevilt.

Endiste seltsimeeste nägudelt lugesin välja nii kahjurõõmu, parastamist ja pilget kui ka ärevust, sest minu ilmumine olematusest tõi uuesti pinnale verised sündmused minevikust. Pealegi olin ma Udumäel "seadusevastaselt", sissekirjutamata isik.

Tegin oma olukorrast tingituna otsuse: "Ei mingit läbikäimist inimestega, ei poodi, pidule ega kinno!" Sellega vältisin võimalikke provokatsioone ja kuulujutte. Mind nähti ainult bussi peal ja ükskord korraldasid Mõniste koolist Mõniste jaama sõitvad koolipoisid bussist väljumisel etenduse. Kõige suurem poistest jäi ukse kõrvale seisma, väiksemad aga vahtisid möödudes mulle jultunult näkku ja läksid maha. Kui viimane oli minust mööda läinud, küsis ukse kõrval olev poiss sellelt: "Noh, kas oli tuttav?" — "Sellist lõusta ei ole eluilmas näinud," vastati nii valjult, et kogu bussitäis rahvast kuulis. Ma suutsin end valitseda ...Vaikis ka kogu bussitäis rahvast, kes ju nägid, kelle kohta see käis. Olin korralikult riides, puhas, habe aetud, kaine, istusin vaikselt esimesel pingil. Ma ei läinud kooli õiendama, sest õpilaste käitumisest paistis "inimhingede inseneride" moraalne pale ja kommunistlik meelsus. Pikkamööda hakkasid aga vihkamiselained madalamaks jääma, minuga lihtsalt harjuti ära. Mina aga hoidsin inimeste silma alt eemale nii palju kui võimalik. Tööd oli mul Udumäel küll, ainult raha ei olnud.

Metsa küttepuid varuma, seenele ja marjule käisin ikka nii, et "üldsus" ei näinud. Hommikul enne valget üle maantee Matsimäe karjateed mööda metsa. Matsimäe metsavahi maja oli küll veel alles, kuid seal ei elatud enam. Kogu päeva toit ja tee oli mul kaasas, kui joogist puudus tuli, sai võetud kuskilt kraavist lisa. Õhtuhämaras läksin tuldud teed mööda tagasi, midagi oli ikka oma pere tarbeks seljakotti peidetud korvis. Jalad ikka veel kandsid ja nii ma siis käisin läbi kõik need vanad elukohad metsas.

Nii Eestis kui ka Lätis olid veel alles mõned metsatalud ja inimesed, kes mind veel mäletasid nendest aegadest. Mets nii kiiresti ei muutu, kui inimene teda ei puutu. Kurb oli vaadata kilomeetritepikkusi laastatud alasid ja traktoriroomikutest segi pööratud pinda. Endised ilusad metsaheinamaad Räti, Hainura

soo, Muruniit, Lätteniit, Lihtniit, Mehitseniit, Laandura, Tõrvhaudu, Põdraniit ja Põlde-tagused pikad kitsad niidud olid kraavidest lõhestatud, tasandamata kraavikallastele olid ohakad ja nõgesed kasvanud! Võimas tehnika rumalate inimeste võimuses teeb pöördumatut kurja. Seda metsale tehtud kurja ei heasta ega taasta sajandid.

Minu silm ja meel puhkas aga seal, kuhu ei olnud jõudnud veel röövraietehnika. Eestiaegseid metsavahte ei olnud enam, sama lugu oli ka Lätimaal.

Murueide tütar

1968. aasta 23. augustil läksin jälle metsa marjule. Seekord minu peamisse varjupaika Aruküla kanti. Juba minu metsavenna päevil suundus Aruküla Tõistre talu õuelt Koemetsa suunas mööda metsasihti kilomeetripikkune tee, mille vasakul serval oli sügav kraav. See tee olevat rajatud Esimese maailmasõja päevil. Arukülast arvates teisest sihiristist veidi Koemetsa poole olevat olnud ajutine saeveski, kus töödeldi üle kahe ruutkilomeetri metsa. Valmismaterjal olevat viidud hobustega Kallikülla Palumäele, kust see kitsarööpmelisel raudteel ära veeti. Minu vangisoleku aastatel oli aga seda sirget sihiteed pikendatud kuni Koemetsa nurmeni ja muudetud autodele sõidetavaks. Sealtsamast saeveski lähedaselt sihiristilt põhja pool asub Pikasääre sihirist, mulle endistest aegadest väga tähtis koht. Nüüd oli siin kolmekümneaastane mets ja hea mustikamaa. Aeg oli juba lõunasse jõudnud, kuus toopi ilusaid küpseid mustikaid korvikeses, kui otsustasin lõunat võtta. Ka Pikasääre sihiristilt kirdes olevas kvartalis oli mets maha võetud ja just sihiristi lähedal suur sile känd, mis sobis lauaks. Sellele kännule pakkisin oma toiduvaru lahti ja asusin suitsusinki lõikama, äkki aga tundsin, et ma ei ole üksi! Selja taha vaadates nägin seisvat tüdrukut, kes soovis: "Jätku leivale!" See äkiline ilmumine ja vanamoodi teretus viisid mind kohmetusse,

Mälupilt murueide tütrest

nii et ühmasin: "Tere jah." Tulija astus ligi ja nähes mu ühe käega lihalõikamist, sõnas: "Lubage ma aitan". Ta põlvitas kännu kõrvale, kuskilt ilmus tema kätte Soome pussi taoline nuga, mille tera oli laiem, õhem ja tuliterav! Ta ei puutunud lihatükki käega, vaid keeras sellele paberiserva ja nii kinni hoides lõikas ilusad õhukesed viilud. Ta lõikas ka värsket hapukurki, tomateid ja leiba. Mina samal ajal silmitsesin oma külalist. Ta oli blond, õlgadeni langevate sirgete juustega, juukserull laubal, sinine rätik veidi tahapoole seotud nagu neidudel saksa ajal, pluus oli tal rohekat värvi, jalas hallid teksapüksid ja kummisäärikud. Sinised silmad ja sirge nina võimendasid seda pilti. Ta oli ilus, umbes 24-aastane, ilmus nagu Muruneiu muinasloost. Nõnda märkamatult, nagu nuga neiu kätte ilmus, oli see ka kadunud.

"Vana Võrumaa kombe kohaselt palun ka külalist lõunale!"

"Meeleldi maitseksin seda sinki."

Ta võttis leiva, asetas sellele singiviilu ja ilmse naudinguga kurgilõiku kõrvale hammustades hakkas sööma. Mina ka.

"Oi kui maitsev ja pehme sink," kiitis ta.

"Oma naise söödetud siga, naiseema soolatud liha ja minu isa kombel saunas kaks ööpäeva lepapuudega suitsutatud."

Pärast sööki pakkusin talle välipudelit magusa teega.

"Oh ei, tänan. Tahan seda head suitsuliha maitset veel suus hoida."

Ta vaatas mind pika selge pilguga ja sõnas: "Vabandage, et ma teid nii ootamatult tülitasin ja selja tagant liginesin. Ma tahtsin enne kindel olla, et see olete ikka tõesti Teie ise."

"Nojah, mind pole ju raske ära tunda, olen igaveseks ära märgitud. Aga kes olete Teie ja mis Teid minu jutule tõi nii vaikses üksildases kohas?"

"Ma ei tea ju, kus Te elate, olen Teie tagasitulekust ja eelnenud elust kuulnud vaid rahvasuust."

"Ja mida see rahvas siis Teile on minust rääkinud?"

"Et olite peale sõda hulk aastaid metsavend, Teid haavati lõhkeva kuuliga, lõigati käsi maha ja kuskil talus Lätimaal mürgitati ära ja võeti kinni. Ja et kui Teid kinni võeti, oli kogu ümbruskond hirmul, kuid ei juhtunud midagi, arvati, et olete surnud ..."

"Nii see oli jah," nõustusin mina, "aga mis Teid siis ikkagi minu juurde tõi?"

Ta alustas: "Minu isapoolne vanaisa võttis osa Esimesest maailmasõjast ja Vabadussõjast, ta oli Eesti ajal Kaitseliidus ja vallavalitsuse liige, taluperemees ... 1941. aasta 14. juunil küüditati ta koos vanaemaga ära ning temast ja vanaemast ei ole keegi enam midagi teada saanud ja kelleltki ei ole küsida. Kui Teie olite nii palju aastaid Venemaa vangilaagrites, ehk olete midagi kuulnud või kedagi kohanud neist 41. aastal küüditatutest?"

"Venemaal ei kohanud ega kuulnud ma neist mitte kedagi ega midagi. Nüüd, pärast kojutulekut nägin küll raudteelast Partsi, kuid tema olevat ellu jäänud vaid tänu sellele, et teda vajati kui raudteehoolduse töörühma juhti ... Ka Säru saeveski omanik Tamm olevat tagasi tulnud ja siin Hargla popsimajas surnud. Samuti Saru saeveski teise omaniku Kuuse poeg Max olevat tagasi tulnud, kuid teda ma ei ole veel kohanud. Aga kust vallast Teie vanaisa oli ja kuidas oli tema nimi?"

"Ma ei tahaks seda ütelda, sest minu vanavanemaid tabanud needus kestab edasi kolmandast ja neljandast põlvest saadik."

Sellist vastust ma tundmatult muruneiult ei oodanud ja tema enda nime ei pärinud. Ta jäi mõttesse, vaikisime tükk aega, siis jäi ta teraselt kuulatama ja sõnas: "Inimesed tulevad, ma ei taha, et Teid nähtaks koos võõra tüdrukuga metsas, see võiks teile naisega pahanduse tuua ... Ma lähen nüüd oma marjakorvide juurde. Elage hästi!"

Ja läinud ta oligi, vaikselt, nõtkelt, hääletult. Olin pärast seda veel mingis lummuses: tema hääletu tulek, üliterav väits, võluv kuju, kuuldud lugu ja nii terav kuulmine, et mina ei kuulnud veel midagi, ja ootamatu lahkumine ilma kätt andmata ja teada saamata, kes ta oli. Marjulised liginesid tõepoolest, nüüd kuulsin ka mina.

Kuigi saladuslik muruneiu mind ei hoiatanud, jätsin selle kohtumise temaga ainult enda teada. Hilisemad aastad tõestasid, et vaikimine on kuld ...

Kartulivõtutalgud

Ühel sügisel läks Mõniste sovhoosis eriti kiireks. Kuulutati välja kartulivõtutalgud, tasuks 30 kopikat vakk. Vakk oli käepidemetega puukast, mis mahutas 50 kilogrammi kartuleid. Osavõtjaid tuli kokku mitukümmend. Sovhoosi brigadir mõõtis põllul sirkliga ühe kartulivao pikkuse, korrutas kahega ja jagas tulemuse talguliste arvuga. Saadud lõigud loositi välja, et ei tuleks nurinat. Korvid anti sovhoosi poolt, sest kokkutulnud proletaarlastel isiklikke "tootmisvahendeid" ei olnud. Läks lahti tükitöö — kuis keegi jõudis. Väike rootormasinaga traktor sõitis põllul ringi, võeti kahest küljest korraga, kuni traktor ringiga tuli, pidi igaühel plats puhas olema. Ka mina võtsin nendest talgutest osa, sest raha oli väga vaja. Minu tulemus, võrreldes kahekäelistega oli muidugi kesine, kuid naabrid aitasid, et plats saaks puhtaks. Enamasti juhtusid mulle virgad naabrid ja mõni tühjendas oma korvi "proletaarsest solidaarsusest" või kaastundest isegi minu vakka. Mitu suurt traktorit sõitsid suurte kärudega põllul ringi, kaks noort tugevat meest haarasid vaka, mis kaalus koos külgekleepunud mullaga 60-70 kg, ja tühjendasid kärusse. See oli ränk töö, mida praegused sportlased ei suudaks. Brigadir andis korjajale iga pealetõstetud vaka eest sovhoosi templiga papitükikese — talongi, mis õhtul ära loeti ja vakkade arv kirja pandi. Linnast tulnud turuvarblastel lubati õhtul oma seljakott tasuta kartuleid täis panna ja kaasa võtta. Et need läksid aga ahneks ja seljakotid suurteks kottideks, mida andis kahekesi tõsta, siis keelati selline lisatasu ära ja ahned varblased hüplesid mujale.

Minu ühe päeva parim tulemus oli 33 vakka. Palgapäeval võeti tulumaks maha, kuid kätte sai siiski kena kopika. See raha oli mulle väga vajalik, sest sageli tuli sõita linna arstide juurde. Kuigi minusugusele oli see juhutöö liiga ränk, pidasin vastu kogu talgute aja.

Sidemed vangilaagri vendadega ei katkenud...

Vangilaager on hävitav puhastustuli, kus kümnete aastate pikkune vindumine jätab ellu vaid kehaliselt ja vaimselt kõige tugevamad. Paljudega meist juhtus nii, et keha pidas küll vastu, kuid vaim murti. Nende murtud meestega katkes minu side juba vangilaagri päevil. Olgu siin toodud üks hale vend — Alüksnes Lätimaal elanud eestlane nimega Voitka, kes vangilaagris oli tuntud jutuka mehena ja ilmatargana. Pärast Petserist väljalöömist kohtasin teda Alüksne tänaval. "Tere, tere, kuis sul läheb? vastas ta minu tervitusele. "Mis ta kurat läheb, kuradi kommunistid sõid Eestist välja, nüüd löödi tulema ka Petserist," kaebasin oma lugu. Voitka läks näost kaameks, tõmbas pea õlgade vahele ja kadus tagasi vaatamata. Selliseid värisevaid vendi oli teisigi.

Minu kirjavahetus aga selliste kindlameelseks jäänud meestega nagu metsavennad Johannes Rendoja Vohnjast, Edgar Pomm Avinurmest, vennad Lindermannid ja Olev Turu Järvamaalt, Oskar Voogla, Voldemar Staak Arukselt on kestnud, kuni surm on selle lõpetanud. Olen isegi külastanud neid ja mõned neist ka mind. Mitmelegi kaasvõitlejale metsavenna päevilt olen libistanud läbi sõrmede kirstule kolm peotäit mulda ... Edgarile Lohusuu kalmistul, Martinile, Janisele ja Antonile Koivaliina kalmistul. Noorematest kindlameelsetest Eestile truuks jäänud meestest võin mainida vangilaagrikaaslast Jaan Raagmetsa, Mart Niklust, Enn Tartot, Jarmo Kuke, Einar Kompi ja Pärnu meest Andersoni.

Unustatud ja jälle leitud

1972. aasta septembri lõpul asusin väga vara teele — kodust kaugele Lätimaale Aizpura sohu jõhvikale. Minu tee viis üle kadunud Kirikusilla Liivaku kõrtsi juurde vanale Mudimetsa teele, üle piiri veel mitu kilomeetrit. Juba enne lõunat jõudsin läbi laia soo künkal asuva Lepuri talu maade kõrval asuvale soosaarele, kus kasvas kõrge männimets liivakünkal. Selle soosaare ümber olid kõige suuremad kuremarjad ja kõige väledamad läti naised neid noppimas. Nad paistsid olevat kohalikud, kes üksteist ei hõikunud ega paberilehti teemärgiks okstele ei riputanud. Kui ma neist kaarega möödusin, jälgis üks noorem oma pilguga mind õige teravalt ... Ei ole heaks kombeks tikkuda sinna marju korjama, kus teised ees.

Kui olin sügispäikese käes, saare lõunapoolsel küljel suure puu tüvelt seljatuge leides istet võtnud, ligines mulle aeglasel sammul üks läti *jaunkundze*. Ta oli sihvakas, ilus, blondidel juustel männiroheline barett. Vöö kohal rippus tal männijuurtest punutud lapik korvike, mis oli paelaga kaelas. Niisiis elukutseline marjuline, kes ei tiri suurt korvi kaasas, et käed oleksid korvi kandmisest vabad.

"Labdien," öeldi mulle.

"Sveiki," vastasin.

"*Mes esam pazistami?*" küsiti.

"Nevar büt" vaidlesin vastu.

'preili'

'Tere päevast'

'Tere'

'Meie oleme tuttavad'

'Ei või olla'

"Siiski, siiski, me oleme isegi koos lõunatanud," lisas tulija juba eesti keeles ja kelmika naeratusega.

Vahtisin talle lolli näoga otsa.

"Ja teil oli kaasas nii maitsev suitsusink," lisas ta unistavalt.

Alles nüüd tundsin selles läti noorikus ära muruneiu!

"Kas hakkame lõunat võtma?" küsisin mina.

"Jääb ära, ma ei söö enam kunagi sama toitu koos tuttavatega, mul on oma toit alati kaasas," lisas ta nukralt ... "Ma olen Teid kaua lootnud kohata, midagi küsida, mida ainult teie võite teada ... Meie esimesel kohtumisel seal Aruküla metsas ei julgenud ma seda veel küsida, olin hirmul, et meie tookordne kohtumine saab küla peal kõneaineks. Aastad möödusid ja kõik jäi vaikseks, nüüd ma usun, et olete sellest vaikinud. Nüüd kohtasin ma Teid jälle juhuslikult, aga ei tea, kuidas alata."

Vaikisime.

"Kui Te nii väga tahtsite mind näha ja teate, kes ma olen ja kus elan, siis miks ei tulnud Te minu jutule?"

"Ma ei oleks saanud Teiega seal kodus ju nelja silma all kõnelda."

"Kas see on tõsi, mis Te oma küüditatud vallavanematest rääkisite?"

"Jah."

"Noh jätkake siis samast kohast oma lugu edasi, kuid ainult tõtt. Mida ei taha, sellest vaikige," andsin nõu.

"Kõik jääb ainult meie vahele, oleme välismaal ja neutraalsel pinnal," lisasin naeratades.

Ta vaatles mind kaua uurivalt, vaikides..., siis alustas nagu kuskil kaugel viibides.

Saunas sündinud

"Minu emapoolsete vanavanemate talu asus mul metsade keskel Lõuna-Eestis ja oli vana talu, ostetud hõberublade eest mõisnikult. Nende peres oli neli last, nüüdseks ei ole neist vist

enam kedagi alles. Vanem poegadest langes Omakaitse mehena 41. aastal Tartu vabastamisel juba enne sakslaste kohalejõudmist. Noorem poeg sai surma Eesti leegionärina 44. aastal Sinimägedes. Vanem tütar oli abielus Tartu Ülikooli teadlasega. Nad põgenesid koos väikese tütrega 44. aasta sügisel Saaremaalt läände ja nendest ei tea enam midagi ... Minu ema oli siis selle pere noorim laps." Jutustaja ohkas, mõtles veidi ja jätkas: "Nüüd siis minu vanematest. Isa oli oma vanemate ainus laps, kes oleks pidanud talu pärima. Kui tema vanemad küüditati, ei olnud teda kodus ja nii ei saadud teda kätte. Kui tuli sõda, oli ta kohe Omakaitses, hiljem läks vabatahtlikuna rindele ühe Eesti pataljoniga, mille numbrit ma ei tea. Ta rääkis vahel ikka nendest rasketest lahingutest ja tundis major Rebast, Riipalu ja teisi ... Rindelt saadeti ta Saksamaale ohvitseride kooli, mille lõpetas, ja 1944. aastal, kui venelased Eestisse tungisid, sõdis juba Eesti pinnal. Minu ema oli minu isaga tutvumise ajal noor kooliõpetaja. Nad abiellusid kohe, sest lühike rindepuhkus ei võimaldanud pikemat koosviibimist. See tuli hiljem. Tol õnnetul 1944. aasta sügisel varises Saksa rinne Eestis kokku. Mõni päev varem tuli isa rindelt koju, võttis oma naise kaasa ja nad tahtsid Pärnu kaudu lahkuda, kuid kõik laevad olid läinud ... Läbi metsade põgenedes jõudsid minu vanemad ema kodutallu. Suur sõda oli sealt mööda läinud — kõik talu hooned olid terveks jäänud. Vanavanemad olid üksi jäänud, kuid rahu maa peale ei tulnud, sest hävituspataljoni sagedased haarangud koos röövimistega ulatusid ka minu ema kodutallu. Minu vanemad pidid metsa elama asuma. Õnneks meil kadedaid naabreid ei olnud. Kõik riigimetsa ametnikud olid veel Eestile truud. Kuigi riiki enam ei olnud, oli rahvuse hing veel terve ja rahvusühtsus olemas. Kui minu emal aeg kätte jõudis, pidi ta oma kodutalu sauna tulema mind ilmale tooma. Arsti ega võõrast ämmaemandat ei juletud kutsuda. Kusagilt kaugelt olevat siis toodud keegi eideke, kes asja tundis, vaikida oskas ja mitu nädalat minu ema eest hoolitses. Niisiis olen ma muistsel eesti kombel saunas sündinud, hingekirja panemata ja ristimata kuni tänaseni ja üksi, sest kõik on surnud. Ametlikult mind ei ole olemas, sest ka minu ema abiellus ju sõjaolukorras ja kodukihelkonna kirikukirjadesse andmed ei jõudnud. Ja nüüd

minu küsimus Teile, kuidas saada isikut tõendavaid dokumente ja kelle poole selles asjas pöörduda?"'

Tema jutustus oli nii vapustav ja uskumatu, et ma pidin kohe üle küsima, kas see kõik on ikka tõsi.

"Jah, on küll, ainult nimesid ma ei ütle!"

Mõtlesin enne kaua, kui talle vastama hakkasin. "Peate isiklikult minema selle maakonna miilitsajaoskonda ja seal esitama kirjaliku avalduse oma perekonnanime, ees-ja isanimega, samuti oma vanemate ning nende vanemate nimed ja elukohad. Kõike seda hakatakse kontrollima ... Teid hakatakse üle kuulama kõige selle kohta, kuidas, kus ja kelle juures olete pärast omaste surma elanud. Ka seda, kus nad on maetud ja millal. Teil peab olema elav inimene, kes teie seletusi tõendab oma seletuste ja allkirjaga, sest "Moskva pisaraid ei usu"!"

Ta jäi kauaks mõttesse ja ütles siis: "Minu ema vanemad on maetud kodukihelkonna kalmistule pühitsetud mulda kiriklikul kombel. Minu vanemad olid aga metsavennad ja on maetud Võrumaa metsa, nende haual ei ole mingit märki ja matmiskohta tean ainult mina. Ma ei saa ju ometi viia miilitsaid oma vanemate viimast puhkepaika rüvetama ja nende hauda lahti kaevama! Kedagi abistajatest, kes minu vanemaid tundsid ja oleksid võinud midagi tõendada, ei ole enam elus. Olen elanud pärast vanemate surma tänaseni üksi ja metsavenna kombel ... Ka praegu ei ole mul kedagi, kes julgeks koos minuga miilitsasse kaasa tulla."

Olin kuuldust nii vapustatud, et ei osanud enam midagi ütelda ...

"Ehk räägiksid mulle oma lapsepõlvest ja vanemate saatusest, niipalju, kui võid."

Olin endale märkamata Sina peale läinud. Tema sai sellest aru, kuid ei ütelnud midagi ...

Laps, kes ei naera

"Ema jutust tean. et mind viidi talusaunast metsapunkrisse niipea, kui ema oli sünnitusest kosunud. Kodusesse talusauna ei tohtinud ju jääda, kui venelased ja hävituspataljon kohalikest, kes ema oleksid ära tundnud, käisid haarangul. Peale selle veel valla võimumehed ja kiilavolinikud. Oma koduna mäletan ikka metsa, kus elasime, suvel maa peal, talvel maa all. Häält tohtisin teha vaid talvel, maa all ja öösel. Nagu vanemad omavahel rääkisid, nii ka mina. Ei tohtinud ma nutta, naerda ega kilgata — kohe pandi mulle käsi suu peale. Meie punkris ci käinud kunagi teisi inimesi, isegi teisi metsavendi mitte — see pidi nii olema. "Et oleks kindel," ütles isa. Alalised külalised punkri luures olid linnud, mida väiksemad, seda julgemad. Samuti konnad, kes tundsid siin end julgena. Mind olevat ikka toidetud emapiimaga, hiljem sain ka lehmapiima. Suvel oli kõike külluses, talveks varuti marju ja seeni. Kõike muud toodi ikka ema vanemate käest kuni neid oli. Koolitunnid algasid mul juba varakult, ema oli mu esimene õpetaja, kuueaastasena oskasin piba lugeda, kuid ei saanud aru, mis on linn. Veidi hiljem, kui jõudsin kõndida juba pikki maid. näidati mulle ka teisi lapsi. Koos emaga läksime taluõuele, isa jäi alati metsa äärde valvama. Olin näinud lapsi vaid piltidel, nüüd sain neid puudutada ja imestasin, kuidas nad nii valjusti kisavad ja neile ei panda kätt suu peale. Lauas oskasin juba käituda, seda oli ema õpetanud, ise ei tohtinud midagi võtta, vaid sõin seda, mida ema mulle ise ette pani. Esimene külaskäik oli nii lühike, et ma teiste lastega koos mängida ei saanud. Ma ei tohtinud sel esimesel külaskäigul teiste lastega rääkida, ema hoidis käest ja pigistas, et suu peaksin. Hilisematel külaskäikudel olin ma juba nii välja õpetatud, et teadsin, mida ei tohi rääkida. Teised lapsed imestasid, kuidas ma suudan nii kiiresti joosta ja osavalt ronida, põõsas-

tesse varjuda ja kaduda, nii et nemad mind ei leia. Ma ei olnud veel kümneaastane, kui algasid enesekaitsekursused. Isa näitas, kuidas nuga kasutada, kaasas kanda, teritada ja sellega end kaitsta. Järgmise kaitsevahendina õpetas isa mulle selgeks oma väikese Waltheri — lahtivõtmise, puhastamise, kõik mis vaja ja ka laskmise. "Kanna teda nii, et keegi ei märka, kui oled ohus. tulista lähedalt ja kohe pihta ilma hoiatamata." Hiljem, kui vanemaks sain, õpetati mulle selgeks sae, kirve, labida ja muude tööriistade kasutamine, teritamine ja hooldamine.

Koolitunnid olid mul ainult siis, kui lumi oli maas ja kuskil liikuda ei saanud, muud teha ei saanud, kui punkris "koolis" olla ja väljas postil seista. Koolitundides valitses ikka kord. olin ju ainus õpilane ühe õpetaja silma all. Ülearuste õppeainetega mind ei koormatud, vaid ainult sellega, mida elus vaja läheb: emakeel, eesti kirjandus. Eesti ajalugu, kodulugu, looduslugu, maateadus, saksa keel. eesti muistne usk, matemaatika, käsitöö, õmblemine, toidu ja hoidiste valmistamine. Ellujäämise, põgenemise ja enesekaitse, vaenlase varitsemise ja ründamise kursused olid suvel punkrist kaugel ja siis olime koos emaga mõlemad õpilased, õpetajaks isa. Punkris oli meil alati piinlik puhtus ja kord. Koolitunnistus oli ema enda tehtud, seal olid minu teadmiste hinded. Isa hindas omalt poolt ... ja siis panin ise selle tunnistuse oma vanemate nähes põlema, et ta surmavaenlase kätte ei satuks, sest meil tuli ikka ja jälle oma "kodu" maha jätta, kui metsaraie lähedale tuli või mõni inimene meid punkri lähedal nägi. Siis tuli eelmisest kümneid kilomeetreid kaugemale võõrasse valda jälle uus kodu ehitada. Ja aastad aina läksid ... Kristlik läänemaailm oli meid Jaltas reetnud ja midagi ei tulnud!"

Jutustaja vaikis tükk aega. Ta mõtted viibisid kuskil kaugel ... ja jätkas siis: "Ühel sügisel hilja läks isa üksi kellegagi kohtuma ega tulnud enam tagasi ... Elasime juba oma uues talvepunkris, mis oli kõigega hästi varustatud. Tegime siis nii, nagu isa oli meid õpetanud: "Kui ma ei tule, võtke relvad, toit ja riided ning minge punkrist eemale, et te saaksite punkrikohta silmas pidada ..." Seda me ka tegime — päeval olime kaugemal, öösel tulime ikka punkrisse sooja. Nii mitu ööd kui päeva. Ühel päeval kuulsime kuskil kaugel kaarnate kraaksumist ,

mingi salajõud sundis meid selles suunas minema. Kaarnad keerutasid ikka kõrgel ühe koha peal ja laskusid jälle alla suure männi latva puhkama. See koht oli meile juba tuttav, kõrge liivaküngas soo serval. Sealt künkalt me isa leidsimegi, ta lamas kummuli, nägu samblas, käed pea kõrval nagu näo kaitseks. Ei olnud tal seljakotti ega *Sturmgcwehri,* ainult suur Walther vööl olevas kabuuris ... Pöörasime ta selili, nägu oli terve, kuube lahti nööpides nägime hirmsat lõhkckuulihaava vasakus õlas. Ta oli enne verest tühjaks jooksnud, kui koju jõudis ... Järgmisel päeval matsime ta samale künkale hästi sügavale ja katsime pealt valge soosambla kihiga, et liiv silma ei läheks. Pea kõrvale sai pandud eestiaegne kivikorgiga limonaadipudel, milles paberike eluloo andmetega ... Ei olnud meil kedagi omastest appi kutsuda. Seal isa haua juures ütles ema mulle: "Sa mata mind kord tema kõrvale." Haud sai hästi ära peidetud. Hiljem kandsime isa kalmule mitu kivi. mis peitsime sambla alla maa sisse. Käisime igal suvel mitu korda isa haual, et see koht meile meelde jääks ...

Ainult kahekesi

Isalt päritud kogemustega ja relvadega tuli meil nüüd end kaitsta ning edasi elada. Ühes külalähedases peidikus leidsime kätte tema *Slurmgewehri,* mille ta oli jätnud sinna oma viimsel teel koju. Padrunisalv oli tühi, alati kaasas kantavat teist padrunisalve ei olnud. Ju ta oli siis mõrvaritele vastu tulistanud. Puhastasime relva ära, padruneid ja käsigranaate veel oli ning langenud isa asemel oli meil punkris alati valmis tema relv. Kaasas me seda ei kandnud. Ema kandis nüüd kaasas suurt, mina väikest Waltherit. Pärast isa surma hakkas puudus kätte tulema. Jahisaaki enam ei olnud, kalal julgesime käia ainult suvel ja öösel. Pärast küüditamist kolhoosidesse sunnitud maarahval olid aidad ammu tühjaks saanud, sest esimesed aastad

kolhoosides tuli teha tööd ilma palgata. Et mitte leivata jääda, hakkasid kolhoosnikud vargile, rukist "rabama", kui see oli näkkidesse pandud. Meie aga tegutsesime metssigade kombel: kaasas mahukad seljakotid, hiilisime aegsasti metsa äärde ja valvasime seal pimedani. Siis sisenesime rukkipõldu, ikka viljapead maha ja kotti. Kui oli paras kandam käes. viisime selle metsa, kuid mitte enam sinna, kus olime parajat aega oodanud. Järgmisel ööl ei tohtinud samale põllule enam minna —- äkki valvatakse.

Sel kombel sai korjatud rukki-, nisupäid ja hernekaunu, mida siis punkris kuivatasime ning terad välja hõõrusime. Kuivatatud teri sai hoida ainult suurtes, õhukindla kummitihendiga plekist piimakannudes.

Kui kolhoosidesse ilmusid kombainid, oli "rukkirabamine" läbi, sest rukist enam näkkidesse ei pandud. Meie saime oma vilja korjatud enne kombaine.

Metsatalude inimesed vajasid nüüd meie abi. Kõik käsitöölised sunniti artellidesse koos oma "tootmisvahenditega". Kel oli õmblusmasin, võis õmmelda ainult oma perele, muidu pandi peale suur tulumaks. Ema oli häda sunnil õppinud õmblema naiste lihtsamaid pluuse ja kleite, meeste pesu. Tööd oleks olnud küll, kuid ''kuulsus" oleks võinud saada meile hukatuseks. Kui kellelgi nähti seljas uut kleiti, siis küsiti alati "Kes õmbles?" Vastaja pidi valetama, et täikalt ostsin.

Aastad muudkui läksid, eestimeelsed inimesed surid, nende järeltulijaid tabas kodupõlgus — mindi elama linna, et raskest maatööst pääseda. Taludesse veel jäänud vanakesed vajasid abi, lapsed olid kaugel, kedagi ei olnud aitamas. Meie usaldasime siis nüüd neid, keda võis veel usaldada. Kõik pidi toimuma salaja, sest nuhkimine oli saanud suurmoeks — naabrit või omakülainimest ei tohtinud enam usaldada. Vaid koerad mõistsid meid ja pidasid suu. Elasime ikka metsaptmkris ja käisime nüüd alati koos, et ei juhtuks nii nagu isaga. Kui olime punkrist ära, valvasid seda kaks Vene kärnast käsikranaati Me ei seltsinud kunagi teiste metsavendadega ja kuigi nemad meid vahest nägid, ei teadnud nad, kellega tegemist. Mida vähem teadjaid, seda kindlam.

Aegamööda tapeti kõik metsavennad, üksikutest ellujäänutest ei olnud enam midagi kuulda. Ka hävituspataljon saadeti laiali. Tegelikult korjati neil vaid relvad käest. Relvadeta jäämine tekitas nende hulgas suure segaduse, nad ju teadsid, mida olid kohapeal teinud. Verisemad vennad kolisid nüüd võõrasse valda, kus neid ei tuntud. Tegelikult jäid nad kõik nuhkideks edasi, kuigi haarangutel enam ei osalenud. Kohalikud hävituspataljonitegelased olid ju kõigile tuntud ja neist ei olnud verisele võõrvõimule enam kasu. Selle asemel hakkas KGB oma nuhke värbama eestimeelsete hulgast ... Meie ei julgenud enam kusagile inimeste teades öömajale jääda ega oma tulekust kellelegi ette öelda.

Vahetasime tihti valda või metsa, kus elasime. Selline elu sõi mu ema närvid läbi ... ta tundis oma hukku ette, hakkas kustuma. Mina ci tundnud küll midagi, ei olnud ma oma lühikeses elus muud näinudki ... "Läheme tagasi sinna lähedale elama, kus on isa haud, ma tahan tema kõrval puhata. Sa ei suuda kaugelt mind tema juurde viia." Tegime siis uue punkri sama liivakünka sisse, kus puhkas isa. Seal oli mets peaaegu endine, vaid pikemaks sirgunud. Elasime seal talve ilusti üle ... Lumi väljadelt oli juba läinud, metsas veel lund oli ... külmal kevadööl võtsime ette pika teekonna toidu hankimiseks. Tagasiteel sattusime kokku varitsejatega, meid tulistati, tulistasime vastu, see hoidis neid veidi tagasi. Põgenemisel kukkus ema purdelt vette. Ilm oli külm, kodu veel kaugel. Jõudsime küll punkrisse, kuid ei aidanud enam rohud ega viin. Palavik aina tõusis, abi polnud kuskilt loota. Ta suri teadvusele tulemata. Kuuvalgel külmal kevadööl sai ta puhkama isa kõrvale. Klaaskorgiga laia kaelaga apteegipudelis panin kaasa tema isikuandmed ja oma vanemate sõrmused, et minu tapjad neid saagiks ei saaks."

"Ja nüüd ütle, mida ma peaksin tegema?" ütles ta mind esimest korda sinatades.

Olin tema jutust niivõrd vapustatud, et ei saanud kohe midagi öelda. Pärast pikka mõtlemist sõnasin vaikselt: "Edasi elama, nagu oled elanud. Aeg annab arutust. Kui lähed nende juurde sellise elulooga, nagu mulle oled rääkinud, siis pead seda kõike ka tõestama, alates oma vanemate hauast kuni

viimaste abistajateni ja elukohtadeni. Andma välja kõik relvad, ka selle väitse, mida varrukas kannad. Kõik see räägib aga sinu vastu. Oled neile nii haruldane putukas, et Sind viiakse kõige kõrgemate ette Moskvasse, lõpuks Serbski instituuti ja isegi kohut ei peeta, sest Sinu elulugu peab jääma riigisaladuseks koos Sinu endaga."

Vaikisime. Päike ligines juba silmapiirile. Ma ei suutnud talle silma vaadata. Pidin teda kuidagi rahustama.

"Viisteist aastat olen ma seal olnud, ise kogenud omal nahal ja kuulnud tuhandeid elulugusid. Vähesed tulid sealt tagasi. Ma ei taha sinna tagasi, kuhu ma omal tahtel ei läinud. Seal, kust ma tagasi tulin, ei ole keegi inimene. Olen Sinu elu elanud ja leian, et vangis on halvem, kui vabana metsas ja tee vanglasse on alati lahti. Sinul on see kaasavara olemas, mida minul enam ei ole. See on Vabaduse Vaim, noorus, tervis, terav kuulmine ja nägemine, kogemused, väits ja Walther. Oled rikas pruut, küllap leiad endale kellegi väärilise. Kõik ei jää ju ometi igavesti nii, ka küüditatud on tagasi tulnud. Usalda oma vaistu, see kaitseb sind!" Nende sõnadega lahkusime. "Kui Sul on mind vaja, võid koputada pimedal ööl, kui istun üksi laua juures," lisasin veel.

* * *

Möödusid jällegi aastad ... Pimedatel öödel ootasin seda koputust, mida ei tulnud. Kodustest töödest vabadel päevadel tõusin ikka vara ja kiirustasin kella kuuesele Tartu bussile, mis sõitis läbi suure metsa Antsla poole. Neid minu sõite aga märgati ja mitmed naised tahtsid: "Võta meid kaasa, sina tead ju neid paremaid marjamaid!" Selle peale ütlesin: "Ma ei tule mitmega toime", ja enam ei küsitud. Nüüd aga "maandusid" küsijad samas peatuses ja mulle tuldi silmnäolt järele samas suunas, mina aga kadusin ära. Tavaliselt sõitsin ikka Perajärve peatusse, sealt läksin tasapisi läbi tuntud metsade kodu poole, vahest ka Hargla välja ... Ahli, Aruküla, Silla. Piin, Koemetsa, Lauksilla, Plaagi, Perajärve, Ähijärve, Saeni ja Ubajärve ümbruse metsad olid ju minu endine kodupaik. Seal rännates leidsin oma hingele rahu ümbritseva vihkamise eest. Metsavend Kalev

Arro tapmine Valgjärve kandis 1974. aasta kevadel tõi ka mulle "seltsimeeste" poolt parastavaid pilke, seljataguseid ütlemisi "ka see oleks pidanud kaduma". Kirjutati raamatuid ja lugusid ajalehtedes, milles õigustati igati "bandiitide likvideerimist" ja rahvusmörvast osavõtnud tšekiste kujutati kangelastena ... Midagi oli õhus, seda mida varem täielikult maha vaikiti, hakati nüüd õigustama ja Arro tapjaid autasustama ... avalikult!

Oma metsaskäikudel jälgisin ikka nooremaid naisi, kuid keegi ei tulnud mu jutule.

Metsavend August Sabbe tapmine 1978. aasta septembri lõpul lõi suuri laineid ja seda ei varjatud, kuigi oleks võidud seda teha. kui tegu oleks olnud väidetud uppumisega ... Midagi siin oli vale!

Jällenägemine

Samal sügisel kargel oktoobrihommikul väljusin Tartu bussist Perajärve peatuses ja istusin veidi pingile aru pidama, kuhu poole oma sammud seada. Siis tõusin ja hakkasin astuma mööda vähetuntud teed, mis viis kaldast alla "paadisadamasse"'. Seal oli kaks paati — vana ja pehkinud, vett täis, ning uuem ja korras, ninaga kaldale tõmmatud, mille ette ma nüüd seisma jäin. Naisehääl hüüdis mulle rõõmsalt:

"Tere jälle!"

Tema ilmumine oli nii ootamatu, et vastutervitamise asemel sõnasin:

"Hea, et sa elus oled!"

"Tänu sinu nõuandele, muidu oleksin ise end mõrvaritele ohvriks andnud."

"Lähme siit kuskile kaugemale päikese kätte, keegi võib kalale tulla, mind siin ju tuntakse, teatakse, et mul nii noort naist ei ole."

Otsisime samal kaldal kõrgema koha, kust paistis vaikne järvepeegel ja üle latvade kuldne hommikupäike. Ta oli nüüd soojalt riides, seljakott seljas, sama korvike paelaga kaelas. Nagu linnaproua, ainult mitte mingit karjuvat värvi riidetükki, vaid tavalised hallikad teksapüksid ja samast materjalist tuulepluus. Ta istus minu kõrvale, kuid väljapoole käeulatust ja minust vasakule poole, kus mul kätt ei ole. Niisiis ettevaatus, igaks juhuks.

"Sa pole vist veel kuulnudki, et vana metsavend August Sabbe tapeti ära?"

"Ei tea," vastasin.

"Ka mina pidin sealtkandist kaduma, sest ta käis samas majas, kus minagi. Ma ei teadnud küll tema nime, alles nüüd öeldi"

"Kuidas siis?"

"Teda nähti õngitsemas jõe ääres, helistati miilitsaülemale ja see saatis kohe erariides tapjad kohale."

"Millal?"

"Paar nädalat tagasi. Tapjad viisid laiba kaasa, rohkem ei tea ma midagi."

Olin üllatunud, et vana Vigla Jaani kambamees veel nii kaua elada oli suutnud. "Vaata nüüd tüdruk, kuidas meie omad armsad eestlased üksteist reedavad ja tapavad. Kõik ainult selleks, et surmavaenlasele meeldida ja temalt autasusid saada. See on meie rahva surmatõbi, mis tapab kord ka tapjaid endid."

"Ma tahaksin sinult küsida, kas siinkandis on veel inimesi, keda võib usaldada?''

"Ikka on veel neid minuaegseid, kes elavad oma kodudes ... kui nad sind tunnevad ja usaldavad; kui ei tunne, siis võid suvel ju esineda metsa eksinud linnainimesena, kes omadest marjul olles lahku läinud. Kuid ära oma lugu küll kellelegi kuuluta, see ajab neile hirmu nahka ja sind võidakse pidada provokaatoriks. Ma ise ka imestan, kuidas sul üksi on õnnestunud nii palju aastaid ellu jääda?"

Ta naeratas ja ütles: "Mind ei ole ju olemas, mitte mingites kirjades. Kõik mu omaksed ja nende kaasaegsed abistajad on ju surnud, nende lapsed, minu kaasaaegsed teavad minust vaid, et olen mahajäetud laps, kelle vanemad surid Siberis.Võõrastega juttu ajama ja ühiseid tuttavaid otsima ma ei hakka. Siiski on olnud juhuseid, kus olen end kaitsma pidanud. Kord saatis üks haige vanake mind autokauplusest leiba tooma, et ega sind siin ju keegi ei tunne. Leivasabas seistes tahtis üks purjus metsatööline kangesti teada, kes ma olen ja ajas käpad külge. Sähvasin talle noaga kõhtu — kus tõusis alles kisa! Astusin tulema, ma ei jooksnud, kuid hoidsin Waltherit taskus peos. Taga mind ei aetud, kuid autokauplusse ma enam kunagi ei läinud. Teine juhtum oli siit kaugel Lätimaal, kui olin jõhvikal suure soo peal. Nagu ikka, vältisin teiste marjuliste lähedust. Aga kolm noort meest olid valinud mind endale saagiks. Nad liginesid mulle korraga kolmest küljest, põgenemisteed ei olnud. Kõige lähem neist, tumeda näoga kaukaaslane hüüdis mulle: *"Tiiho, ne kritši!.* Kolme sammu pealt lasin talle kuuli makku ... kus siis pistis kisama: *"Ubiili, proštšai belõi svet."* Teised kaks ründajat panid jooksu. Et oleks kerge, kallasin oma marjad maha ja kadusin sealtkandist."

"Kui sa oma kavalere nii julmalt kohtled, siis sa ei saagi mehele," püüdsin teha rumalat nalja.

"Aga kui need käperdajad oleksid mu riietest püstoli leidnud, siis oleksid nad ju autasu teeninud bandiidi tabamise eest," vastas ta rahunenult. "Armastus ja abielu ei ole minu jaoks, sellest olen lugenud ainult raamatutest. Lapsena olin kuulnud oma vanemaid rääkimas sosinal: "Kui teda ei oleks, paneksime hõõguvate süte ajal korstna kinni ja uinuksime koos igaveseks." Ma sain varakult aru, kui suureks koormaks ja mureks ma olin oma vanematele. Mis saaks minust ja minu lapsest? Peaksin ju end nende kätte piinata andma koos lapsega."

"Sul on õigus, kuid laps võetaks sinult varsti ära, nagu võeti ära Uibo Heino laps, kes punkrist leiti ja emale enam tagasi ei antud. Ainult mul on seda raske mõista, kuidas suudad sina, noor naine, maha suruda oma ihad ja igatsused?"

"Ma olen kesksoost, nagu sakslased ütlevad: *"Das Mädchen, es hai keine Weiblichkeit mehr, alles ist schon geslorben."* Ja pilkas: "Ma olen käinud su akna taga ühel pimedal augustiööl. Nägin sind hämaruse saabudes metsast väljumas just mahajäetud Matsimäe metsavahi maja kohal ja läksin sulle silmnäolt järgi. Sa ei märganud mind, sa pole ju enam metsavend, keda surm võib

igal sammul jälitada. Üle maantee talumetsas aga ei osanud valida õiget teeotsa ja kaotasin su silmist. Siis nägin suurt karja-aeda, kus mullikad sees ja selle taga valgustatud katmata akent. Läbi karjaaia okastraatide jõudsin su akna alla. Istusid väsinud näoga laua ääres ja su naine kandis toitu lauale. Jälgisin teie söömist kogu aja ... Lõpuks toodi lauale mustikad piimaga sinu päevasest saagist. Mind ei paelunud mitte toit, mida te sõite, vaid see, kuidas naine sinu eest hoolitses ja millise pilguga ta sind vaatas! Midagi sellist minu elus ei ole olnud ... Naine viis toidunõud kööki, sina jäid veel laua äärde. Soodus moment oli tulnud, oleksin võinud sulle märku anda, kuid ei suutnud. Läksin kiiresti läbi aia alla heinamaale jõekäärdu, langesin kummuli murule ja nägu maad ligi surudes nutsin ja ulgusin nagu haavatud metsloom. Minus murdus midagi."

Vaikisime mõlemad kaua seal päikeselisel Perajärve kal-dal ... Siis ta jätkas:

"Rahva suus ei olnud meid enam ammu, nüüd tõi Arro ja Sabbe tapmine meid jälle pinnale. Eestis ei ole veel suudetud viimast metsavenda maha tappa, KGB mõrvarid teavad seda, et Sabbe ei ole viimane ... Nad koguvad andmeid oma salavõrgu kaudu, mis on tunginud meie endi hulka. See on kõige ohtlikum, ei tea ju, kes sulle selja tagant pähe virutab või toiduga mürki sisse annab, nagu sinuga tehti. Sellepärast ära solvu, kui ma sinuga muistse Kungla rahva kombel ei "istu maha sööma"."

"Ma mõistan sind, kuid tahan ka omalt poolt sind hoiatada uute ja sulle tundmatute ohtude eest. Nimelt on olemas selline mürk, mis verre sattudes mõne sekundiga teadvuse halvab. Keegi võtab käekotist või rinnataskust tavalise pastapliiatsi, mis on varustatud mürginõelaga ja vedru surve all päästetud nõel tungib sulle näkku või mujale nahast läbi verre ja sa ärkad kuskil kabinetis, mille uksed on mõlemalt poolt helikindlaks muudetud ja dermatiiniga üle löödud nagu mina ärkasin. Kuid oht ei tule üksnes otse inimestest, vaid ka nende jälgedelt. Juba pärast küüditamist jäi tühjaks hulk talumaju, sinna asusid elama "heausklikud" marodöörid kohaliku võimu saadetuna, et laastada põhjalikult need töökate inimeste kodud, kes ära viidi. Selline tühjaks viidud küla oli Tambelsest üle piiri, mõne kilo-meetri kaugusel lääne poole asuv Mežciema oma suurtc tühjade

taludega. 1952. aasta augustis oli see küla juba maha jäetud ja "õigeusklikud" marodöörid sealt lahkunud. Otsisin sealt varju suure vihma eest. Suures, kaheksa toaga talumajas olid aknad, uksed ära viidud, põrandad üles kistud, ahjude uksed, siibrid ja pliidiplaadid ära viidud. Kas need olid siis inimesed, kes seda olid teinud? Vihm oli üle, suures õunaaias oli kastehein rinnuni ja märg. Võtsin kepikese ja sellega märjas heinas teed tehes hakkasin õunapuuridade vahel liikuma, vaadates, kas õunu on. Äkki nägin sammu kaugusel, et kasteheina märjad varred olid kooldunud keskele kokku, moodustades lehtri. Kepiga kõrget heina kõrvale lükates nägin, et seisan sügaviku serval — seal oli olnud talukaev, mille ülemised rakked olid marodöörid välja kiskunud ja ära viinud, augu jätnud kinni panemata. Läksin tuldud teed tagasi, istusin maha ja olin nii vapustatud õudsest surmast, millest jäi puudu vaid üks samm ... Teine samalaadne lugu juhtus minuga varem: pidin minema Koivaliina asulasse ja seal kunstnik Vitolsi tühjas saunas kellegagi kohtuma. Ootasin Koivaliina surnuaias pimedani ja siis üle põllu sammudes nägin oma silmade kõrgusel taeva taustal suurte mändide latvu. Taskulambi valguses nägin enda ees paemurru varisenud kallast ja sügavikku, kuhu oleksin puruks kukkunud ... Olgu need minu õudsed elamused ka sulle hoiatuseks, kui liigud tund-matus kohas, kas siis öösel või päeval."

"Jah, inimesed ei ole enam endised, rahva hing on haige. Niipea, kui saadakse teada, et mõni vanake on kuskil surnud või haiglasse viidud, on armsad ligimesed tema kodu rüüstamas ... Veel hullem, et ka pärijad tahavad juba enne pärandaja surma koike kätte saada, viies vanakese riigi ülalpidamisele, maa jääb tühjaks, kivist ja betoonist karpmajad linnades muudavad süda-me kalgiks ... Võõrad saavad maa pärijateks. Nüüd on selliseid mahajäetud kodusid veel rohkem, kui oli sinu ajal. Neid lõhu-vad kohapeal võõrad, veavad linna oma lapsed ja võimumehed, lükatakse maatasa buldooseriga kolhoosiesimehe käsul, nagu tehti Karulas Mõttuste perekonna Väntre taluga, kui viimased vennad Hugo ja Aksel kinni võeti, enne ei juletud ... Eesti vabadus on ju välja kasvanud taludest; kellel oma leib laual, see tahab vabaneda rõhujaist. Ori unistab ainult leivast. Seda teavad

väikerahvaste hävitajad kogu maailmas ja nende vaikival heaks-kiidul tegutseb surmavaenlane karistamatult".

"Kust küll sul need arusaamad ja teadmised?"

"Mu vanemad oskasid ära peita ja alal hoida palju eesti-aegseid, ka saksakeelseid raamatuid. Õpetasid mind mõtlema ja sündmustest järeldusi tegema. Kõik eestiaegne kirjasõna on raamatukogudes juba ammu hävitatud, nüüd saadeti isegi kooli-lapsed taludesse "vanapaberit koguma", et hävitada see viimane."

"Sul on õigus, ka mina näen seda vaimuvara hävitamist, kuid ma ei tohi kellelegi midagi öelda, sest ripun ise niidi otsas, iga minu sõna võidakse ette kanda ning omalt poolt veel midagi juurde lisada. Pealegi olen ma nüüd saanud ajutise töökoha — valvan Mõniste sovhoosi töökoda ning autosid öösel ja puhke-päevadel. See töökoht on mulle jõukohane ja omaette, tahan seda hoida."

Ta vaatas mind ega avaldanud minu uue ameti kohta oma arvamust, vaid: "Päike on juba lõunas ja ma lähen nüüd ära, muidu pead sa tühja korviga koju minema. Kui elame, ehk siis kohtume veel."

Nõtkel sammul kadus ta üle künka, ükski oks ei praksunud ta lahkudes.

Öövahiametis

Mulle pakuti ajutist töökohta Mõniste sovhoosis öövahtide asendaja puhkuste ajaks. Miks just mulle? Ju siis muid soovijaid selle väikese palga eest ei olnud. Kohustuseks oli valvata sovhoosi töökoda ja sama katuse all olevat autogaraaži, õuel asuvaid autosid ja traktoreid —, et neid "ära ei aetaks" Peale selle pidin olema töökoja pisikeses kontoris tclefonivalves, et vastu võtta tuletõrjeväljakutseid ja teatama pritsumeestele, avama väravaid jne.

Kahjuks sain samal ajal olla ainult ühes kohas: kas istuda kontoris või teha ringkäiku õues. Otseseks ülemuseks sai mulle peainsener Arvi Raja, kes oli pärit Avinurmest. Ta oli rahulik ja tasakaalukas mees. Ühes omavahelises vestluses mainisin, et Tartu Hallis majas olin 1953. aastal koos Alfred, Bernhard ja Eberhard Rajaga, kes olid vangi pandud metsavendade pärast. "Need on minu sugulased," ütles ta.

Järgmisele öisele kontrollkäigule tuli Arvi juba konjaki-pudeliga. Peab ütlema, et Arvi oskas viina võtta, juttu ajada ja suud pidada ega me ju mingit mässuplaani pidanudki ...

Minu kaasvalvuritest oli kõige värvikam kuju Juhan Kuhi — Suure Isamaasõja partisan, Varstu valla täitevkomitee esimees, Borodino kolhoosi esimees ja lõpuks Öövaht. Esimese mai ning oktoobripühade ajal, olles "võtnud", tuli ta ikka, lähtudes "proletaarsest solidaarsusest", ordenid rinnas, mind tööpostil külastama. Kuid mitte kunagi tal pudelit kaasas ei olnud. Ta oskas ka purjus olles parteile truuks jääda ja mitte koos "fašistiga" viina võtta. Minu isikus oli ta leidnud omale tänuliku kuulaja, kes vastu ei vaielnud.

"Tead, Käärmann, kuidas meie, partisanid neid fašiste Pihkva oblastis ja Petserimaal tapsime!"

"Aga kus need sakslased siis olid?" küsisin.

"Ega meid ka palju järgi ei jäänud, ainult mõni üksik" ja lõi siis käega.

Teine jutt oli: "Küll need sakslased olid ikka kuradi alatud! Taganemisel jätsid Antsla jaama maha vaguni viina. Venelased jõid end täis, läksid lagedal hurraaga peale ja paljud niideti maha."

Sellele julgesin omalt poolt lisada: "Aga see viin ei olnud ju mürgitatud. Sakslased jätsid selle võitjatele, et "Ivanid pidage pidu ja laske meil rahus ära minna oma kodumaale." Selle peale ei osanud vahva partisan midagi öelda.

Teine valvur oli Harald Türk, kellega koos tuli olla lühikest aega. Tema hobiks oli igasuguste aumärkide kogumine.

Minu öist valvekorda aitasid sisustada ka mitmed autojuhid, kes pärast töö lõppu auto garaaži panid ja, pudel kaasas, minuga tutvuma tulid. Nendega — Heino Pukk, "Sekkermann" ja mõned veel — sain hästi läbi.

Kuid oli ka teistsuguseid, kes püüdsid mind alt vedada. Öövahi kohus oli päevikut pidada, kuhu märgiti iga valvekorra ajal kõik autod, mis kohal olid, nende tuleku ning mineku aeg. Oli juhtumeid, kus mees tõi auto sisse, hakkas ise sõpradega viina võtma ja jäi sovhoosi tööliste bussist maha. Kui viin oli otsas ja julgust palju, tuldi minu juurde: "Tee värav lahti, ma sõidan koju!" — "Ei tee, ei sõida, koju saad trammiga number üksteist tipa-tapa," oli minu kindel vastus ja see mõjus. Kuid Sepmani Ärni oli kõvem pähkel. Ühel õhtul tuli aegsasti sisse, märkisin päevikusse täpse aja. Ärni ei sõitnud koju tööliste bussiga, vaid hakkas kabiinis üksi viina võtma. Öösel kuulsin auto käivitamist ja läksin õue vaatama. Ärni oli juba masinate rivist välja sõitnud ja nõudis:

"Tee värav lahti!"

"Ei tee."

"Sõidan värava puruks."

"Las käia. pauk tuleb kõva ja paragrahv veel kõvem," jäin endale kindlaks.

Selle peale lasi Ärni oma masina nii väravale peale, et ketti enam lukust lahti teha ei saanud ja läks ise jala koju. Kui oleks tulnud vajadus tuletõrje välja saata?! Ülemusi äratama ma ei hakanud. Hommikul aga hüpati mulle peale:

"Mis see tähendab?"

"Küsige Ärnilt!" andsin vastu. Kord oli juba käest minemas, minult ettekannet ei nõutud, Ärni oli väitja ülemused ka.

Mul käis öösiti ka "kõrgeid külalisi". Tuldi miilitsast kontrollima autode kohalolekut päeviku kohaselt. Tavaliselt oli kontrollijatega kaasas Raja Arvi. Mul oli asi korras.

Üks sagedane külaline oli Kõnnu Eerikene. Ta oli igal suvel põllumürgitusauto juht. See oli ohtlik töö, mida keegi ei tahtnud teha. Kui mürgiauto juht tuli Saru poodi, siis teenindati teda kohe, sest kogu pood haises mürgi järele. Ühel hilisõhtul tuli Eerikene poest ja astus jälle minu tööruumist läbi. Ta oli kõvasti võtnud ja poest ostetud petipiima kott lekkis. Et päästa veel seda, mis alles oli, istus ta toolile ja hakkas kohe kotist petti jooma. Osa petist läks aga lõuga mööda halli kampsuni peale ja sealt alla lahtisest püksiaugust sisse. Lõpetanud petijoomise, viskas ta tühja kilekoti prügikasti ja sõnas: "Ma lähä no vellenaasõ poolt ka läbi." Ma ütlesin: "Aga kuidas sa nüüd vellenaisele tõestad, et see pauk on käinud ülevalt alla ja mitte alt üles?!"

Eerikesel oli telefonihaigus: kui ta vähe võtnud oli, siis kippus ikka töökoja telefonilt helistama mõnele ülemusele ja kas või öösel küsima, kuidas elu läheb. Kord õnnitles ta agronoomi öösel sünnipäeva puhul, kuigi sünnipäeva ei olnudki.

Oma valvuriametis päästsin külmumisest kolm meest, kes olid õuele magama jäänud, kui väljas oli juba kümme kraadi külma. Sellisel juhul helistasin tema armsale abikaasale ja ütlesin: "Kui tahad oma mehekest veel näha, siis tule töökoja juurde." Varsti oligi "päästeingel" kohal ja närtsinud mehekesele pandi "jalad alla" või vinnati minu abil autosse, millega koju kohtu ette viidi. Oli ju õndsa Brežnevi valitsuse aeg, mil palka maksti **tööl käimise,** mitte **tehtud töö** eest.

Piiritu relvastumine, sõjalised avantüürid välismaal ja nende toetamine laastasid vennaliku Nõukogude Liidu. Brežnevi ajal söödi ära ja joodi maha riigi tagavarad, langes töödistsipliin, tavaks sai ülemate karistamatus. Komsorg põrutas diiselkütuse vedamise tsisterniga külili, partorg oma Jerašiga selili ja kõik vaikiti maha. Ülematest võtsid eeskuju alluvad, farmimehaanikud tahtsid Tiitsa kandis sõita "kahe puu vahelt läbi", kuid oli ainult üks puu. Pauk oli nii vägev, et auto kaitseraud paindus ümber puutüve ja auto mootori lõi tahapoole kabiini sisse. Mehed ise jäid ellu ja amet pärast haiglat alles. Uus kombain veeres kõrgelt kaldalt alla Peetri jõkke, kuid jäi ratastele ja mehed pääsesid uppumisest. Kombain kisti ka välja, parandati, kuid "töölooma" tast enam ei saanud.

Suur Nõukogude Liit oli hädas oma kasvatatud noorusega, kes hakkas nõudma neid õigusi, mis kirjas konstitutsioonis ja veel hullem — ka neid, mis olid 1948. aasta inimõiguste deklaratsioonis. Mõniste sovhoosi direktoriks sai jurist Arno Sild. Kurtsin temale oma olukorda:

"Tööl olen, tööraamatut ei anta, Mõnistesse sisse ei kirjutata."

"Miks?"

"Olen karistatud isik ja pean olema kirjas Lätimaal, kuigi seal mul omakseid pole."

"Ma vaatan seda asja. Mina võin omale töölisi võtta kas või Moskvast."

Jätsin ütlemata, et ega ikka ei või küll. Mõne päeva pärast ütles Arno Sild: "Kirjuta avaldus siseministeeriumi, meie toetame." Järgnes mitu kuud vaikust, siis läks tants lahti: Võru KGB-le ei kõlvanud Arvi Raja antud iseloomustus kui "liialt positiivne", see tehti ümber. Siis kutsuti mind Võru miilitsajaoskonda ja juhatati KGB voliniku Kaldma kabinetti, kes oli väga mures, et kas mul ikka on kedagi, kes mind vastu võtab. Ja siis pidin minema seltsimees Pärtelpoja jutule, kes hakkas mulle ette lugema metsavendade tegusid. Temale vastasin: "Ei ole õigel aadressil. Minust jäid ellu kõik Võrumaa partorgid." Siis öeldi mulle, et ega "minust üksi asi olene, nõusoleku peavad andma kaksteist inimest". Kes nimelt, jäi mulle teadmata.

Võru prokuratuuri läksin ise. Seal oli kohal vaid noor praktikant. Palusin oma toimiku kohale tuua ja mind välja kutsuda. Möödus kaks kuud — kutset ei tulnud. Läksin ise ja kukkusin seekord prokuröri enda, Feliks Luiksaare jutule. "Ma tahan näha oma toimikut, mind ei ole karistatud elamiskeeluga Eestis ja mind on pagendatud õigusevastaselt." Oi kuidas seltsimees prokurör vihastas! "Tunneme teiesuguseid intrigante, meile ei ole teid vaja. Oma toimikut ei näe teie kunagi. Seda näeme meie, kui tahame." Jutul oli lõpp.

Oh, kurat! Küll mul on häda nende Feliksitega: Džeržinski; oma koolivend Feliks, kes mind kiusas; Pärtelpoeg ja nüüd see kah veel!

Ei läinud ma enam end alandama kellegi jutule. Töökoha saamine vähendas kõvasti minu metsas käimist. Selleks jäi nüüd vaid üks päev nädalas, heal juhul kaks. Vahest mõtlesin ka oma metsatuttavale — mis temast saanud on?

Sovhoosi töökoja kontor viidi üle vanalt Kuhjalt ostetud majja autopargi värava kõrval. Päeval oli seal dispetšer Helle, kes autojuhtidele sõidulehti andis, ja öösel valvur. Elu läks lahedamaks, oli soojem ja puhtam. Autojuhtidele anti eraldi tuba "aja parajaks tegemiseks".

Ühel talveõhtul pandi autojuhtide tuppa ööbima viis Vene soldatit. Näo järgi olid nad Kesk-Aasiast, kuid nii ära hirmutatud, et ei julgenud isegi oma kodukohta öelda! Mina ütlesin siis: "Ei ole vajagi, näen isegi, et olete Džambuli kodumaalt, kes laulis: *"Odna palka, trii strunaa, ja hozjain vsja stranaa!"* Öösel oli mul vaja minna kõrvaltuppa kapi juurde. "Vene vägi" oli aga asetanud laua ukse ette ja ust lükates käis kolin ja "kogu vägi" ärkas. Hommikul tuli neile Mõniste jaama juures asuvast väeosast "porutšik" järele.

Kord öösel põrutati kõvasti uksele ja vene keeles nõuti avamist. Keeldusin ja lisasin vangilaagris õpitud "viisakusi". Siis kuulsin: *"Ja natšaljnik mestnovo garnisona, mne nado zvonitj."* Pidin siis ukse avama, sisenes imelikus sinakashallis mundris mees, "kõrge müts" peas. *"Tšto eta takaja forma?"* — *"Paradnaja!"* sain vastuseks. *"Kak nemetskaja Ljuftvaffe"* oli minu arvamus ja külaline vastu ei vaielnud. Niipalju, kui aru sain, telliti seltsimees majorile auto järele. Tänati ja lahkuti.

Vesirooside järv

Muinasloolise kuulsusega suur Sinesaare soo, mida lätlased nimetavad *Melna sala purvs,* ulatub Tambelse talust Koivaliina kalmistuni. Vanadel aegadel oli see soo läbipääsmatu. Eesti-Läti riigipiiri rajamisel aeti piirisiht idapoolsest sooservast sirgelt läbi ja just piirijoonele kaevati kraav. Tambelse talu lähedal lasti õhku piirikraavi paekivipõhi ja liigne vesi sai ära voolata. Ka lätlased omal pool kaevasid soost välja võimsa "Markuse kraavi", mis viis vee Koiva jõkke. Eestile jäänud sooservale rajati turbavõtukohad. Vesi juhiti läbi metsa muistsesse Ihte (Peetri) jõkke.

Läti poolt ulatub soo keskele kitsas poolsaar. Seal poolsaare tipus olevat asunud muistsel ajal pidalitõbiste asupaik, kuhu nad viidi ja maeti. Mingeid kivivaremeid seal küll ei ole, ehitised võisid olla puust.

Möödunud sõdade ajal on Sinesaare soo ikka olnud varjupaigaks neile, kes tahtsid oma elu hoida. Sõjajärgsetel aastatel

leidsid seal varju ka eesti ja läti metsavennad. Soo keskel, Läti pool piirijoont asuvad väikesed ja põhjatud soojärved, milledevaheline ala hõljub. Udus ja pimeduses võib seal ära eksida ja laukasse sattuda nii, "ei pini ka perra ei haugu". Olen seal ise näinud põdrajälgi, mis lõpevad soojärve kaldal, kuid väljatulekujälgi ei ole. Ühe suurema järve pind on kaetud vesiroosidega. Seal soojärvede vahel kasvavad ikka kõige ilusamad kuremarjad. Tavaliselt naised ei julge sellele hõljuvale pinnale minna.

1985. aasta septembris läksin sinna marjule. Seal soo peal mingit orientiiri ei ole, Läti pool paistab ainult veidi kõrgemana "pidali poolsaare" mets, Eesti pool piiri aga mitme kilomeetri kaugusel Tambelse torni lähedane kuusemets.

Mulle paistis seal järvede vahel õõtsuval pinnal osavalt laveeriv naisterahvas ja ma otsustasin teda hoiatada ohu eest. Minu lätikeelsele hoiatusele vastati: *"Paldies'"* ja siis juba:

"Lõpuks ometi, ma olen nii kaua oodanud, kas sa metsas enam ei käi?"

"Käin ikka, kuid harva ja ööseks metsa enam ei jää. Olen ju nüüd ametis ja aega vähe. Lähme nüüd kuskile kõrgemale, siin vesirooside kaldal on küll ilus, kuid istuda ei saa — vajume samblasse."

Läksime siis "pidali poolsaare" otsale ja istusime kuivale langenud puule. Ta ei olnud enam nii nooruslik, nagu meie kohtumisel aastate eest seal Perajärve kaldal. Elu näis teda olevat kõvasti räsinud ...

Kuulanud ära minu "ametialased kogemused" selle ilma võimumeestega, ütles ta mulle:

"Kuidas sa ometi suudad rääkida nendega, kelle käed on metsavendade verega? Kas nad sind ära ei tapa või uuesti ära ei saada?

"Ega neid kõige verisemaid palju alles ei ole. Kuusiku Kaljul pole enam automaati, nüüd sõidab linttraktoriga. Vanal Kuhjal ei ole ka enam püstolit, millega ta Borodino kolhoosi karjanaisi kimbutas. Samuti ei ole partorgil püstolit parteilise selgitustöö tegemiseks. Kaks endist hävituspataljonimeest on nüüd autojuhid. Lasvalt tulnud Erich Lätt hävituspataljoni tegelane sai Mõnistes varjupaika ja on farmimehaanik, keegi ei tea

[6] "Tänan'

tema tegusid. Teine tulnukas on traktorist. Nad jõllitavad mind küll, sest teavad, kes ma olen, kuid nad ei aima, et ka mina tean, kes nemad on olnud. Sellist olukorda nimetatakse nüüd "rahulik kooseksisteerimine", mis tegelikult on kirjutamata vaherahu väheste ellujäänud ohvrite ja veel elus olevate mõrtsukate vahel. Mõrtsukate ja küüditajate nõudel on kehtestatud mingi salajane määrus, mille alusel ei lubata ellujäänud ohvritel oma kodukohta tagasi tulla ... Nüüd on välismaa survel midagi muutunud. Mulle anti tänu sovhoosi uue direktori Arno Silla eestkostele ja ligi kaks aastat kestnud asjaajamisele luba Eestis elada, punane pass ja tööraamat. Passiga oli aga suur sekeldus — see on ikkagi vangilaagripassi alusel välja antud, millega käib kaasas needus ... Aga midagi on tulemas, parteilased ei ole enam nii ülbed. Ja kuidas elad nüüd sina?"

"Ei midagi head," sõnas ta vaikselt. "Tervis ei pea enam vastu. Ise tead, milline see elu on. Ema teadis eestiaegseid arste, keda võis usaldada, kes küsisid, mis on viga. Nüüd küsivad arstid nime, elukohta, töökohta ja saatelehte või isegi passi. Ja kellel neid ei ole, see on ilmne vaenlane. Haiglaravist ei tohi mõeldagi, ei ole mul ju kedagi, kes julgeks minuga arsti juurde tulla, kelle kätte ma annaksin asjad, mis on korduvalt päästnud mu elu. Jääb üle loota vaid endale ja ravida end ise nii nagu arstiraamatutes kirjas."

"Ehk võiksin sulle apteegist midagi tuua, mida saab arstitäheta?"

"Oh ei, ma olen ka ise apteegis käinud, risk on väiksem kui teiste kaudu. Peamised rohud saan ise metsast. On see õige, et sind Hargla haiglast välja visati?"

"Jah, on küll. See oli samal aastal, kui suri mu vend Elmar. Jäin kodus rängalt kopsupõletikku. Mu naine läks lõpuks Siirak, Juku palvele, kes lubas mind lahkesti oma Willisega haiglasse sõidutada. Kuid Juku naine, Liiva Minna oli "bandiidi abistamise" ära keelanud ... Nii tuli mul ise läbi sügava lume ronida bussipeatusse, oodates veel külmetada. Arst Tiia Varblane võttis mind kohe haiglasse ravile, hakati tegema süste. Haiglas oli ravil ka kohaliku hävituspataljonimehe August Toome poeg — nii läks asi suure kella külge. "Eesti NSV-st välja saadetud bandiiti ravitakse Hargla haiglas". Kohale

saadeti noor Valga miilits, arst sai sõimata ja miilits nõudis minu kohest lahkumist, arstilt minu väljakirjutamist, kuigi ma ei olnud terve, ... kuid jäin elama."

"Ah nii oli see asi, et miilits määrab, keda arst tohib ravida, keda välja visata. Sina pääsesid veel minema, mind oleks viidud vangikongi. Ei saa minu luud puhkama oma vanemate kõrvale."

Rääkisime veel kaua. Püüdsin teda ikka julgustada, anda lootust, et aeg annab arutust.

Lahkumisel ütlesin talle: "Nägemiseni siis kirsina punased huuled, ma ei küsi, millal neid näen!"

"Ära pilka, mul on peegel taskus, see näitab julma tõtt. Kui ellu jään, siis tulen, kui aga kuuled, et keegi tundmatu naisterahvas on maha lastud või laip leitud, siis tead, kes see oli."

Pilv paisub, torm on tulemas!

Pärast meie viimast kohtumist hakkasid sündmused üha kiiremalt arenema.

Välisraadio saateid enam ei segatud ... kommunistliku hariduse saanud noor põlvkond hakkas nõudma inimõigusi, seda ei saanud aga lubada vana, võimu juures olev põlvkond. Sagenesid noorte protestid verise okupatsioonivõimu vastu. Kõik see, mis toimus seespool "raudset eesriiet" tilkus kuskilt läbi, sai välismaal võimenduse ja tuli Eestisse tagasi tormihoona. Kommunistid haistsid liginevat ohtu ja nii oli nende häälekandja "Rahva Hääl" oma 14. oktoobri 1980. aasta numbris sunnitud avaldama alljärgneva teate.

Vabariigi Prokuratuuris

Seoses viimasel ajal Tallinnas asetleidnud jämedale avaliku korra rikkumistega noorukite gruppide poolt, mis on kutsunud töötajates esile õigustatud nördimuse ja rahulolematuse, on Eesti NSV Prokuratuur algatanud kriminaalasja nende korrarikkumiste algatajate ja õhutajate vastu. Kõiki asjaolusid uuritakse hoolikalt, pärast mida süüdlased võetakse seadusega ettenähtud vastutusele. (ETA)

Noorte salajasi organisatsioone ja igasugu väljaastumisi ning nendele järgnenud kinnisi kohtuistungeid oli olnud ka varem, kuid nüüd ei suudetud seda enam varjata. Asi läks partei kontrolli alt välja. 20. oktoobril 1980 järgnes "40 kiri", mida ajakirjandus ei avaldanud. Küll aga avaldati aasta hiljem, 19. augustil 1981. aastal ajalehes Kodumaa "40 kirja" põhiautori Jaan Kaplinski patukahetsus. Hiljem kahetsesid oma pattu veel mitmed kirjale allakirjutanud: Mati Unt, Marju Lauristin, Aira Kaal, Tõnu Kaljuste, Jaak Tamm. Suurem osa "40 kirjale" allakirjutanuid jäid aga aatele truuks. Pärm oli aga massidesse visatud ja käärimine jätkus. Noored mehed keeldusid teenimast Nõukogude armees, kus Baltimaadest pärit poisse sõimati "fašistideks" ja isegi peksti...

Ei jäänud pealtvaatajaks ka Eesti kirik. Pastor Villu Jürjot "autasustati" üleviimisega Võrust Petseri koguduse õpetajaks. Venekeelses filmis halvustati Ambla ja Järva-Madise pastorit Vello Salumit, kes pandi Jämejala vaimuhaiglasse. Urvaste pastor Harri Mõtsnik vangistati ja sunniti oma pattu kahetsema.

1985. aasta koolinoorte mäss Tartus ... Balti appell ... muinsuskaitseseltsi loomine. Võrus lõid Ain Saar ja tema mõttekaaslased kolonni nr. 1. Nemad korrastasid Võru kalmistul Vabadussõjas langenute hauad, taastasid Munamäel Vabadussõja mälestussamba, mille taasavamisel pidas vägeva jutluse Villu Jürjo.

Kolonn nr. 1 tegi ettevalmistusi rongkäiguks Võru kalmistule, et avaldada austust Vabadussõjas langenuile. Ettevalmistusi tegid ka verise võimu esindajad kohapeal, et seda rahvuslikku meeleavaldust ära hoida. Ain Saar ja tema lähimad aatekaaslased vangistati ja viidi Tallinna. Vangistati ka Ain Saare naine, keda hoiti kinni Võru miilitsaosakonnas. Kokkulepitud päeval, 21. oktoobril 1987. aastal kogunes linnas kokku suur rahvahulk, kelle nõudmisel Ain Saare naine vabastati. Umbes neljatuhandeline rahvahulk suundus nüüd rahvuslippude lehvides Võru surnuaiale. Surnuaed oli aga ümber piiratud KGB,

miilitsa ja mujalt toodud abijõududest, verekoertest ... Rahvas murdis aga tõkkest läbi. Verevalamist ei tulnud, midagi ei lõhutud, kuid vaimustatud rahvahulga meeleavaldused kogu Võru linnas kestsid peaaegu kella 22-ni.

Kogu Eestimaal ärkas rahvuslik meelsus. Ka Lätis ja Leedus toimus rahvuslik ärkamine, selle ühiseks võimsaks avalduseks oli Balti kett 1989. aasta 23. augustil, mis ulatus Tallinnast Vilniuseni. Orjastatud Balti rahvuste nõudmised aina suurenesid ... Moodustati Eesti kodanike komiteed, kelle liikmed hakkasid kohapeal kirja panema Eesti Vabariigi õigusjärgseid kodanikke. Midagi murdus ka suures kurjuse impeeriumis, kus Gorbatšov kuulutas välja "avalikustamise ja uutmise", mis "võro keelen tähendas vinne võimu muutmist." Tegemist ei olnud üksnes muutustega kommunismimaades ... 9. novembril 1989 avati piir Lääne- ja Ida-Berliini vahel. 3. oktoobril 1990 Saksamaa ühendati.

Öine külaline

1989. aasta pimedal septembriööl olin oma tavalisel valvekorral töökoja kontori ruumis. Istusin laua ääres, ruum oli hästi valgustatud, aknad katmata, väljast kõik hästi näha. Kella kolme ajal koputati aknale ... Ei osanud midagi aimata, seda oli ennegi ette tulnud, kui kellelgi oli asja telefoni juurde. Tegin ukse haagist lahti ja ütlesin:

"Tulge sisse!"

"Oh ei, tule sina parem juba välja."

Alles nüüd tundsin ta ära — oma tuttava tundmatu Vesirooside järvelt.

"Lähme sinna teisele poole maja, istume pimedasse palkoni trepile, siis on kaugelt kuulda, kui keegi teed mööda tuleb."

Kui ta istus mu kõrvale trepile, kuuldus kolksalus.

"Mis sul seal taskus on?"

NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKE VABARIIKIDE LIIDU ÜLEMNÕUKOGU

DEKLARATSIOON

Vägivaldselt ümberasustatud rahvaste represseerimise aktide tunnistamisest ebaseaduslikuks ja kuritegelikuks ning nende rahvaste õiguste tagamisest

Praegu, nõukogude ühiskonna revolutsioonilise uuenemise aial. mi] on alanud demokratiseerimine, mil humanismipõhimõtted puhastuvad moonutustest, tahetakse meie maal teada saada kogu tõde mineviku kohta, ei võtta sellest õpetust tuleviku nimel.

Erilise kibedusega meenuvad stalinlike repressioonide traagilised aastad. Seadusetusest ja omavolist ei iäänud puutumata ükski vabariik, ükski rahvas. Minevikus aset leidnud massiline arreteerimine, kannatused laagrites, naiste, vanurite ia laste õnnetu elu ümberasustatud piirkondades koputavad endiselt meie südametunnistusele, riivavad kõlblustunnet. Seda ei tohi unustada.

Stalinliku reziimi barbaarne aktsioon oli balkaaride, in gušside. kalmõkkide. karatšaide, krimmitatarlaste. sakslaste, meshetitürklaste tšetšeenide ümberasustamine kodukohtades! Teise maailmasõ.ia aastail. Vägivaldse ümberasustamise poliitika mõjutas korealaste, kreeklaste, kurdide ia teiste rahvaste saatust.

NSV Liidu Ülemnõukogu mõistab tingimusteta hukka tervete rahvaste vägivaldse ümberasustamise kui ränkraske kuriteo, mis on vastuolus rahvusvahelise õiguse alustega ja sotsialistliku korra humaanse olemusega.

Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu ülemnõukogu garanteerib, et meie maal ei rikuta tulevikus riiklikul tasemel enam kunagi inimõigusi ega humaansuse norme.

NSV Liidu Ülemnõukogu peab vajalikuks lakendada vastavaid seadusandlikke abinõusid kõigi represseeritud Nõukogude rahvaste õiguste tingimusteta taastamiseks.

NSV Liidu Ülemnõukogu

Moskva. Kreml
14. novembril 1989

"Oh see on Vene tattnina, kui taga aetakse ja eest ära ei jõua, tõmban splindi väljaja viskan maha."

"Vaata päevavalges hästi järgi, ega splint kauasest taskus kandmisest kulunud ei ole, lased end puruks," hoiatasin.

"Ei ole, kannan teda kaasas vaid siis, kui liigun asulates. Ma olen sind ikka metsades lootnud kohata, kuid ei. Nüüd pidin siia tulema. Olen teadlik sellest, mida kirjutavad kommunistlikud ajalehed, neid ma ei usu ... Olen kuulnud inimestelt, et käid taludes Eesti kodanikke kirja panemas. Mida see kõik tähendab? Eesti Vabariiki ju enam ei ole, oleme punase Venemaa alamad. Ime, et ma sind veel elavana näen — et sind pole maha löödud või hullumajja pandud."

"See, mida kuulsid on tõsi. Juba suve algul moodustati Eesti Komitee. Eesmärgiks on kirja panna kõik Eesti Vabariigi õigusjärgsed kodanikud, kes seda soovivad. Ka nende lapsed, kes sündinud pärast juunipööret, loetakse ikka Eesti Vabariigi kodanikeks. Peale selle pannakse kirja ka Eesti kodakondsuse soovijad — näiteks Venemaalt tulnud eestlased ja ka venelased, kes soovivad tulevikus saada Eesti kodanikeks. Selleks on trükitud kogu Eesti jaoks ühesugused suured registreerimislehed, mille vasakul nurgal on kolme lõviga tempel. Iga leht kannab kihelkonna numbrit või koodi, registreerija nime ja kuupäeva. Igale lehele mahub 20 nime, igale nimele üks rida. Kirja pannakse: perekonna- ja eesnimi; sünniaasta; sünnikoht — kas kihelkond, linn või taotlejatel maa, kus sündinud; praegune elukoht; siis kodakondsuse alus, see tähendab isa-ema või vanavanemate nimed ja see, kust vallast või linnast nad on. Kõige lõppu lisatakse veel tõendi number. Igale kirja pandud hingele antakse sinise trükiga tõend — 7*13 cm suurune papitükike templiga, mis on samasugune nagu registreerimislehel. Tõendile on märgitud isikukood; kihelkond või linn; kodaniku perekonna- ja eesnimi ning selle alla on trükitud: "On registreeritud kui Eesti Vabariigi kodanik"; kuupäev ja komitee esimehe allkiri. Iga registreerimislehega käib kaasas veel lisaleht, millele registreeritud kodanik võib anda oma allkirja Eesti Kongressi kokkukutsumiseks. Rohkem ei saa ma sulle siin pimedas selgitada. Tule sisse, mul on paberid kaasas, kui soovid, siis saad kohe ka ennast kirja panna." Ta vaikis ja mõtles, siis küsis:

"Kas kommunistid ja hävituspataljoni mõrtsukad ka kirja pannakse?"

"Jah, kui nad seda soovivad. See on demokraatia, mida nõuavad meilt lääneriigid. Hoolimata tegudest, on nad Eesti Vabariigi õigusjärgsed kodanikud ega neid hävituspataljoni tegelasi ju kuskil enam relvaga näe. 1. oktoobril 1954 saadeti Võrumaa hävituspataljon laiali, relvad võeti ära. Uue põlvkonna parteilasi ei saa ju süüdistada tegudes, mis on toime pandud enne neid."

"Ja sa käid nende kodudes?"

"Ei käi. Külastan ainult eestimeelseid ja erapooletuid. Neid, kes on endise Eesti Vabariigi vastu olnud sõna või teoga, ma ei tülita. Kuid siiski olen paaris kohas pidanud kuulama halbu sõnu võõrastelt, keda ma lähemalt ei tundnud. Nii juhtus Saru vabriku juures mõne Venemaa eestlasega ja kuskilt mujalt pärit Ehaga, kes hoolimata oma ilusast nimest suhtus minusse vaenulikult. Ka omas külas kõrvetasin nina, kui läksin Laatsi-papa tütart kirja panema. Vabandasin, et see asi on vabatahtlik ja enam ma siia ei tule."

"Ja mis on selle Eesti Kongressi eesmärk, kui ta valitakse ja kokku kutsutakse?"

"Taastada Eesti Vabariik õigusliku järjepidevuse alusel, lähtudes 24. veebruari 1918. aasta iseseisvuse manifestist ja 2. veebruari 1920. aasta Tartu rahulepingust."

"Ja teie usute, et Venemaa laseb seda sündida, viib siit välja oma sõjaväe ja need sajad tuhanded vaenulikud kolonistid, keda siia on saadetud Eestimaad asustama?" Tema hääles kuuldus imestus ja kahtlus.

"Venemaa peab seda tegema, kui lääneriigid nõuavad rahvusvahelise õiguse alusel vägede väljaviimist ... Kuulsid ju ise, kui Võrus tehti märulit — kõik oli valmis nii vee kui vere valamiseks. Isegi Mõniste tuletõrjel oli käsk valmis olla, kui kutsutakse mässavat rahvahulka laiali ajama. Kuid seda käsku kõrgemalt poolt ei tulnud. Ka Vene sõjavägi ei sekkunud. Terve suur Venemaa käärib ja Stalinit ei ole enam."

"Jah, palju on küll muutunud vabamaks, kuid niikaua kui endine verine riigiaparaat on võimu juures verevalamiseks

käsku ootamas, mina küll nende kätte end elusalt ei anna," lisas ta otsustavalt. "Seda verd on mitmel pool ka juba valatud, Bakuus püssidega ja Tbilisis teravate labidatega. Kuskil ei tule vabadus ilma vereta.

"Kahe Berliini vaheline piir juba avati, Eestis käivad välismaalased, kellel on ühendus meie mässavate noortega, keda Moskva ei saa kuidagi nimetada fašistideks. Vägivald noorte kallal saab kohe läänes teatavaks, lööb suuri laineid, mis ulatuvad Eestisse tagasi. Ma tunnen neid noori ja usun nendesse. Ehk suudavad nad teha seda sõna ja sulega, mida meie ei suutnud relvaga ... Need noored vihased mehed on läbi käinud vangikongidest ja kommunistlikust vägivallast, jäädes aatele truuks ... Surma läinud Jüri Kukke ei ole ma näinud, kuid teisi küll, nagu Mart Niklus, Enn Tarto, Erik Udam, Valdur Raudvassar, Jarmo Kiik, Priit Silla, Viktor Imala, Valdo Reinart, Väino Sõna, viimast hüüdsime laagris ikka "revolutsiooni toeks", sest ta oli tüse kuju ja teeninud mereväes. Meis vanades meestes äratas austust noor poiss, kes Eesti Vabariigi aastapäeval ronis jäätunud ja pinge all olevasse telemasti Kiviõli tuhamäel ja pani sinna lehvima Eesti rahvuslipu! See oli ilmne surmanumber ja eluga riskimine. Need noored osalevad nüüd ka kodanike komiteede ettevõtmistes ja neid ma usun. Aga kuidas elad nüüd sina?"

"Ma liigun nüüd laialt ja kuskil kaua ei peatu. Olen saanud ka arstiabi, kui mulle on toodud kuskile majasse arst. Olen ütelnud mingi nime, kui arst rohtu kirjutab. Ise olen apteegist rohtu toonud ... Haiglasse ravile ma ilma dokumentideta ei saa. Rahvast on haaranud mingi vaimustus ja suud on lahti läinud. Räägitakse asjadest, millest pidi vaikima kogu eluaeg. Aga mina pean vaikima sellest, kes ma olen, sest praegune noor põlvkond mind ei mõista ja minu saladusi hoida ei oska. Ma ei taha saada imeloomaks ja kõneaineks. Mul ei ole mingeid alusetuid lootusi niikaua, kui vana verise võimu esindajad on ametis, värvigu ja nimetagu nad end kuidas tahes. Ma ei usu, et hunt hakkas heina sööma. Olgu sulle tervist ja jõudu! Sa lähed nüüd valgesse ruumi, mina jään pimedusse." Tugev käepigistus lahkumisel.

Eesti Kongressi valimised

Et Eesti Vabariigi kodanike registreeriti endiste kihelkondade järgi, otsustati ka Eesti Kongressi saadikute valimised korraldada samal alusel. Karula ja Hargla kihelkonnast moodustati valimisringkond nr. 69. See jagunes omakorda Kaagjärve, Hargla, Kaika, Lüllemäe ja Mõniste valimisjaoskonnaks. Mõniste valimisjaoskonna nr. 69-3 komisjoni kuulusid Toivo Aid, Antonina Pettäi ja Helgi Kõiv. Eesti Kongressi saadikukandidaatideks oli esialgu üles seatud Rein Puudersell Karulast, Alfred Käärmann Mõnistest ja Evi Oherjus Harglast. Ette oli nähtud kaks mandaati. Hiljem esitati veel kaks kandidaati: Allan Sarnik Taheva sanatooriumist ja Malle Piht Ähijärvelt. Nii et valikuvõimalus oli olemas.

Võrumaa teistes valimisringkondades kandideeris veel mulle tuntud eestimeelseid: Kaido Kama, Jaan Pulk, Valdur Raudvassar, Vello Denks ja kodakondsuse taotlejaist Jekki Rjazin. Kõik nad osutusid hiljem ka Eesti Kongressi valituks.

Enamik saadikukandidaate oli üles seatud Rahvarinde poolt. Samal ajal käis valimiskampaania ka ENSV Ülemnõukogu valimisteks. Eestimeelsetest olid Ülemnõukogu kandidaatideks vaid Kaido Kama, Villu Jürjo ja Valdur Raudvassar.

Eesti Kongressi valimisi Võrumaal korraldas Madis Liivet, valimiste päevaks oli 24. veebruar 1990.

Asi läheb kiireks!

Mitusada tuhat Eesti Vabariigi kodanikku oli juba kirja pandud ja E.esti Kongressi valimiste päev kindlaks määratud. EKP juhtkond nägi, et laimukampaaniaga ajalehtedes ei saa enam peatada seda rahvast haaranud liikumist vabaduse poole. Vastutegutsemise asemel anti nüüd parteilastele korraldus hüpata liikuvale reele ja ohjad oma kätte võtta. Korraldati rahvakoosolekuid, kus mõisteti hukka stalinism ja sellel ajastul toime pandud kuriteod eestlaste kallal. Kuid kogu see kampaania oli kuidagi poolik, nimetati vaid ohvrite nimesid — mõrtsukate nimed jäid saladusse. Valdades hävitati omaaegsete täitevkomiteede ja "kehviktalupoegade" ühiste koosolekute protokolle, kus olid kirjas küüditamised ja kulakuks tunnistamised, kes keda oli saatnud külmale maale, kes oli saanud äraviidute vara ...

Nüüd tahtsid kõik end kirja panna Eesti Vabariigi kodanikuna.

18. novembril 1989 oli Tallinnas Eesti Vabariigi Kodanike Peakomitee koosolek, millest ka Leonhard Lüüs, Harry Kasak ja mina osa võtsime. Seal koosolekul võeti vastu alljärgnev avaldus.

Avatud kõigile
Eesti Vabariigi Kodanike Peakomitee
Avaldus

11. novembril 1989 ahistas tegevust Eesti Vabariigi Kodanike Peakomitee. Sellega on Eesti Kodanike Komiteede Ajutise Sidetoimkonna ja Eesti Kodanike Komiteede Ülemaailmse Toimkonna volitused lõppenud. E. V. Kodanike Peakomitee esindab tänaseks valitud 116 kohalikku ja 14 maakondlikku kodanike komiteed. Peakomitee on saanud sadadelt tuhandetelt Eesti Kongressi toetajatelt volituse Eesti Vabariigi kodanikkonna esinduskogu kokkukutsumiseks demokraatlike valimiste teel. Peakomitee ei pea kõlbeliselt ega õiguslikult võimalikuks langetada poliitilisi otsuseid Eesti Kongressi kokkukutsumise taotlejate nimel. Eesti Kongress langetab oma otsused ise.

E. V. Kodanike Peakomiteesse kuulub Eesti kõigi tähtsamate liikumiste ja erakondade esindajaid. Peakomitee tegevus on avatud kõigile, kes tunnustavad Eesti Vabariigi õiguslikku järjepidevust ja soovivad riigi seadusliku võimu taastamisele kaasa aidata. Peakomitee kutsub kõiki E. V. kodanikke ja kodakondsuse taotlejaid sõltumata rahvusest või poliitilistest veendumustest jätkuvale ja süvenevale koostööle.

Peakomitee esmaülesanne on Eesli Kongressi ettevalmistamine ja valimiste korraldamine. Eesmärgi saavutamisel kerkivate poliitiliste küsimuste lahendamisel eelistab Peakomitee läbirääkimiste teed. Avaldame valmisolekut konsultatsioonideks ka ENSV Ülemnõukogu Presiidiumiga.

Eesti Vabariigi kodanik! Sinu nimi kodanike loendis on esimene samm Eesti Kongressi poole. Toeta Eesti Kongressi — sõna ja teoga!

Elagu Eesti Vabariik!

Eesti Vabariigi Kodanike Peakomitee
Tallinn, 18. novembril 19S9

See avaldus kiirendas Eesti kodanike kirjapanekut ja taastas rahvuslikku üksmeelt. Mõnistes asusid kodanikke kirja panema veel Leonhard Lüüs, Tiiu Faster, Eha Loorits ja mõned veel. Kogu see Eesti Vabariigi kodanike kirjapanek toimus vabatahtlikult. Samuti need, kes kodanikke kirja panid, olid aatelised Eesti rahvuslased, kes oma töö eest mingit tasu ei saanud ja tegid vajalikud sõidud omal kulul. Ei olnud selleks raha Muinsuskaitse Seltsil ega Rohelistel. Rahvarindesse kuulusid ja selles andsid tooni aga kõrgetel kohtadel olevad esimehed ja direktorid, kes olid aineliselt heal järjel, lisaks olid neil ametiautod.

Eriti aateliste meestena kodanike komiteedes ja Eesti Kongressi valimiste ettevalmistamisel pean mainima Jaan Erstot Valgas, Kaido Kama Võrumaal, Valdur Raudvassarit ja Kalle Ellerit.

DEKLARATSIOON

stalinliku kollektiviseerimis-poliitika tunnistamisest Eesti, Läti ja Leedu rahva vastaseks kuriteoks

1940. aasta juuni- ja augustikuu poliitiliste sündmustega algas normaalse elu hävitamine Eesti, Läti ja Leedu külas. Sõjalise ja administratiivse vägivallaga (2 massiküüditamist Siberisse, kõrged maksud ja normid) likvideeriti ajalooliselt kujunenud maakasutussüsteem. Balti liiduvabariikides hävitati sadu tuhandeid arenenud talumajapidamise ja kümneid tuhandeid põllumajandusühistuid ja kooperatiive.

Stalinlik kollektiviseerimispoliitika taastas tegelikult maal feodaalsed suhted. Talupoegadelt võeti ära nende põhiline tootmisvahend •— maa. Talupere lõigati ära tootmisvahendist ja oma töö tulemusest.

Kolhoosi ja sovhoosi astumise avaldused peamiselt pressiti talupoegadelt välja, mispärast neid ei saa pidada seaduslikeks juriidilisteks aktideks.

Pealegi ei toonud kehtestatud põllumajandussüsteem endaga kaasa maa ja teiste ressursside mõistlikku kasutamist ja hoidmist. Kolhooside ja sovhooside käsutusse antud maast on viimase 50 aasta jooksul kasutusest välja langenud üle 3 miljoni hektari viljakat põllumaad. Omaniku kaotamisega algas üldine rahva kõlbeline allakäik ja sügav ökoloogiline kriis.

Ülaltoodust lähtudes kuulutame stalinliku põllumajanduse kollektiviseerimise poliitika kuriteoks Eesti, Läti ja Leedu maa ja rahva vastu.

Seoses sellega soovitame Eesti, Läti ja Leedu ülemnõukogudel vastu võtta asjakohased deklaratsioonid ja seaduslikud aktid kardinaalse maareformi läbiviimiseks.

EESTI, LÄTI JA LEEDU
RAHVARINDE ESINDAJAD
Lati NSVs Ogros,

3. oktoober 1989.

24. veebruari] 1990 alanud Eesti Kongressi valimistesse ma ei sekkunud. Mõnistes oli valimisõiguslikke 958, nendest käis valimas 715 kodanikku ja 42 taotlejat. Ei käinud valimas 201 inimest! Ringkonnas nr. 69 saadi hääli järgmiselt.

Valimis-jaoskond	Rein Puudersell	Evi Oherjus	Alfred Käärmann	Allan Sarnik	Malle Piht
Kaagjärve	215	9	6	3	5
Hargla	277	209	80	100	1
Kaika	31	2	15	1	150
Lillemäe	587	16	27	2	13
Mõniste	37	55	599	10	10
Kokku	1147	291	727+1[7] = 728	116	179

Eesti Kongressi avamine

Nii ajalehtedes kui ka raadios teatati, et Eesti Vabariigi õigusjärgsete kodanike valitud Eesti Kongress tuleb kokku Tallinnas Estonia teatrimajas 11.-12. märtsil 1990.

Postiga kutseid saadikutele ei saadetud, sest sellised kutsed kätte ei jõudnud. Määratud päeval oli Estonia maja piiratud väljastpoolt ETV ja Eesti Raadio saateautodega. Seespool olid julgestuseks noored mehed, hõbedakarva märgid rinnas ja kumminuiad vööl, nemad seisid ka fuajee sissekäigu ees ning kontrollisid, kas sisenejatel on saadikumandaadid olemas. Ka kutsutud külalistel olid pääsmed.

Eesuksest sisenedes olid eeskojas paremal pool lauad, igal neist silt suurte trükitähtedega, mis osundasid, millise laua juurde peab saadik minema, et oma dokumendid kätte saada.

[7] Võru haiglast

Igale saadikule anti kuldtähtedega kutse Kongressi avaistungile; rinda kinnitatav saadikumandaat nime ja numbriga; roheline, hõbedase Eesti vapiga saadikumapp, milles Kongressi kava ja eelnõude pakett.

Läbinud valvemeeste kontrolli, sisenes saadik fuajeesse, andis hoiule oma pealisriided ja sai ringi vaadata tuttavate järele. Mul viimaseid oli, nii vangilaagri päevilt kui ka neid, keda teadsin nime järgi. Nüüd siis sai neid aatekaaslasi näost näkku näha.

Eesti Kongressi avaistung ja kõik järgnevad istungid toimusid Estonia kontserdisaalis. Algus oli väga pidulikult ette valmistatud. Lava kõrval, saali keskel ja rõdul olid telekaamerad, keskel lava ees kõnepult mikrofonidega. Esimestel tooliridadel saalis olid eriti tähtsate tegelaste, Kongressi välismaasaadikute nimesildid. Osa neist toolidest jäi tühjaks, sest Vene piirivalve kutsutud saadikuid läbi ei lasknud.

Esimene päev

Kell 11 pidulik avamine.

Eesti hümn; lipulaul; avapalvus õpetaja Jaan Kiivitilt. Rudolf Tobiase "Sanctus" oratooriumist "Joonase lähetamine".

Kell 11.30 Tunne Kelami avakõne; kongressi juhatajate valimine; tööorganite moodustamine; päevakava kinnitamine; "Eesti Kongressi statuudi ja kodukorra" vastuvõtmine. Deklaratsioonid Eesti Kongressi õiguspädevusest, volitustest, seadusliku riigivõimu taastamisest Eesti Vabariigi maa-alal. Sõnavõtud, saabunud tervitused Kongressile. Deklaratsioonide vastuvõtmine, pöördumine NSVL Rahvasaadikute Kongressi poole.

Kell 14.30 lõuna Olümpia hotelli restoranis, minu mõiste kohaselt "vägev puulõhkujalõuna", sellega oli nõus ka minu juhuslik lauanaaber Olaf Tammark, major Kure adjutant sõjapäevilt, pärast sõda metsavend ja Eesti Kongressi saadik välismaalt. Lõuna juurde mingit alkoholi ei pakutud.

Kell 16.30 kongressi töö jätkus: hääletamised, mandaatkomisjoni aruanne, Eesti Kongressi memorandum, pöördumine ÜRO poole, Eesti Komitee valimistega seonduv ettekanne Jüri Adamsilt, sõnavõtud, saabunud tervitused.

Kell 19.10 esimene tööpäev lõpetati.

NEMAD KAISID KONGRESSIL

(EESTI KONGRESSI VALIMISTE LÕPLIKUD TULEMUSED)

Võrumaal võttis valimistest osa 39 617 Eesti Vabariigi kodanikku ja 1639 kodakondsuse taotlejat. Saadikukandidaatide poolt anti hääli järgmiselt:

Ringkond nr. 69 Hargla—Karula
1. **Rein Puudersell — EMS 1147**
2. **Alfred Käärmann — EMS 728**

Ringkond nr. 70 Urvaste—Antsla
1. **Kaido Kama — EKRE 2384**
2 **.laan Pulk — EKRE 1616**
3. **Helmut Kostabi — Maaliit 145.1**
4. **Heiki Kelp — EMS 1098**

Ringkond nr. 71 Kanepi
1 **Ilmar Vananurm — RR 908**
2. **Leo Vijard — EKdL, EMS 858**

Ringkond nr. 72 Põlva
1. **Ignar Fjuk — RR 5539**
2. **Mikk Mikiver — NLKP, RR 5275**
3. **Georg Pelisaar — RR 3837**
4. **Jüri Pallo — EKdL 1511**
5 **Silva Landsberg — Naisliit 1441**
6. **Lembit Luik — ERSP 1299.**
7. **Andres Reimer — EMS 1116**
8. **Rein Randam — RR 1058**

Ringkond nr. 73 Räpina
l. **Andres Põder EKdL 3799**
2. **Heino Kostabi 1344**
3. **Heino Kütt — EMS - 938**
4. **Inge Hirmo — ERSP 866**

Ringkond nr. 74 Rõuge—Vastseliina
1. **Ivo Pill — RR 2784**
2. **Vello-Taivo Denks — EMS 2444**
3. **Karin Laine — EMS 2197**
4. **Lembit Sikk — EMS 1929**
5. **Rein Org — EMS 1546**
6. **Valter Pajumets — EMS 1467**

Ringkond' nr. 75 Võru
1. **Aare Urm — NLKP 3694**
2. **Enn Tupp — RR 3587**
3. **Valdur Raudvassar — EMS 3177**
4. **Ain Saar — VŠK nr. 1 2628**
5. **Rait Laatsit — EMS 2432**
6. **Hillar Kalda — RR 2312**
7. **Andres Mäevere — ERSP 1774**

E. V. kodakondsuse taoilejate ringkond nr. 5
1. **Aleksei Lotman 3029**
2. **Jüri Stepanov 2525**
3. **ViLkki Pennonen 1747**
4. **Viktor Puolakainen 1648**
5. **Endel Kraav 1484**
6. **Adam Tugijainen 1474**

Eesti Kongressi valimiste maakonnakomisjon tänab kõiki, kes aitasid valimisi läbi viia.

MADIS LIIVET,
EK valimiste maakonnakomisjoni esimees

Teine päev, 12. märts

Kolmas istung. "Eesti Kongressi otsus sammudest Eesti iseseisvuse taastamisel", ettekanne Kaido Kamalt. Deklaratsioonid "Eesti Vabariigi riigipiirist" ja "NSVL okupatsioonivägedest". Hääletamised.

Kell 13 Eesti Komitee valimine — see peab jääma alaliselt tegutsevaks Eesti Kongressi esindajaks ja järgnevate Kongressi istungite kokkukutsujaks.

Kell 14 olijaile lõuna samas Olümpia restoranis, kuid seekord mitte enam võimas.

Pärast lõunat võeti vastu veel deklaratsioon Eestis elavatest teiste riikide kodanikest ja pöördumine kõigi Eestis elavate rahvuste poole.

Kell 17.15 oli Eesti Kongressi esimese istungjärgu lõpetamine lõpupalve ja hümniga.

Sõitsime laiali heas usus, et oleme suutnud midagi teha rahvusliku üksmeele taastamisel ja oleme teel vabaduse poole. Osa Eesti Kongressi saadikuid oli valitud ka Ülemnõukogusse.

Eesti Kongressi saadikute taustast

Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei — 70 saadikut. Tuntumad Jüri Adams, Jüri Estam, Harri Henn, Tunne Kelam, Mati Kiirend, Tiit Madisson, Viktor Niitsoo, Kalev Ots, Lagle Parek, Arvo Pesti, Eve Pärnaste, Endel Ratas, Vardo Rumessen, Reet Tobre.

Lisaks 18 saadikut Välis-Eestist: Hain Rebas, O. Tammark jne.

Eesti Muinsuskaitse Selts — 71 saadikut. Tuntumad Heino-Enn Arpo, Jaan Arvola, Peep Audova, Vello-Taivo Denks, Peeter Ello, Jaan Ersto, Karin Laine, Herbert Lindmäe, Tõnis Lukas, Heino Nurk, Rein Puudersell, Valdur Raudvassar, Tõnn Sarv, Enn Tarto, Sulev Vahtre, Trivimi Velliste.

Rahvarinne — 73 saadikut. Tuntumad Ülle Aaskivi, Küllo Arjakas, Ignar Fjuk, Liia Hänni, Arvo Junti, Vambo Kaal, Peet Kask, Jüri Kork, Enn Leisson, Georg Pelisaar, Jüri Põld, Edgar Savisaar, Rein Tamme, Andres Tarand, Ilmar Vananurm, Edgar Ääro.

NLKP — 39 saadikut. Tuntumad Tõnu Anton, Mai Kolossova, Viktor Korrovits, Venno Laul, Andres Lipstok, Mikk Mikiver, Ülo Nugis, Ants Paju, Vambola Põder, Feliks Undusk, Aare Urm, Voldemar Öövel.

Osa saadikuid oli valitud samal ajal mitme poliitilise rühmituse poolt. Julgesti võib ütelda, et 25% Eesti Kongressi saadikutest olid punased, seda näitas nende käitumine järgmistel Kongressi istungitel.

Eesti Kongressi vaesusest ...

Selliste suurürituste korraldamine nõuab palju raha. Seda oli aga Kongressi korraldajal Eesti Komiteel väga vähe ja seegi vähene oli saadud peamiselt korjanduslehtedega Eestist ja annetustena väliseestlastelt. 10. märtsil 1990 andsin Tallinnas EVK Peakomiteele üle kolmsada kuuskümmend kuus rubla, mis oli saadud korjanduslehtedega nr. 1153, 1154 ja 1155 Mõniste inimestelt. Kviitung on alles.

Eesti Komitee büroo juhataja Ilmar Palias sõitis Eestis ringi, külastas Eesti Kongressi saadikuid ning palus neil pöörduda kohalike asutuste ja majandite poole rahalise toetuse saamiseks. Tulemusi see ei andnud. Siis pöörduti toetuse saamiseks Kongressi saadikute endi poole palvega ohverdada, nii palju, kui kellelgi võimalik. Mina andsin sada viiskümmend rubla, mis oli umbes öövahi kahe kuu palk.

Rahvarinde ja NLKP saadikutel olid muidugi abiks partei rahad. Kui palju nad aga Eesti Kongressi toetasid, ei ole mulle teada.

Eesti Kongressi pöördumine otse ENSV valitsuse poole raha saamiseks öeldi ära, saateks vaenulikud avaldused lehtedes Eesti Kongressi aadressil.

NSV LIIDU PRESIDENDI AVALDUS

12. augustil 1960

Eesti ÜlemnOukogu vOttli vastu oUuae «Eesti Vabariigi ja NSV Liidu suhete kohta», mli puudutab vabariigi Ja kogu Liidu huve. Ignoreerides kogu Eesti rahva tahet, on vabariigi ülemnõukogu teinud taas katse kuulutada kehtetukr NSV Liidu konstitutsioon, NSV Liidu seadused Ja Eesti NSV konstitutsioon ning teatanud samuti, et ta keeldub läbirääkimistest NSV Liiduga nende põhjapanevate õiguslike dokumentide alusel.

Niisugused konstltutsloonlvastased aktsioonid ning ultimatiivsed nõudmised on alusetud Ja perspektiivitud. Need ei tähenda midagi muud kui tagasipöördumist selle seisukoha Juurde, mille Eesti NSV Ülemnõukogu võttis oma otsusega «Eesti riiklikust staatusest» 30. märtsist - 1990. NSV Liidu presidendi seadlusega 14. maist 1960 kuulutati see vastuvõtmise hetkest kehtetuks. See seadlus Jääb Jõusse.

Vastavalt NSV Liidu konstitutsioonile laieneb NSV Liidu suveräänsus kogu tema territooriumile.. Seadusega NSV Liidu Ja föderatsiooni subjektide volituste piiritlemise kohta kuuluvad NSV Liidu suveräänsuse Ja territoriaalse terviklikkuse kaitsmine, riigipiiri valvamine ning riigikaitse korraldamise probleemid eranditult Liidu pädevusse. Seepärast ei saa pidada õiguspäraseks kesti NSV Ülemnõukogu väldet, et NSV Liidu relvajõudude kohalolek vabariigi territooriumil rikub tema suveräänsust.

Eesti NSV Ülemnõukogu 7. augusti otsuse peamine mõte seisneb selles, et selle dokumendiga tahetakse seadustada Eesti väljaastumist NSV Liidu koosseisust, minnes mööda vabariigi rahvast ning selle kohta käivatest seadusandlikest aktidest. Sealjuures rikutakse mitte ainult NSV Liidu konstitutsioonilisi aluseid, vald ka üldtunnustatud rahvusvahelist norme: ÜRO põhikirja, üleeuroopalise nõupidamise lõppakti ning muid, mis eitavad omavoli riikide territooriumi terviklikkuse Ja piiride vääramatuse küsimuste lahendamisel.

Teatavasti tolmuvad praegu Moskvas intensiivselt NSV Liidu Ülemnõukogu Ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu töögruppide ning vabariikide ülemnõukogude täievoliliste esindajate kohtumised. Ühiselt töötatakse vaija liidulepingu kontseptsiooni, otsitakse teid põhimõtteliselt uue liidu, suveräänsete riikide liidu moodustamiseks. Selles protsessis avanevad reaalsed võimalused lahendada oma rllgl suveräänsuse küsimus tõeliselt demokraatlikul alusel. See on mõistlik tee, mis vastab kogu Eesti elanikkonna huvidele ning seda mööda tuleb minna.

Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu president
M. GORBATSOV

Niisiis tuligi saadikutel Kongressi kokkutulekutele sõita omal kulul ja leival.

25. augustil 1990 oli Tallinnas Pirita restoranis ERSP kolmandast suurkogust osavõtnute pidulik bankett. 26. augusti esimestel minutitel sõitis jalgsi kojuminejatele tagant otsa Kaido Randalu Ziguli ... Kolm inimest sai surma. Nende nimesid ajakirjanik **Harri Treial ei maini.** Üks surnuks sõidetutest oli Ilmar Palias!

Eesti Kongressi teine istungjärk 25. mail 1990

Esimesel Eesti Kongressi kokkutulekul valitsenud rahvuslik vaimustus oli nüüd haihtunud. Valga parteiprimadonna Mai Kolossova ei kandnud enam taevasinist kleiti ... Maskid olid langenud.

Istungjärk avati küll Eesti hümni ja palvusega õpetaja Vello Salumilt. Kuid samas tuli leinaminutiga mälestada Eesti Kongressi saadikut Harald Merit, kes oli julmalt mõrvatud. Saime teada, et Järvamaa praost Meri oli vihjanud mingitele tema käes olevatele paberitele, mis paljastavad tuntud seltsimehi. Praosti ja tema koduabilise laibad leiti juhuslikult kuskilt kolhoosimetsast hästi maskeeritud hauast. Praostil oli jalg ära raiutud, tema kodu segi paisatud ja paljastavad dokumendid kadunud. Mõrvareid ei leitud, sest nii tapjad kui ka mõrvaloo uurijad olid samast asutusest!

Istungile hilinenud Savisaar oli saali tulles tulivihane, et Kongressi julgestavad kaitseliitlased teda ära ei tundnud, vaid nõudsid mandaadi esitamist. Pärast ettekannet "Eesti valitsuse tegevusest" andis peaminister Savisaar Eesti Kongressile oma "õnnistuse", mis meid jahmatas: "Mis te siin veel istute, minge laiali. Teid ei tunnista keegi ei idas ega läänes." Ja ta ise läks "laiali" — hiljem ei tulnud ta enam Kongressi istungitele.

Pärast Edgari lahkumist võeti vastu "Tegevuskava põhimõtted üleminekuperioodil" ja "Otsus üleminekuaja valitsemise korra alustest" ning "Maadeklaratsioon" omandiõiguse tunnustamisest seisuga 16. juuni 1940. Arvestades võimalikku vägivalda Eesti Kongressi kallal, võeti vastu otsus tegutsemisest erakorralises olukorras, milles viimase variandina nähti ette "Eesti Kongressi volituste üleminekut Eesti Kongressi välissaatkonnad". Saadeti ka läkitused president Bushile ja Gorbatšovile. Võeti vastu otsus kodakondsuse seadusest ja selle rakendamisest.

Käbist, mis oli kukkunud kolme kännu keskele

Eesti Kongressi kolmas istungjärk kutsuti kokku 26.-27. oktoobril 1990. Puudusid 55 saadikut Eestist ja kuus välismaalt.

Üheks päevakorrapunktiks oli umbusalduse avaldamine peaminister Savisaarele, kelle tegevus oli okupatsiooni säilitamine "kolmanda" vabariigi loomise teel. Juba enne umbusalduse küsimuse arutamist panin tähele, kuidas saalis istuva Marju Lauristini juurde tulid punased saadikud, talle midagi kõrva sosistasid, vastuse said, selle peale noogutasid ja oma kohale läksid. Kui jõudis kätte hääletamine, tõusis Marju toolilt ja marssis saalist välja, tema järel kõik punased saadikud. Umbusalduse avaldamine kukkus läbi — vajalikku kvoorumit ehk saadikute hulka enam saalis ei olnud!

Täpselt sama võtet kasutas Lenin Petrogradis 7. jaanuaril 1918. aastal Ülevenemaalise Asutava Kogu koosolekul, ainult et Marjul puudusid punased madrused, kes saali jäänud saadikud oleksid laiali ajanud. Kongressi saadikute töömeeleolu oli rikutud. Pärast seda kestsid vaidlused nii saali kõrval kui ka saalis. Meile sai nüüd lõplikult selgeks, et punased saadikud lasksid end valida vaid selleks, et Eesti Kongressi lõhkuda.

Oodatud külaline

1990. aasta pime novembriöö. Lund veel ei olnud, maa oli veidi külmunud ja kõle tuul kolistas värava kõrvale jäetud kombaini plekke. Mõniste sovhoosi buss oli õhtuselt karjanaiste ringilt tagasi tulnud ja garaaži aetud, bussijuht koju läinud, suurtes paneelmajades kustusid tuled. Saabunud oli tõeline vaimude öö, tuule kaebliku ulgumise, maas lendavate koltunud lehtede krabina ja veel kuskil läbi pimeduse vilkuvate tükikestega. Süda oli kuidagi rahutu ja mõtted pöördusid tagasi neljakümne aasta tagusesse aega, mil ma ise sellisel ööl, sõrm päästikul, ringi rändasin.

Suur värav ja töökoja uksed olid juba lukustatud, kontorimaja uks veel haaki panemata. Laua juures istudes ei kuulnudki ma, kuidas uks avanes ja koos tuulemühaga oli tuppa tulnud kena keskeas naisterahvas ...

"Tere!"

Võtsin teretuse vastu ja ütlesin: "Seekord sa mind ei üllatanud. Just sellisel ööl ma sind ootasingi. Võta istet!"

"Siin on liig valge, kõik läbi akna näha — lähme siia tagumisse tuppa, siis ei ole vaja tuld kustutada."

"Ma tulin nüüd Eesti Kongressi saadikult aru pärima, mis seal õieti toimub?"

"Aga sa ei ole ju mind valinud," vastasin.

"Mina ise ei ole jah, kuid minuga sama meelt olevad inimesed on sind valinud, ega sa muidu nii palju hääli poleks metsaküladest saanud — minu soovitus valimiste eel mõjus ka sellele kaasa, et sind valiti," ütles ta veendunult. Ja lisas samas: "Ära sa mulle ajalehti küll ümber jutustama hakka, ma tahan teada vaid tõtt, kui kibe see ka ei oleks."

Ta istus pimedas toas minu vastu teisele poole lauda, nii et võis aknast välja näha, kui mõni auto oleks teed mööda lähenenud.

Jutustasin talle siis sellest võimuhaaramise nurjumisest ja Eesti Kongressi lõhkumise katsetest, mida kommunistlikud saadikud juba demokraatiat kasutades Kongressi istungitel toime panid. Kuidas Eesti Komitee poolt ette valmistatud eelnõusid redaktsioonikomisjonis muudeti ja hambutuks tehti. Tõe huvides ka seda, et mitte kõik Rahvarinde saadikud ei allunud oma suure juhi Edgari kehtestatud parteidistsipliinile ja et nende seas oli ka isiksusi, kes eesti rahvuse ellujäämise eest võitlesid.

Mu külaline kuulas kõike huviga, esitas vähe küsimusi ja ütles lõpuks kahtleval häälel:

"Ma kardan küll, et nad teid eestimeelseid saadikuid seal Kongressil välja söövad või ära hirmutavad, nii et te ei julge enam Tallinna sõita."

"Seda on püütud juba teha Harald Meri mõrvamise ja rahalisest toetusest keeldumisega. Kuid otsest terrorit kõigi vastu ei jõuta enam toime panna, Eesti ei ole ainule koht, kus käärib," vastasin talle. "Kuigi raha- ja riigivõim on veel nende käes, puudub isake Stalin, kes maailma arvamusele sülitas. Küllap Gorbatšovile seal Reykjavikis midagi selgeks tehti, ega ta muidu ei räägiks "avalikustamisest ja uutmisest," püüdsin teda veenda verise impeeriumi lagunemises. "Mina olen sulle nüüd oma ettekande teinud ja nüüd tahaksin teada, kui kaua sina veel mõtled vanas vaimus jätkata," pärisin külaliselt.

"Olukord on vabamaks muutunud," sõnas ta. "Tänu nooruse mässule kardavad mõrvarid nüüd oma tegude avalikuks tulekut ja peidavad jälgi. Metsades otsimine ja majades puistamine ei ole enam moes. Ei püüta enam verise võimu ees pugeda kui see võim kõigub. Ma ei kirusta end kuskile kirja panema, vähemalt niikaua kui see "inimkonna südametunnistuse partei" ei ole kuritegelikuks kuulutatud ja kukutatud. Pärast 1924. aasta 1. detsembri verist mässu tehti see ära ja nüüd peab Eesti Kongress sama tegema. Kommunistid ihkavad verd ja võõrast vara, neil "ei ole isamaad" — kuulutas Marx ..." Ta mõtles veidi ja jätkas: "Vastavalt ajavaimule on ka minu elu muutunud, kuid väits ja Walther on ikka minu isikut tõendavad dokumendid. Võib kergesti juhtuda, et oled sunnitud minult poliitilist varjupaika paluma, kui asi veriseks läheb. Ma ei usu ikka veel, et hunt on heinu sööma hakanud."

IVSV Liidu presidendile, hr. Mihhail Gorbatšovile

Heiti Komitee juhib Teie kui Nobeli rahupreemia laureaadi tähelepanu sellele, et Balti riikides 7. novembril kavandatud demonstratiivsed sõjaväeparaadid on tõend NSV Liidu jätkuvast okupatsioonist. Seoses sellega väljendab Eesti Komitee kui Eettl Vabariigi kodanike esinduskogu sügavat nördimust NSV Liidu sõjalise kohaloleku üle Eesti Vabariigis, Lati Vabariigis ja Leedu Vabariigis ning kutsub Teid üles tühistama otsused paraadide korraldamisest nimetatud riikides.

Kutsume Teid üles alustame läbirääkimisi Eesti, Lati ja Leedu volitatud esindajatega NSV Liidu vägede väljaviimiseks nimetatud riikidest.

I. novembril 1990

EESTI KOMITEE

E. Savisaare valitsuse tegevust ei toetata

I. novembril oli Kirjanike Liidu saalis Eesti Komitee uue koosseisu esimene istung. Valiti Eesti Komitee uus Juhatus, võeti vastu poliitiline deklaratsioon ja pöördumine M. Gorbatšovi poole.

Eesti Komitee juhatuse liikmeteks valiti Jüri Adams, Sirje Endre, Illar Hallaste, Kaido Kama, Jaan Laas, Kalev Ots, Eve Pärnaste, Vardo Rumessen, Enn Tarto, Lauri Vahtre ja Trlvimt Velliste. EK juhatuse esimees on Tunne Kelam.

Eesti Kongress delegeeris Eesti Komiteele poliitilise deklaratsiooni vastuvõtmise. Deklaratsioonis on loetletud praeguse valitsuse need otsused Ja sammud, mis viivad meid kaugemale Eesti Vabariigi Iseseisvuse taastamisest. Deklaratsioonis Öeldakse, et Eesli Komitee ei usalda ega toeta Edgar Savisaare valitsuse senist tegevust.

Pöördumises N. Liidu presidendi M. Gorbatšovi poole avaldatakse nördimust seoses kavandatava 7. novembri sõjavaeparaadiga ning kutsutakse üles alustama läbirääkimisi N. Liidu vägede väljaviimiseks Balti riikidest.

Eesti Komitee avaldab tänu kõigile, kes abistasid Eesti Kongressi III istungjärgu ettevalmistustöödes ja läbiviimises, eriti aga neile, kes tegid seda tasuta.

Sõltumatu Infokeskus on välja andnud Eesti Kongressi III istungjärgule pühendatud erlväljaande. Kuna «Ajakirjanduslevi» keeldus väljaannet levitamast, müüakse seda firma «Arex» müügipunktides.

EESTI KOMITEE
PRESSITOIMKOND

TOETAME EESTI KOMITEED

Hargla kihelkonna EV kodanike komitee avaldab usaldust Eesti Komiteele ja loodab, et Eesti Komitee jätkab oma tööd Eesti Kongressi vaimus Eesti Vabariigi taastamisel Tartu rahulepingu alusel.

Hargla Kodanike Komitee on üksmeelel järgmises:

1. KiUcaua kui Eestimaal viibib Vene okupatsioonivägi ja tegutseb msitc vaenuliku impeeriumi salateenistus KGB, ei saa Eesti Vabariiki taastatuks lugeda.
2 Nõuame Veno okupatsiooniväe ja KGB kohest lahkumist Eesti pinnalt.
3 Häbi nendele saadikutele, kes oma 1ahkurrüsega Eesti Kongressi istungilt 27. okt. tahtsid Eesti Kongressi lõhki ajada.
4. Eesti piirid tuleb sulgeda kurjategijatele, võõraste rändrahvaste sissetungile ja spekulantidele.
5. Kuritegevus Eestia kasvab. Venekeelne miilits Eesti Vabariigi kodanikke ei kaitse. Meid võib kaitsta vaid Kaitseliit, keda me toetame.
6. Eesti Komitee, ülemnõukogu ja valitsuse istungid olgu ajakirjanikele avatud. Ausad asjad ei vaja salastamist.
7. Ajakirjandusel ei tohi suud sulgeda. See viiks meid tagasi Stalini diktatuuri veristesse aegadesse
8. Eesti praegune valitsus peab maksma panema kor ra postiasutustes, et posti saadetised .ei kaoks. Ei ole mõeldav, et postiametnikud «ei tea midagi'. Kui selline asi kestab, tuleb postiametnikud asendada ausa ;ega.

Kirjatoimetaja H. Hennlin
Komitee esimees A. Raibaka_s
Komitee aseesimees
K. Teemägi
Komitee liige
V. Pfitsepp
Eesti KongTessi saadik
A. Käärmann

Vastu võetud Hargla KK koosolekul Hargla r ah varna - ja5 10. nov. 1990. a.

Meie vestlus teistel teemadel kestis veel tükk aega, vahepeal oli kõle tuul vaibunud. Siis kuuldusid üksikud hõredad koputused meie pimeda toa välisuksele. "Keegi liigub seal suurte majade vahel," ütles ta rahulikult. "Ma ei ole täna üksi — nii on veel vaja. Ma lähen nüüd ära, enne kui inimesed liikuma hakkavad. Kui Tallinna lähed, veendu enne põhjalikult, mille poolt hääletad, et see Eestile kahjuks ei tuleks. Kui elame, siis kohtume kuskil jälle."

Ta väljus sama vaikselt, nagu oli tulnud. Ma ei jälginud, kuhupoole nad läksid. Peagi tuli bussijuht tegema hommikust karjanaiste ringi. Avasin suure värava, algas tavaline tööpäev Mõniste mõisas.

Eesti Kongress jätkab tööd ...

Kolmandal istungjärgul toimunu avaldamine ajakirjanduses keelati ära, seltsimehed kartsid tõtt. Eesti Komiteel õnnestus küll kuskil avaldada mingi teade, kuid see ei jõudnud kõigi saadikuteni. Vahepeal tõsteti suurt kära referendumi üle. Moskva-meelsed seltsimehed tahtsid Eestisse toodud kolonistide abil okupatsiooni põlistada. 3. märtsi 1991. aasta referendumil oli aga Eesti rahvas iseseisvuse taastamise poolt!

Kongressi neljas istungjärk kutsuti kokku 16. märtsil 1991. aastal. Eelnenud lõhestustöö oli aga tulemusi andnud. Neljandalt istungjärgult puudus 116 saadikut Eestist ja 12 saadikut väliseestlaste hulgast. Kuid lõhestaja Marju oli kohal!

Vastu võeti pöördumised eesti rahva ja Eestis elavate teiste riikide kodanike poole ning avaldus Eesti poliitika päevaküsimuste kohta, milles nähti ette pöördumine lääneriikide poole korraldada nõupidamine okupatsiooni lõpetamiseks ja Nõukogude armee väljaviimiseks Eestist.

Võeti vastu otsus isikutunnistuste väljaandmisest Eesti Vabariigi kodanikele.

Eesti Kongressi viies istungjärk

Kutsuti kokku 25. mail 1991. aastal. Eestist puudus 191, väliseestlastest 1 I saadikut. Puudus ka lõhestaja. Kongressi tähelepanu oli seekord Eesti majanduslikul olukorral, kodakondsusel, õiguskaitsel, otsustati Taastava Kogu valimine. Lõppu lisati veel: "Taastava Kogu valimised ei tähenda veel Eesti Kongressi volituste lõppemist."

Eesti Kongressi kuues istungjärk

Kutsuti kokku 7. septembril 1991. aastal. Seekord oli istungjärgult puudujaid vähem, Eestist puudus 93, välismaalt 9 saadikut. Kogu Elesti Kongressi tähelepanu oli nüüd pööratud Põhiseadusliku Assamblee valimistele, kuhu nii Eesti Kongressist kui ka Ülemnõukogust valiti 30 saadikut. Peale selle võeti vastu otsused kodakondsuse seadusest ja riigipiirist ning Nõukogude vägede väljaviimisest.

Eesti Kongressi seitsmes istungjärk

Eesti Kongressi seitsmes istungjärk toimus 2. veebruaril 1992. aastal. Puudus jällegi hulk saadikuid: Eestist 177, välismaalt 10.

Endel Lippmaa selged ütlused: "Venemaa nõuab kõigile soovijaile Eesti kodakondsuse andmist. Kodakondsus saadakse asukohamaa seaduste järgi. Restitutsioon on ainuvõimalik, mis säilitab endise Eesti Vabariigi ja tema kodanikud. Peame jääma kaljukindlalt järjepidevuse seisukohale. Uus põhiseadus on Riigikogu eesõigus. Peame ükskord aru saama, et oleme riik. Peame sisse viima oma raha. Kehtestama omandisuhted maale."

Tiit Vähi: "Avaldan lugupidamist Eesti Vabariigi kodanike esinduskogule. Uuenenud Eesti peab käituma nagu riik. Ma soovin Kongressile edu." Vähilt küsiti: "Kuidas on lood leivatalongidega?" Vastus: "Ma pean enne selguse saama, kui palju meil vilja on." Hiljem selgus, et vilja oli, talongid kaotati. Tulised vaidlused kestsid.

EESTI KOMITEE

OTSUSED

Eesti Vabariigi territooriumilt Nõukogude Liidu vägede väljaviimisest

Eesti Vabariigi Iseseisvuse tagamiseks peavad NSV Liidu väed Eesti Vabariigi territooriumilt lahkuma. Kuni väljaviimiseni peavad nad olema lokaliseerltud ja võivad väljuda neile määratud territooriumidelt ainult Eesti Vabariigi riigivõimude loal. NSV Liidu vägede Eesti Vabariigist väljaviimise aluseks võivad olla Järgmised põhimõtted:

1. Eesti Vabariigi territooriumilt lahkuvad tingimusteta kõik NSV Liidu dessant- Ja teised ründeotstarbelised väeosad.

2. Ülejäänud NSV Liidu väed lahkuvad vastavalt Eesti Vabariigi ja NSV Liidu vahelistes kokkulepetes määratud ajagraafikule ning tingimustele.

Kokkulepetes näha ette Eesti Vabariigile tekitatud kahjude hüvitamine.

Vastu võetud Eesti Kongressi VI istungjärgul Tallinnas. 7. septembril 1991

Eesti Vabariigi kodakondsuse seadusest

1. Lugeda Eesti Vabarllsl kodakondsuse seadus (RT 138. 39. 357; 1939, 114, 882; Vabariigi Presidendi dekreedid 1. 04. 1957 ja 24. 05. 1991) taastolmivaks käesoleva otsuse vastuvõtmise hetkest Ja kohustada Eesti Komitee Koda kondsuse Ametit asuda seadust rakendama.

2. Naturalisatsiooni korras Eesti kodakondsusse astumiseks esitavad teiste riikide kodanikud ja kodakondsueta isikud sellekohase sooviavalduse Kodakondsuse Ametile.

Sooviavalduse esitajatel, kes on enne Eesti Kongressi raHmlsl registreerunud kodakondsuse taotlejatena, lugeda sooviavalduse esitamise kuupäevaks registreerumise kuupäev. Mitte kohaldada nende Isikute suhtes Kodakondsuse seaduse §6 p3 toodud tsensust.

3. Lubada kohalike omavalitsusorganite valimistel osaleda antud haldusüksuse alalistel elanikel vastavalt valimisseadusele.

Vaslu võetud Eesti Kongressi VI istungjärgul Tallinnas. 7. septembril 1991

EESTI KOMITEE PÖÖRDUMINE EV Ülemuõukogu poole

Lähtudes oma volitustest esindada EV kodanikkonda ja kohustust kaitsta kodanikkonna õigusi, võttis Eesti Kongress 7. septembril 1991. a. vastu otsuse «Eesti Vabariigi kodakondsuse seadusest», millega Eesti Kongresss taaskehtestas 1938. a. Kodakondsusseaduse ühes mõnede parandustega.

Eesti Komitee nöördub Eesti Vabariigi Ülemnõukogu poole üleskutsega ühineda Eesti Kongressi mainitud otsusega, et vastavalt Ülemnõukogu otsusele 30. märtsist 1990 taastada Eesti Vabariik koostöös Eesti Kongressiga.

Lisa: «Eesti Kongressi otsus Eesti Vabariigi kodakondsuse seadusest».

EESTI KOMITEE

Tallinnas,
12. septembril 1991

Eesti Vabariigi Valimiskomisjoni TEADAANNE

Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise küsimuses korraldatud referendumil hääletamistulemuste kohta

3. märtsil 1991 tolmus Eesti Vabariigis referendum Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise küsimuses. Referendum vildi läbi kõigis Eesti Vabariigi maakondades ja vabariik/tkej linnades. Referendumiks oli valijate nimekirjadesse kantud 1 144 309 isikuf. HüSletamissedeÜ said 949 354 isikut. Hääletamisest võtsid osa 948 130 Isikut ehk 82,86% valijate nimekirjadesse kantud isikute arvust. Referendumile pandud küsimusele «Kas Teie tahate Eesti Vabariigi riikliku iseseisvus-: ja sõltumatuse taastamist!» vastas jaatavalt 737 964 hääletajat ehk 77,83% referendumist osavõtnutest. Eitavalt vastas 203 199 hääletajal' ehk 21,43% referendumist osavõtnutest. Kehtetuks tunnistati 6967 häälefamissedelit ehk 0,74% hääletamtskastidesse lastud häälelamissedelitest.

Kaebusi referendumit korraldanud komisjonide tegevuse peale pole Eesti Vabariigi VaJimJskomii/oni le esitatud.

Lauri Valitre: "Tagada eesti rahva säilimine."

Valter Nõmmik: "§ 16 on hädavajalik, need seltsimehed on end ise musta nimekirja pannud. Kui litsimaja on läinud pankrotti, siis tuleb vahetada litsid."

Eesti Kongressi kaheksas istungjärk

Eesti Kongressi kaheksas istungjärk toimus 22. märtsil 1992. aastal. Seekord puudus juba 194 saadikut Eestist ja 11 välismaalt.

Võeti vastu otsus uue põhiseaduse eelnõu ja selle rakendamise seaduse rahvahääletusele paneku ja Eesti Vabariigi Riigikogu valimiste kohta.

Eesti Kongressi **avaldus** seoses küsimusega kommunistliku partei endiste kõrgemate ametnike kodanikuõiguste piiramisest. Selle avalduse tegi hambutuks lõpulause: "Selles küsimuses ei kutsu Eesti Kongress Eesti kodanikke üles ei poolt ega vastu hääletama. Eesti Kongress pöördub kõigi kodanike poole üleskutsega juhinduda hääletamisel üksnes oma sisemisest õiglustundest."

Mina olin üldse sellise avalduse vastu, mis tähendas poliitilist "pohhuismi" või täielikku erapooletust.

Veel avaldati Eesti Kongressi **seisukoht** endise NLiidu immigrantide suhtes.

Minu sõnavõtt Eesti Kongressi 8. kokkutulekul kell 13.25

Lugupeetud kuulajad!

Kongressi saadikutel ei ole olnud piisavalt aega tutvumiseks põhiseaduse eelnõuga, kuna seda pole ajakirjanduses avaldatud.

Ma ei ole nõus §-ga 63 selles, et Riigikogu liige ei ole seotud mandaadiga, see tähendab, et ta võib sülitada oma valijatele antud tõotusele, nagu seda on juba teinud mitmed ÜN ja EK saadikud.

Oht on praegu selles, et on tekkinud kommunistide ja võõra riigi kodanike blokk, kes ähvardades vägivallaga nõuavad Eesli kodakondsust. Maailm näeb, et tegemist on okupeeriva riigi kodanikega.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogule

Ärakirjad: ajalehtedele „1*0*-liniees" ja „Vöru Teataja"

AVALDUS

Protesteerime EV Ülemnõukogu katsele vastu laiendada *Riigikogu* valyaskonda. Valimisõigus kuulub ainult Kesti Vabariigi õigusjärgsetele kodanikele (olenemata nende praegusest elukohast).

Ülemnõukogul pole ei juriidilist ega moraalset õigust tegelda Eesti Vabariigi kodanikkonna ja tema õiguste muutmise küsimustega. See õigus on ainult põhiseaduslikel alustel valitud Riigikogul.

Kui aga ÜN võtab omavoliliselt endale sellise õiguse, peame vajalikuks meelde tuletada, et:

1) ÜN on valitud ENSV elanikkonna, mitte Eesti Vabariigi kodanikkonna poolt;

2) ÜN koosseisu kuuluvad meid okupeerinud ja koloniseerinud võõrriigi kodanikud.

Seega on ÜN otsused kodanikkonna ja tema õiguste kohta õigustühised.

Palume ajakirjanduses avaldada nende saadikute nimed, kes 6. mail hääletasid valijaskonna laiendamise poolt.

Võrus, 12. ronil 1992
Võru ühenduse „Petserimaa" nimel juhatuse esimees KERSTI PAI

Kui laseme end ära hirmutada, andes neile kodakondsuse, siis nõuavad nad juba Eesti Vabariigi kodanikena liitumist Venemaaga ja tõeks saab legend: "Me ise tapnud end. "

Teame, et Ameerikas ei antud Baltimaade põgenikele kodakondsust karjakaupa, vaid igaüks pidi täitma ankeedi, kus pidi olema kirjas kogu eelnenud elukäik kuni ankeedi täitmise päevani. Otsustavaks teguriks ei saa olla ainult Eestis elatud aeg ja keeleoskus, vaid see, millega isik Eestis on tegelnud. Mässajaid on meil isegi küll, vaja on rahumeelseid. Süümevande peavad andma kõik Eesti Kongressi saadikud. Kongress peab juba täna vastu võtma otsuse illegaalsete immigrantide kohta, muidu maailm ei mõista meie püüdlusi. Eesti Kongressi volitused kestavad okupatsiooni lõpuni! Tänan!

Eesti Kongressi üheksas istungjärk

Eesti Kongressi üheksas istungjärk kutsuti kokku 24. mail 1992. aastal. Puudus juba 218 saadikut. Seekord tegeldi "Eesti Kongressi saadiku süümevande andmise korra rakendusotsusega", "Kolonistide staatusega", Riigikogu valimiste ja seadusliku riigivõimu taastamisega. Ja viimaseks küsimuseks oli "Eesti Kongressi saadikute koosoleku otsus 1937. aasta põhiseaduse taaskehtestamisest restitutsiooni korras."

Järgnev on minu kirjalikult esitatud sõnavõtt, mille ettelugemiseks "aega ei olnud".

Lugupeetud saadikud ja külalised

Eesti Kongress oina esimesel kokkutulekul samas saalis aasta tagasi võttis üksmeelselt vastu otsuse okupatsioonivägede kohta. Nüüd peale 3. märtsi referendumit peame seda uuesti kordama ja koos Ülemnõukoguga nõudma Nõukogude Liidu okupatsioonivägede kohest ja tingimusteta lahkumist Eestist. Me peame seda tegema nimelise hääletamise teel, lähtudes põhimõttest, et kui meil oli julgust vastu võtta saadiku kohustused, siis peab meil olema ka julgust oma valijate tahet avalikult välja öelda.

Mõned Eesti poliitikud on korduvalt avaldanud arvamust, et peame kindlaks määrama okupatsioonivägede staatuse Eestis. 1940. a. sündmuste kaasaegsena tuletan kõigile meelde, et 1939. a. septembris Eestile peale surutud baaside lepinguga oli "meile sõbraliku" Punaväe staatus Eestis kindlaks määratud. See aga ei takistanud neid väljumast oma baasidest ja Juunipöörde ajal Eesti Vabariigile nuga selga löömast. Kahjuks on kibe tõde see, et alates muistsetest ristirüütlitest tänapäevani välja on okupatsiooniväed oma staatuse Eeslis alati määranud ise! Leian, et mingi lepingu allakirjutamine Eesti valitsuse ja okupatsioonivägede esindaja vahel nende staatuse määramiseks Eestis oleks okupatsiooni põlistamine.

Ei saa ju olla iseseisvat Eesti Vabariiki punaväelase täägi otsas rippudes!

Alfred Käärmann,
Eesti Kongressi saadik Hargla kihelkonnast

Alljärgneva sõnavõtu jaoks Eesti Kongressi üheksandal istungil 24. mail 1992. aastal Estonia kontserdisaalis **anti aega.**

Head kuulajad siin saalis ja Eestimaa kodudes!

Teinu sõja võitnud lääneriikide vaikivale nõusolekule on Baltimaade rahvad olnud läänemaailmale katsejänesteks, kuidas mõjub väikerahvastele kommunistlik mürk ...

Kuigi hävitavad tulemused on juba ammu näha, need katsed jätkuvad.

Peame nõudma nüüd ja kohe, et sellistest väikeste rahvuste hävitamise katsetest loobutaks.

Majanduslik vilepill on lääneriikide käes, nad peavad seda puhuma, et kommunistlik kobra keriks tagasi oma korvi Peipsi taha.

Okupatsiooniväed ja Eestile vaenulikud kolonistid peavad tagasi pöörduma oma pühale kodumaale nagu sakslased Vaterland'/ *1939. aastal.*

Peame kohe nõudma ÜRO vaatlejate ja kogu maailma ajakirjanduse esindajate pideval kohalolekut — Eestis on tulemas Moldova variant, kus armee väljus kontrolli alt.

Kodakonds usest

Mitte ühelgi maal ei saada kodanikuks relvastatud sissetungi, põlisrahvuse hävitamise, veriste ähvarduste ja streikidega.

Tänu Ülemnõukogule on Eestis nüüd selline võimalus antud kõikidest rahvustest represseerijatele. Passilaudades ei nõuta elulookirjeldusi ega andmeid selle kohta, millega Eesti kodakondsuse soovija Eestis on tegelnud!!! Piisab vaid Politseiameti õiendist, et isikut pole Eestis karistatud.

Oma valijate ja Eestimaa metsades langenud tuhandete võitluskaaslaste nimel e\ saa ma sellise kodakondsuse andmisega nõustuda, see on surmaotsus eestlastele.

Eestlaste suhtes vaenulikult meelestatud impeeriumi kodanikele ei ole Eesti Vabariigi kodakondsus mitte eesmärk, vaid vahend okupatsiooni ja kolonisatsiooni põlistamiseks.

1939/40. a. sündmused näitasid, et hunt ei saa söönuks ühe lamba ohverdamisega, baaside lepingule järgnesid üha uued nõudmised. Siis ei kuulnud meid keegi, teine hunt murdis läänes. Nüüd on olukord meie kasuks, Eesli on avatud lääne poole ja meie peame ise oma eluõigust kaitsma kindlameelselt!

NELJAPÄEV, 4, JUUNI 1992

Eesti Kongressi saadikud!

Kõigepealt meenutame olukorda, milles meid, 35 saadikut Hargla, Kanepi, Karula, Põlva, Rõuge, Räpina, Vastseliina ning Urvaste kihelkonna ja Võru linna rahva poolt EK-sse valiti.

Meid 1940. a. okupeerinud Nõukogude impeeriumi pehkinud alustoed NLKP ja tema terroriaparaat KGB olid maailmaarengulise paratamatuse tõttu lõpuks kõikuma loonud.

Pool sajandit vabanemist oodanud eesti rahvas hakkas selga sirgeks ajama, et oma turjalt raputada Vene ike ja seda truult teenivate kodumaiste kommunistide omavoli. Avanes võimalus taastada Eesti Vabariik kui meie rahvale omase elukorralduse ja tema ellujäämise ainus tagatis.

1990. a. veebruaris valis rahvas etteveeretatud raskuste ja ohtude kiuste selle ajaloolise ülesande teostajaks oma esinduskogu Eesti Kongressi. See on seni ainus seaduslik valimine mitte ainult viimase 50, vaid ka sellele järgneva 2 aasta jooksul, kuna selles osalesid üksnes Eesti Vabariigi õigusjärgsed kodanikud nii Eestis kui sellest lõigatud aladel ja paguluses.

Seni on Eesti Kongress teostanud temale pandud ülesannet 9 istungjärgu ja oma alalise organi Eesti Komitee kaudu, võtnud vastu hulk otsuseid, pöördumisi jms., mis teedrajavate aktidena on tihti juba ellu rakendatud.

Samal ajal peame tunnistama, et mõned saadikud on hoidunud kõrvale Kongressi istungitelt juba pikemat aega; on neidki ka Võrumaa saadikute hulgas, kes viibinud istungil vaid 2—3 korda. Selliste saadikute tõttu jäävad teatavate piirkondade elanike mõtted ja vajadused , üleriigilises esinduskogus kajastamata. Viimasel istungil jäid kvoorumi puudumisel otsused vastu võtmata.

Millised ka poleks kõrvalejäämise põhjused, on sellised saadikud petnud oma valijaskonda ja kaasvõitlejaid Kongressis.

Kaasvõitlejad! Eesti riigi ülesehitamine on lõpule viimata. Meie võitlus on jõudnud ajajärku, kus rahvapoegade kaheaastast tööd ja rahva poolesajandipikkust ootust võib taas nurjata tähtsusetu vahemik — sovjetlik nomenklatuur.

Või ongi see teie kõrvalehoidmise eesmärk?

Sel otsustaval hetkel peame taas koondama kahe aasta eest rahva poolt valitud jõud, püüdmaks lahendada tulevikku eesti rahva enamikule soodsas suunas. Veel poie see hilja.

Kongressi saadikud! Kujunenud kriisi lahendamiseks, 'tundes vastutust meid valinud rahva ja Eesti ajaloo ees, kutsume kõiki Võrumaal valitud Eesti Kongressi saadikuid maakondlikule koosolekule 9. juunii algusega kell 11 Võrus Kreutzwaldi *muuseumi* õuemajas. (Kreutzwaldi L 31.)

Päevakorras on EK töös esinenud häired, saadiku suhtumine oma kohustustesse ja kujunenud sisepoliitiline olukord. Kahtlemata on ka Võrumaa rahvas, seistes Riigikogu valimiste eel, eluliselt huvitatud oma usaldusaluste inimeste arusaamadest ja käitumisest, olgu need kuitahes erinevad. Lubame need erapooletult edastada ka ajalehes.

V. DENKS
A. KÄÄRMANN
R. PUUDERSELL
A. REIMER
V. RAUDVASSAR

Eestimaa kaitsjatest ja relvadest

Miks Eesti poisid ei taha Kaitseväkke minna? Tuletagem meelde, kuidas meie väikese riigi Suur Imperaator Edgar I saatis Eesti poisid paljakäsi piirile. Härrad ja seltsimehed, kes te räägite relvade saamisest Venemaalt. Mitte ükski mõrvar ei ole nii loll, et oma verisele ohvrile relva pihku pista. Venemaa teab seda väga hästi, mida tema paljurahvuselised pojad on Eeslis toime pannud. Teen siinkohal märkuse eesti sulerüütlitele, kes te olete unustanud Gustav Suitsu luuletuse "Noored sepad. " See lõpeb sõnadega: "Teeme mõõka, teeme oda, et võiks kaitsta oma koda. "

Valitsuse kohus on anda Eesti tehastele õigus valmistada relvi. Ka Võrus on selleks olemas head masinad ja õppinud mehed.

Pole vaja valuutat ega halisemist, vaid õigust tegutseda. Tänan kuulamast!

Kümnes jäi viimaseks ...

Eesti Kongressi kümnenda istungjärgu kokkukutsumisest 26. septembril 1992. aastal teatati ajalehes väikese kuulutusega, mille lõpplause oli: "Väljastpoolt Tallinna pärit saadikutele tasutakse sõidukulud."

Sellel kümnendal istungjärgul käisid ägedad vaidlused Eesti Kongressi laialisaatmise üle. Hoolimata Nõmmelt pärit saadikute Kalev Otsaja Ahti Männi vastuseisust, suutis Eesti Komitee enamus Mart Laari, Lauri Vahtre ja Tõnis Lukase eesistumisel veenda saadikuid, et "Eesti Kongressi volitused on lõppenud seaduslikult valitud Riigikogu kokkukutsumisega".

Eesti Kongressi varasemaid avaldusi, et "Eesti Kongressi volitused kestavad okupatsiooni lõpuni", ei peetud millekski.

Palju saadikuid ei olnud kohale tulnud. Enamus kohalolijaist hääletas laialimineku poolt, vastu oli vähemus — ka mina.

"Noored vihased mehed" kiirustasid Toompeale "platsi puhtaks lööma."

Tänati tehtud töö eest, kuigi peamine jäi tegemata. Olin masendatud meeleolus, minust jäi šampuseklaas lauale.

* * *

Ahti Männi koostatud aruande "Eesti Kongressi saadikute osavõtt" järgi osales 133 saadikut Eestist ja 10 saadikut välismaalt kõikidel Kongressi kokkutulekutel. Eesti Kongress ei suutnud täita temale pandud lootusi. Tagala laialisaatmisele järgnes parandamatu kaotus rindel. Plats ei ole puhas.

Viimane nägemine

Oli kottpime novembriöö aastal 1992, vaikne ja lund ei olnud. Astusin maha viimaselt liinibussilt ja selle punased tuled kadusid teekäänaku taha. Koduteed tuli otsida jalgadega, vaadates taeva poole.

Kodumaja vari paistis häguselt taeva taustal, aknalt ei paistnud tulijale tulukest. Ootajat enam kodus ei olnud. Kodutütar oli surnud ja maetud. Hääletus kodus oli vaid lein ja masendus — see oli kõik, mis oli mulle veel jäänud.

Istusin Jaua äärde toolile ega suutnud otsustada, kas panna ahi küdema või pugeda kohe voodisse ...

Minu muremõtteisse kostus nagu koputus —jäin kuulatama. Koputus seinale kordus — niisiis on keegi aias! Katsusin vaadata läbi klaasi, aknaklaasi vastu pandi käsi harali sõrmedega — aastatagune kokkulepitud märk.

Avasin ukse, külaline astus sisse, ulatas käe ja mu kätt hoides ütles:

"Ei ole olemas sõnu, millega sind leinas lohutada. Ma tean, mida tähendab jääda üksi ... Mul ei ole kunagi kodu olnud. Sul on veel kodu, kus kestab su Kodutütre vaim ja asjad, mida tema käsi on puudutanud. Kodust leiad tuge edasi elada, sest tema Vaim on sinuga."

Pakkusin külalisele: "Võta mantel ära ja pane varna, mina panen ahju küdema."

"Jah," nõustus ta, "täna mul kiiret ei ole, kuid kata aknad kinni."

Tuluke ahjus võttis hoogu, istusime vastastikku laua ääres ja ma vabandasin:

"Mul ei ole Sulle midagi pakkuda, alles pool tundi tagasi jõudsin koju."

"Kas on sul, millest teha, teeksin midagi sooja? Ka mina olen näljane," ütles külaline ja lisas: "Ootasin siin ümber maja valvates juba mitu tundi, varsti oleksin ära läinud, kui sind ei oleks tulnud."

"Mul on kõike, millest toitu teha. Kadunuke oli hoolas perenaine ja kõik talvevarud jäid siia alles. Kui teeksid kooke? On hapupiima, mune, õunu, toiduõli — kõike, mis vaja.

Temake tegi kooke nii, et lõikus kooritud õunad õhukesteks viiludeks, segas suhkruga ja lisas need valmis taignale.

"Hakkame siis pihta, ma ise panen tule pliidi alla!"

Nägin, et tal oli hoolas ja kiire perenaisekäsi. Tunni aja pärast olid koogid laual. Vaarikamoosi võtsime koogi kõrvale ja panime vee sisse, et teena peale juua.

Tare läks soojaks ja koduseks ... kiiresti pesi ta toidunõud ja nüüd võisime hakata arutama maailma asju. Tema esimene küsimus mulle oli:

"Miks Eesti Kongress läks laiali, Vene vaenuvägi on ju veel siin ja kolonistid samuti. Mis vabariiki saab taastada sellise kaasavaraga?

Vastasin talle nii, kuidas Tallinnas olid põhjendanud "noored vihased mehed", et meil ei ole relvastatud jõudu okupantide väljaajamiseks. Kõik peab toimuma demokraatlikul teel ja verd valamata, lääneriikide toetusel sunnitakse Vene väed lahkuma.

Minu külaline sellega ei nõustunud: "Kui Riigikokku valitakse jälle kommunistid, siis jätkavad nad seal jälle vanas vaimus ja uues kuues. Kõik on ju nende käes: võim, raha, vara, ajakirjandus, raadio ja TV, millega rahvast mõjutada. Lisaks kogu Venemaa propaganda, mis käib nüüd rahvusvahelise kommunismi lääne hääletoru kaudu. Eestimeelsetel ei ole oma ajalehtegi ..."

Rääkisin külalisele ajakirjanduse vabadusest — ka see ei suutnud teda veenda.

"Kui ajakirjanikud ja lehetoimetajad on endised, siis lihtsalt jätkub rahva lollitamine ja Eesti vabaduse eest sõdivate inimeste mustamine," oli tema kindel otsus.

Rääkisin veel ühel Eesti Kongressi kokkutulekul toimunud jutuajamisest Kaido Kama ja Illar Hallastga, kus Kama soovitas kirjutada mul rehabiliteerimistaotlus Ülemnõukogule, millest ma keeldusin põhjendusega: "Asi ei ole ainult minus, vaid tuhandetes Vene sõjatribunalide poolt süüdimõistetutes — nii hukatutes kui ka veel elus olevates. Kui tahate midagi seal Ülemnõukogus teha, siis tühistage kõik need võõra võimu kohtuotsused."

Kama ja Hallaste eestvõttel esitati seaduseelnõu pärast pikki vaidlusi punaste prokuröridega muudetud kujul Ülemnõukogule ja tänu eelnõu vastuvõtmise poolt hääletanud saadikuile sai see seaduseks **vastuvõtmise päevast** 19. veebruarist 1992. Lisasin oma külalisele, et mainitud seaduse jõustumisega said Venemaa vangilaagrites ellujäänud õiguse pensionile.

"Hea seegi," ohkas ta. "Minu kohta see ei käi — ma ei ole vangis olnud."

Vaatasin oma külalise murelikku nägu ja ütlesin talle: "Võib-olla suudaksin sind kuidagi aidata oma tutvuste kaudu. Kas sa ei tahaks nüüd juba inimeste hulka tulla? Kui soovid, võiksin selles asjas hakata võimumehi küsitlema ja sind esitlema oma tütrena metsavenna päevilt, kelle ema on surnud. Sul jääks leida vaid mõni talu, mille omanikke sa tundsid nende eluajal. Ja muidugi pead suutma kirjeldada selle talu hooneid seest ja väljast. Oma ema nimeks võid öelda, mis meeldib. Selle kohta, kust kandist ta pärit oli, aga vasta, et seda lapsele ei öeldud. Minu elulugu ju tead saaksid minu perekonnanime ja sinu vanemate haud jääks vaid sinu teada. Kuhu jäi sinu ema? Ei tea, läks kuskile oma kodukanti ja jäi kadunuks. Sina jäid selle üksiku metsatalu vanapaari juurde nende elu lõpuni, võõrastele end ei näidanud. Saad omale dokumendid, nagu sai Põrgupõhja Vanapagan. Mina võin su isaks olemise patu oma hinge peale võtta, sest seal on tühi koht ja sinu oletatava ema veregruppi nad kontrollida ei saa."

EESTI VABARIIGI SEADUS

Kohtuväliselt represseeritud ja alusetult süüdimõistetud isikute rehabiliteerimise kohta

(RT 1992, nr. 7, art. 103)

§ 1. (1) Tunnistada õigustühiseks kõik Nõukogude repressiivorganite otsused, millega on kohtuväliselt represseeritud:

1) Eesti Vabariigi kodanikke otsuse tegemise kohast olenemata;
2) isikuid Eesti territooriumil toimepandud tegude eest;
3) isikuid Eestis väljaspool Eesti territooriumi toimepandud tegude eest.

(2) Lugeda 1. lõikes näidatud isikud riikliku omavoli ohvriteks, kellel on kõik rehabiliteeritud isikutele ettenähtud õigused.

§ 2. Seoses Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamisega ning tunnustades isikute tegevust, kes võitlesid Eesti Vabariigi iseseisvuse eest ja Eesti rahvale tehtud ülekohtu vastu, lugeda rehabiliteerituks:

1) isikud, kes on süüdi mõistetud Eesti territooriumil kehtinud Vene NFSV kriminaalkoodeksi §-de 58'a-58^{14}, 59^{2} , 59^{3} , 59^{4}—59^{6}, 59'°, 59^{n}, 60—62, 64, 66, 68—70, 79^{1}—79^{4}, 81, 82, 84, 121, 122, 125, 126, 182 lg. 1, 192a, 193^{7} lg. «g» ja 193^{10} järgi;
2) Eesti Vabariigi kodanikud ja käesoleva seaduse vastuvõtmise ajal Eestis alaliselt elavad isikud, kes on süüdi mõistetud punktis 1 näidatud paragrahvidele vastavate endise NSV Liidu territooriumil kehtinud kriminaalkoodeksi paragrahvide järgi.

§ 3. (1) Eesti Vabariigi ülemkohtul on õigus tunnistada isikud, kes on süüdi genotsiidi või muudes inimsusevastastes kuritegudes või sõjavangide tahtlikus tapmises või piinamises, §-s 2 toodud alustel rehabiliteerimisele mittekuuluvaks.

(2) Eesti Vabariigi ülemkohus vaatab 1. lõikes näidatud isikute kriminaalasjad läbi kohtuotsuste uuesti läbivaatamise korras kodanike, nende ühenduste, kohaliku omavalitsuse või riigiorganite taotlusel.

(3) 2. lõikes näidatud kohtuasjade arutamine toimub avalikul kohtuistungil, millest võivad **osa** võtta süüdimõistetu või tema esindaja või õigusjärglased ning kriminaalasja läbivaatamist taotlenud kodanikud, kodanike ühenduste, kohaliku omavalitsuse ning riigiorganite esindajad.

§ 4. (1) Tunnistada õigustühiseks §-des 1 **ja** 2 näidatud isikute vara konfiskeerimine või muul viisil õigusvastaselt võõrandamine.

(2) 1. lõikes näidatud isikute vara konfiskeerimine või muul viisil õigusvastaselt võõrandamine on õigustühine ka juhul, kui isik tunnistatakse rehabiliteerimisele mittekuuluvaks vastavalt **§-le 3.**

§ 5. (1) ülemkohtul **on** õigus rehabiliteerida ajavahemikus 1940. aasta 16. juunist kuni 1991. aasta 20. augustini Eestis või endise **NSV** Liidu territooriumil kohtute **poolt** süüdimõistetud isikuid **nende** taotlusel,

kui on tõendatud, et süüdimõistmise aluseks olnud teod olid võitluseks Eesti Vabariigi iseseisvuse eest või Eesti rahvale tehtud ülekohtu vastu.

(2) 1. .lõikes näidatud isikud ei kuulu rehabiliteerimisele, kui on tõendatud nende süüdimõistmise aluseks olnud tegude ilmne mittevastavus 1. lõikes näidatud eesmärkidele või kui nad on süüdi § 3 1. lõikes näidatud' kuritegudes.

§ 6. (1) Käesoleva seaduse alusel rehabiliteeritud isikutele tagastatakse või kompenseeritakse neilt õigusvastaselt võõrandatud vara 1991. aasta 13. juuni «Eesti Vabariigi omandireformi aluste seaduses» ettenähtud korras.

(2). Avaldused õigusvastaselt võõrandatud vara tagastamiseks või kompenseerimiseks tuleb esitada õigusvastaselt võõrandatud vara asukoha järgsele maakonna- või linnavalitsusele kahe kuu jooksul rehabiliteerimise päevast arvates, kui vastavat avaldust ei ole seni esitatud.

§ 7. (1) Käesoleva seaduse §-des 1 ja 2 näidatud isikutel piisab õigusvastaselt võõrandatud vara tagastamise või kompenseerimise taotlemisel ning rehabiliteeritutele ettenähtud muude õiguste realiseerimisel' dokumentide esitamisest, millest nähtub kohtuväline represseerimine või §-s 2 loetletud paragrahvide järgi süüdimõistmine.

(2) 1. lõikes näidatud isikutele võidakse nende soovil välja anda rehabiliteerimistunnistus. Nende väljaandmise korra määrab Eesti Vabariigi Valitsus.

(3) Käesoleva seaduse § 5 alusel rehabiliteeritud isikutele annab rehabiliteerimistunnistuse ülemkohus.

§ 8. Isikute rehabiliteerimise avaldused, mis on esitatud ülemkohtule ning on käesoleva seaduse vastuvõtmise päevaks lahendamata või jäetud rahuldamata, vaatab läbi Ülemkohus § 5 alusel, kui avalduse esitajat ei loeta rehabiliteerituks §-de 1 ja 2 alusel.

§ 9. Tunnistada kehtetuks Eesti NSV ülemnõukogu Presiidiumi 1990. aasta 19. veebruari seadlus «Kohtuväliselt represseeritud ja alusetult süüdimõistetud isikute rehabiliteerimisest».

§ 10. Käesolev seadus jõustub vastuvõtmise päevast.

EesU Vabariigi ülemnõukogu esimees A. RÜÜTEL

Tallinn, 19. veebruaril 1992.

Ta kuulas mu jutu ära ja pärast pikka mõtlemist ütles: "Aga politseis kuulavad mind üle endised miilitsad, kes küsivad, kus elasid ja millest elasid, näita ja tõenda. Keda ma näitan? Sind ma näidata ei saa, sul on omal poeg ja elad küla sees, kus varjamine võimatu. Viimasel ajal olen oma elu suutnud kuidagi nii seada, et kui kustun, maetakse mind ilma surmatunnistuseta kohta, kuhu olen näidanud. Marjale saavad päranduseks minu isalt jäänud relvad."

Vaikisime mõlemad tükk aega. Mulle tundus, et ta vaatab minust läbi kuhugi kaugusse, mida ainult tema näeb. Viimaks katkestasin vaikuse: "Aga kellele parandad sa oma vanematelt saadud vabaduse vaimu? Ta vastas pika pausi järel: "Ma ise ei

saa seda kellelegi pärandada, sest ma ei tea, kes on nõus sellist pärandust vastu võtma. Kui oled nõus, siis määran ma sind oma testamendi täitjaks, kui mind enam ei tule. Siis paned kirja, mida sulle olen jutustanud ... seda ei ole palju, kuid jätkub kõigile soovijatele, kes keele ja meele, vaimu ja vere poolest tunnevad end olevat eestlased ning selleks jääda tahavad. Ma mõtlen tuleviku kodutütreid ja noorkotkaid, kes tahavad siin tuhande tuule maal tööd teha, kodu luua ja seda kaitsta. Ka naised peavad oskama end ja kodu relvaga kaitsta, sest surmavaenlane ei tunne halastust. Elu on üks halastamatu võitlus ja kes end kaitsta ei taha, see hävitatakse oma liigikaaslaste poolt, kelle julmusel ei ole piire."

Ma ei imestanud tema arusaamist sellest maailmast, mida ta kogu elu oli taluma pidanud. Mul oli olnud vähemalt kodu ja lapsepõlv tänu võidule Vabadussõjas. Ma imestasin selle üle, miks ta ei olnud murdunud. Mis oli see jõud, mis teda veel nii palju aastaid elus hoidis? Sellepärast küsisin talle silma vaadates: "Ütle mulle, mis usku sina oled, kellesse või millesse sina usud?

Mu külaline viibis oma mõtetega kuskil kaugel. "Ka mind viidi mõnel jõuluõhtul ema kodutallu. Oli särav jõulupuu, head toidud ja hirm ... Isa valvas koerte ja *Starmgewehf* iga õues, mina olin emaga soojas toas, kus vanaisa luges suure kupliga laualambi valgel jõuluevangeeliumi: "Rahu maa peal ja inimestest hea meel." Rääkis jõuluõhtul sündinud jõululapsest, kes tulnud siia maailma inimesi patust lunastama. Ei ma saanud aru midagi, ilus olija meelde jäi ... Siis läks vanaisa õuele valvama ... Isa tuli tuppa meie juurde, pani relva vanaisa toolile vanalt grammofoniplaadilt kostis kärisev *"Stiile Nacht, heilige Nacht"* — muud sõnad ei jäänud meelde ... Kui jäin üksi siia maailma, lugesin punkris piiblit ja leidsin, et rassiteooria ei ole sakslaste leiutis, vaid kõik see teiste rahvaste hävitamine, Juuda rahva kuulutamine "Jumala valitud rahvaks", Tõotatud maa äravõtmine teistelt rahvastelt, laste needmine nende "vanemate pattude pärast kolmandast ja neljandast põlvest saadik" on piiblis kirjas! Ka mina olen kogu elu olnud üks nendest äraneetud lastest ma ei tea ainult, mitmes põlv. Kristus ohverdas end asjata — maailm ei ole sellest paremaks muutunud. Alistumine

kurjale ei ole toonud kaasa halastust ohvrile. 1939. aasta Eesli Valitsus, lootes päästa rahvast hävingust, alistus Venemaa nõudmistele. Relvad anti ära, vastu saadi häving ja häbi. Üheainsa aasta kestel hävitati kogu Eesti riigi, Kaitseväe, Kaitseliidu ja politsei juhtkond. Eesti riigi parimad mehed, kes olid valmis riiki kaitsma, pidid käsku täitma, relvad maha panema ja hukkuma häbiga suure Venemaa, "meie kõrge lepinguosalise" vangilaagrites mahalaskmise, nälja, sunnitöö, haiguste ja külma läbi. Minu vanemad olid üles kasvanud usus jumalasse. Ühel jõuluõhtul oli meil punkris väga vähe süüa, sest haarangute ja sügava lume tõttu külasse minna ei tohtinud. Kibedusega meenutasid minu vanemad 1945. a. jõuluööd, kui nad olid raadiost kuulnud, et "kirikutes paluti Jumala õnnistust meie suure liitlase Venemaa relvadele". Ju see Jumal andis liitlastele võidu ja meid andis Jaltas Venemaa meelevalda ... tänaseni."

"Ma külastasin kord õhtul sinu tuttavat Kreitsbergi Taimikest, keda Antsla hävituspataljoni ülem major Tjumin andis Vene soldatite kätte vägistada, kui ta olevat olnud alles alaealine. Ma ei ütelnud talle, kes ma olen, vaid palusin rääkida, millesse ta usub. Taimikese jutt oli segane — nii oma kannatustest kui ka jumala needusest. Kuidas õigeusklikud eidekesed olevat teda õpetanud: "Tütreke, anna nendele andeks, sest nad ei teadnud, mida tegid. Kõik, mis sinuga tehti, oli jumala nuhtlus pattude eest, anna neile andeks ja ära sellest kellelegi räägi." Jätsin temaga jumalaga ja veendusin, et mina midagi sellist uskuda ei saa, mis igapäevase eluga kokku ei sobi. See on võõra rahva jumal, mis loodud võõra rahva näo järgi. Näo järgi, mille suu veel nüüdki kuulutab **õigust valitseda maailma,** vihkamist ja kadu väikerahvastele, kes sattunud nende meelevalla alla. "Poo risti" nõue kestab."

Aga millesse siis sina usud?" pärisin veel.

Mu külaline vastas kuhugi kaugusse vaadates aeglaselt ja selgelt: "Eooja on andnud Elu kõigele elavale siin maa peal. Ka mulle mu vanemate kaudu. See maa on eestlaste kodu muistsetest aegadest peale ja mul on esivanematelt päritud õigus siin vabana elada ja kohustus seda maad kaitsta kõigi vallutajate vastu. Elu on halastamatu võitlus ellujäämise nimel. Looja on andnud mulle **õiguse kaitsta** oma Vabadust ja Elu kõikide vahenditega." Ta vaikis veidi ja jätkas: "Kõik võõrad õpetused on läbi aegade toonud meie rahvale ainult orjust ja hävingut. Ma olen väsinud, kuid jään oma tõele kindlaks. See tõde on maksnud paljude elu, kes on pidanud seda maad kallimaks kui oma elu. Ka nende elu, kes siit viidi ja on kuskil unustatud nimetutes haudades vaenlase maal. Needus käib kaasas surmavaenlasega idast ja nende õigustajatega läänest. Ja see pöördub kord nende endi vastu. Täna olen ma palju rääkinud, aeg on lahkuda, lumi on ligidal ... ise tead, kuidas elasid, "kus on vaeslapse varjupaik".

"Sa võiksid ju minu juurde jääda, nüüd ei otsita enam ja siin ei tunne sind keegi," tegin külalisele ettepaneku.

"Ei, ei. Minusugustele ei ole vabadus veel tulnud niikaua, kui vaenlane on maal." Ta surus mu kätt, pisarad silmis, ja läks ... "Hüvasti Sulle," olid ta viimased sõnad.

Muremõtted manalateelt

Viimasest kohtumisest hukkunud metsavendade tütrega on läinud palju aastaid. Ma olen nüüd veendunud, et ka teda ei ole enam. Ma ei taha endaga kaasa viia seda, mida ta on mulle nende aastakümnete kestel jutustanud. See oli ühe talu saunas sündinud ja kogu eluks nimeta jäänud lapse saatus, kes oma vanematelt oli pärанduseks saanud vabaduse vaimu ja oskuse oma elukest kaitsta.

Ma ei tea temast isegi seda, kas ta on oma elu suutnud kellelegi edasi anda. Kuid seda vabaduse vaimu, mis meie kohtumistel metsas tema silmist nii selgesti paistis, olen tabanud ka nende noorte silmis, keda olen näinud õppimas, kuidas kaitsta oma elu ja vabadust.

See on hea märk, et kõik pole kadunud veel. Paljude "meessoost noorte" närusus, kes hoiavad eemale Kaitseväest, on viinud selleni, et arukad tüdrukud ei näe nendes enam mehi, kes oleksid võimelised kaitsma kodu ja perekonda.

Juba Vabadussõjas oli naisi, kes sõdisid koos meestega surmavaenlase vastu. Paljude noorte tüdrukute terve mõistus ja eluvaist on viinud neid õppima, kuidas end kaitsta võrdselt meestega, kui surmavaenlane maale tungib.

Minu lugupidamine ja austus kuulub eesti naistele, kes on eesti rahvast läbi aegade elus hoidnud.

Nälg on hea sulane, kuid paha peremees

Leib on kõige võimsam relv inimeste alistamiseks. Seda teadsid julmad valitsejad juba ammustel aegadel. Muistses Urartu linnriigis ei tohtinud inimestel kodus olla mingit toiduvaru. Homse päeva toit anti valitseja laost perele kätte eelmisel õhtul. "Kes ei taha valitseja heaks töötada, see istugu nagu näljane koer" — see oli Urartu valitseja põhimõte.

Ja Lenin ütles: "Meil ei tarvitse saata mässavasse piirkonda sõjaväge, lõpetame vilja juurdeveo."

Mässavast Ukrainast veeti vili ära ja miljonid surid, mäss vaibus. Sellepärast olidki Lenini loodud "töörahva paradiisis" kõik toiduvarud koondatud suurtesse keskustesse, kust seda anti jaopärast. Ei töölistel ega toidu tootjatel kolhoosnikel ei olnud aita ega tagavara, elu käis peost suhu.

Mordva 7. vangilaagris tegi venelasest kaasvang Gennadi Maksimovitš mulle kommunismi olemuse selgeks ainsa lausega: *"Vladetj zemljoi imejem pravo, no urožaijem nikogda."*

Meie põlvkonnani ei ole jõudnud suulisi pärimusi näljahädast Eestimaal. Kuigi kaks maailmasõda on üle käinud. Miks? Sest juba enne Esimest maailmasõda olid riigil ja erakaupmeestel suured tagavarad, kõige rohkem vilja üle kogu maa oli aga mõisa- ja taluaitades. Sealt jätkus ka Vabadussõja päeviks, vähemalt talurahvale. Teise maailmasõja alguseks oli Eesti varustatud kõige vajalikuga mitmeks aastaks. Pärast juunipööret veeti meie riigi tagavarad Venemaale, erakaupmeestele tehti lõpp. Saksa-Vene sõja puhkemisel olid meie talud veel alles, kuigi jõukamad peremehed olid ära viidud.

Sakslased küll koormasid Eesti talusid, kuid ei lõhkunud neid.

Suur küüditamine 1949. a. ja kolhooside tegemine hävitas Eesti talumajanduse.

Aastakümnete kestel loodud suured ühismajandid varastati võimumeeste poolt pärast Riigikontrolli kaotamist paljaks.

Euroopa Liit on kägistanud meie uuesti loodud talud, ujutades meid üle aegunud toiduainetega.

Sööme aga sisse säilituskeemiat, ja kui meie talud on hävinud, siis istume Euroopa Liidu vägevate ees nagu näljased koerad.

Ei saa sõdur Eestit kaitsta, kui tal ei ole kodust leivakotti kaasa võtta. See tõde ei ole Toompeale veel jõudnud.

Kaitsetahe

See algab hällist, kui laps oma käega tüütuid kärbseid tõrjub. Kasvab kodus, kus kõik pereliikmed kaitsevad oma eluaset sissetungijate vastu nii üksi kui ka ühisel jõul.

Kaitsetahe kinnistub koolis eestimeelsete õpetajate mõjul, kes oma sõna ja teoga saavad noortele kogu eluks eeskujuks.

Selliseid koole eestimeelsete õpetajatega on vähe, enamikus eesti koolides ei oska õpilased laulda isegi hümni, see on juba koolijuhtide häbi!

Kaitsetahte kujundamiseks ja kaitseoskuse omandamiseks olid eestiaegsetes koolides riigikaitsetunnid, kus õpetajaks ohvitser. Õpetati rivi, distsipliini, algteadmisi relvadest, kaardilugemist ja selle järgi maastikul orienteerumist, haavatule esmaabi andmist, samuti rännakut relvadega, rivilauluga, relvavõtteid, tehti laskeharjutusi.

Riigikaitsetunnid olid kohustuslikud kõigile poistele, sest ei saa olla õigusi riigis, kui ei ole kohustusi riigi ees.

Peale selle olid koolide juures vabatahtlikud noorteorganisatsioonid: noorkotkad ja kodutütred, kes tegutsesid Kaitseliidu ja Naiskodukaitse juhtimisel.

Eesti rahvusriigi vaenlased ei ole meie riigiga rahul. Eesti noorte kaitsetahet laostatakse pidevalt kõigi massiteabevahenditega, ikka "demokraatia" sildi all. Seks, porno, vägivald, *rock*, tümps, plahvatused, purustused, veri, laibad ja pisarad peavad laostama noorte hinge, et neist saaksid meie vaenlaste mõistuseta kariloomad, kes ei tea, mida teevad.

Eesti vajab mõtlemis-ja teovõimelisi isiksusi.

Kas Eestimaa kaitsmine on kuritegu?

Looja on andnud igale elavale olendile õiguse oma elu ja vabadust kaitsta. See õigus laieneb igale inimesele, igale perekonnale, igale rahvusele.

Igal inimesel on õigus kaitsta oma tuba, igal perekonnal oma kodu, igal rahvusel oma riiki, mille ta on loonud.

Iga rahvust liidab ühine keel, ühised eluviisid, ühine töö oma hüvanguks, usk eluõigusesse ja maa, millel ta elab.

Seesama rahvuslus on aidanud meil säilida läbi sõdade ja 700-aastase orjapõlve, võita Vabadussõda ja luua oma riik, pidada surmavõitlust Teises maailmasõjas ja Eesti metsades. Pidada vastu vangilaagrites ning ellu jääda meie naistel ja lastel, kes Siberisse surema küüditati. Eesti rahvuslus ei ole iial kedagi ohustanud.

Surmavaenlane idas ja tema liitlased läänes süüdistavad Eesti kaitsjaid natsionalismis ja fašismis! Vaadake EE-st, mida need sõnad tähendavad.

Meid süüdistatakse ju selles, et hoiame kokku, tahame eestlastena ellu jääda, elada vabana, olla peremehed omal maal.

Miks peab Eesti riigi piir ja koduvärav olema avatud võõrastele vaenulikele sissetungijatele, kes Eesti rahvusele lõpu peale teevad? Miks meie ei tohi oma eluõigusi kaitsta, nagu teevad kõik riigid?

Lõpetuseks

Oleme kolmandat aastatuhandet alustanud valega. Toimunud rahvaloendusel ei küsitud järgmist.

- Kas loendatavat isikut on represseeritud? Küüditatud, vangistatud, mis ajast mis ajani ja **millise võimu** poolt.
- Kas loendatav isik on represseerimise tagajärjel: invaliidistunud, kaotanud töövõime, kodu või vara?
- Kas loendatava isiku perekonnaliikmeid on tapetud, vangistatud, küüditatud? Nimeliselt keda: isa, ema, meest või naist, õde, venda, lapsi.

Ülalmainitud küsimuste väljajätmine loenduslehelt on meile Nõukogude okupatsiooni kestel osaks saanud rahvusmõrva tahtlik mahavaikimine nii eesti rahvuse kui ka kogu maailma ees!

* * *

Vabadussõjas loodud Eesti riigi müüsid kommunistid 6. augustil 1940. a. Moskvas maha ühe korraga ja tervikuna ... ikka ilusa **idee** nimel.

Nüüd müüvad kõmmude järglased Eesti riiki jaokaupa välismaalastele **raha** nimel, õigustades oma tegusid: "Riik on halb peremees." Ja tõesti on riik halb peremees, kui laseb end paljaks varastada.

NATO on ära hoidnud Lääne-Euroopa ründamise Venemaa poolt. Kui me teeme kõik oma Eesti riigi kaitseks, siis võibolla võetakse meid NATO liikmeks ja surmavaenlane ei julge meid rünnata.

"Euroopa Liit ei salli etniliselt puhtaid riike," kuulutas Ameerika Ühendriikide välisminister Albright oma külaskäigul Horvaatiasse president Tudjmanile.

Mida see siis eesti keeles tähendab? Aga seda, et ei sallita rahvusriike, kus võim oleks põlisrahva käes! Sellepärast siis Euroopa Liit ründas Austriat, kui rahva valitud Vabaduspartei tahtis piirata võõraste rahvaste sissetungi Austriasse.

Mida tahab Euroopa Liit? Sedasama, mida tahtis Nõukogude Liit. Et **ei oleks enam rahvusi,** vaid nimetu mass — rahvaste rosolje, kus kõneldakse ainult üht keelt. Niisiis kas vene või inglise keelt!

Seda pimedat massi on kerge valitseda, kui pole enam **oma keelt,** siis ei ole ka enam **oma meelt.**

Viiskümmend aastat Nõukogude okupatsiooni maksis meile parima osa rahvusest, kes oli loonud Eesti riigi. Kas loobume nüüd ise oma rahvusest, keelest ja meelest, verest ja vabadusest?

Ehk mõtleme veel?